

ACTA DE HISTORIA & POLITICA: SAECULUM XXI

ISSN 2708-0889

Volume III

2021/2022

ISSN 2708-0889

**ACTA DE HISTORIA &
POLITICA:
SAECULUM XXI**

**2021-2022
Volume III**

**ЧНУ імені Петра Могили
2022**

УДК 94+930+902/904+327
DOI: 10.26693/ahpsxxi2021-2022.03

Засновник видання:

Чорноморський національний університет імені Петра Могили
(кафедра міжнародних відносин та зовнішньої політики факультету політичних наук)

Журнал включено до категорії Б за напрямком 291 Міжнародні відносини
(Наказ МОН України №320 від 07 квітня 2022 року)

Зареєстровано як друкований засіб масової інформації
(Реєстраційне свідоцтво: КВ 23922-13762Р)

Головний редактор: Людмила Вовчук, к. іст. н., доцент (ЧНУ ім. П. Могили)

Відповідальний секретар: Ірина Габро, к. політ. н., доцент (ЧНУ ім. П. Могили)

Редакційна колегія:

Міжнародні відносини: Белінська Світлана, д.е.н., доцент (Миколаїв); Брусиловська Ольга, д. політ. н., професор (Одеса); Коста Бруно, PhD (політичні науки), професор (Португалія); Цинк Кароліна, PhD (історія) (Польща); Худолій Анатолій, д. політ. н., професор (Острог); Куц Галина, д. політ. н., професор (Харків); Норд Ганна, д. економ. н., професор (Миколаїв); Ортіна Ганна, д.н. з держ. управління, професор (Мелітополь); Сіновець Поліна, к. політ. н., доцент (Одеса); Віласміл Еспіноза Хорхе Ієсус, PhD (політичні науки), професор (Венесуела).
Історія та археологія: Бороденко Олена, д. іст. н., професор (Полтава); Єнаке Джордж, PhD (історія), професор (Румунія); Гайдай Ольга, к. іст. н., доцент (Миколаїв); Лазурко Лідія, д. іст. н., професор (Дрогобич); Нефьодов Дмитро, д. іст. н., доцент (Миколаїв); Сокирська Владилена, д. іст. н., професор (Суми); Стобецький Рафал, доктор історії, професор (Польща).

Адреса редакції:

54003, м. Миколаїв, 1 Воєнна, 1, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, кафедра міжнародних відносин та зовнішньої політики

E-mail: ahpsXXI@ukr.net

Офіційна web-сторінка в Інтернеті:

<https://ahpsxxi.org/>

Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI. 2021-2022. Volume III. 104 с.

Статті подаються в авторській редакції. Автори несуть відповідальність за достовірність фактів, імен і за граматичні та стилістичні помилки.

ISSN 2708-0889

© Автори статей, 2022

© ЧНУ імені Петра Могили, 2022

З М І С Т

Ірина Тихоненко, Лідія Біліченко

Торгівельна політика румунської окупаційної адміністрації в Одесі
(за матеріалами «Одесской газеты») 4

Олег Кравець

Економічне співробітництво КНР і Латинської Америки упродовж
1990-х років – XXI ст..13

Маруна Кутерова

Preconditions and stages of devolution in the UK..... 22

Іван Михайлов

Трансформація військово-політичного союзу
між Японією та США у XXI ст.....31

Liudmyla Vovchuk, Tetiana Belinska

Ukraine's weak response with reference to the implementation
of the Association Agreement between 2015 and 2019: the corruption factor. 41

Олександр Шевчук

Американсько-польські відносини в стратегії НАТО..... 54

Ірина Габро, Антон Сірий

Формування та реалізація екологічної дипломатії КНР..... 62

Anatoliy Khudoliy

Migration along the Balkan route 68

Олеся Звездава, Олександр Вакалюк

Стратегія забезпечення кібербезпеки в гібридній війні 82

Анастасія Хмель

Боротьба із гібридними загрозами в ЄС
(за нормативно-правовою базою європейського союзу) 91

УДК 94:339.3](477.74-21-074-078:498)”1941/1944”
DOI 10.26693/ahpsxxi2021-2022.03.004

**ТОРГІВЕЛЬНА ПОЛІТИКА РУМУНСЬКОЇ
ОКУПАЦІЙНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ В ОДЕСІ
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ «ОДЕССКОЙ ГАЗЕТЫ»)**

Ірина Тихоненко,

e-mail: irinavi2202@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7716-085X>

Чорноморський національний університет імені Петра Могили, Україна, 54003, м.
Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10

Лідія Біліченко,

e-mail: bilichenko.lidia@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5547-9248>

Чорноморський національний університет імені Петра Могили, Україна,
54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10

Стаття присвячена розвитку торгівлі в Одесі протягом 1941-1944 рр. – період румунської окупації на матеріалах «Одеської газети», зокрема, розглянуто інструменти та механізми реалізації торговельної політики окупаційною адміністрацією та її вплив на соціально-економічне життя міста. Доведено, що найбільш розповсюджена серед населення міста була базарна торгівля і функціонування 8 ринків. Крім базарів, відбулося відкриття 63 торгово-промислових підприємств. Автори дійшли до висновку, що торгівля в Одесі у роки румунської окупації мала такі риси: 1) позитивний вплив на забезпечення населення продовольством; 2) чітко регламентований механізм контролю за якістю продукції, її продажем (укази губернатора Трансністрії щодо правил торгівлі); 3) здійснення аналізу загальної економічної ситуації у місті (функціонування торгово-посередницької контори).

Ключові слова: Друга світова війна, Трансністрія, Одеса, румунська окупація, торгівля, торгові підприємства, ринки.

Постановка проблеми. Друга світова війна залишила багато білих плям в історії, які до сьогодні потребують детального вивчення. Особливо болючою темою в українській історіографії залишається румунський окупаційний режим. Одним із основних напрямків діяльності румунської адміністрації на окупованих територіях був – економічний. Важливою проблемою на той час був голод. Брак продовольства вів до того, що його намагалися роздобути всілякими способами. Не завжди чесними, а іноді навіть і жорстокими. Тому, одразу зі встановлення своєї влади румунський уряд взявся за відновлення більш-менш нормального товарообігу. У свою чергу, засоби масової інформації, зокрема, газети є джерелом фактологічного матеріалу, що висвітлює динамічні зміни у суспільстві у певний проміжок часу, базуючись на подіях, що мали місце. Тому, публікації «Одеської газети», що видавалася у Одесі у роки румунської окупаційної влади відкривають нові аспекти життя міста, торговельної політики

адміністрації та дозволяють виявити детермінізм між владою та життям суспільства, незважаючи чи це мирний час, чи військовий.

Слід відзначити, що питання розвитку торгівлі на території Одеси в 1941-1944 рр. майже не досліджено у вітчизняній історіографії. Деякі аспекти зазначеного питання висвітлено у працях Л. Біліченко¹, О. Клименко², О. Осипенко³, В. Щетнікова⁴. У 2010 р. виходить друком фундаментальна праця «Україна в Другій світовій війні: погляд з XXI століття», де чільне місце займає розділ відомих одеських істориків (Т. Вінцковський, М. Михайлуца, Г. Казимова, В. Щетніков) під назвою «Окупаційний режим в губернаторстві «Трансністрія»⁵, де висвітлено деякі аспекти зазначеного питання.

Метою дослідження є аналіз інструментів та механізмів реалізації торговельної політики румунської адміністрації у Трансністрії та особливостей розвитку торгівлі в Одесі у 1941-1944 рр., беручи за основу фактологічний матеріал «Одесской газеты», яка була важливим інформативним джерелом та вагомим пропагандистським інструментом румунської адміністрації і дозволяє прослідкувати об'єктивно існуючу на той момент ситуацію у торговельній сфері у місті.

До кінця жовтня 1941 р. Південь України був майже повністю окупований німецько-румунськими військами⁶. 19 серпня 1941 р. внаслідок спеціального договору, між німецькими та румунськими уповноваженими, підписаного в м. Тягніні, всю територію між Бугом і Дністром було віддано румунській адміністрації, під назвою «Трансністрія». 29 вересня 1941 р. у Тирасполі склав присягу новообраний губернатор Трансністрії – професор Георгіє Алексяну. У своїй промові губернатор підкреслив, що: «...Уряд Трансністрії має перед собою велике завдання своїми діями та працею досягти перемоги у військовій кампанії на Сході і відіграти вирішальну роль в новому будівництві...»⁷. Присяга завершилася принесенням подяки нацистському та фашистському вождям Німеччини та Італії.

За наказом новопризначеного губернатора, територія Трансністрії була розділена на 13 адміністративних повітів, які управлялися повітовими префектурами на чолі з головами адміністрацій – префектами⁸. У містах, що входили до складу Губернаторства Трансністрії, також були свої адміністративні органи – примарії. Після здобуття міста Одеси, як повідомляє газета «Симбірські новини», провідник румунської держави І. Антонеску видав декрет, яким включив Одесу з її околицями до Трансністрії та проголосив її столицею цілої губернії. Також, Одеса була виділена в окремий муніципалітет, і примарія цього муніципалітету підпорядковувалась безпосередньо губернаторові. Генеральним примарем Одеського муніципалітету було призначено Германа Пинтю, а сенатори В. Хіореску і Е. Сінікліу стали бурмістрами. Заступниками

¹ Біліченко, Л. С. (2020). Діяльність Одеського муніципалітету Трансністрії (1941-1944 рр.). *Старожитності Лукомор'я*, 2, 78-95.

² Клименко О. (2011). Грошовий обіг у Трансністрії у роки німецько-румунської окупації (1941–1944). *Архіви України*, 2-3(273), 151-166.

³ Осипенко, О. (2019). Соціально-економічна політика румунської адміністрації у сільській місцевості Південно-Західної України в 1941-1944 рр. *Емінак*, 2 (26), 83-96.

⁴ Щетніков, В. (2012). Економічна складова румуно-німецької присутності в «Трансністрії» 1941–1944 рр. *Сторінки воєнної історії України*, 15, 173-188.

⁵ Вінцковський Т., Казимова Г., Михайлуца М., Щетніков В. (2010). Окупаційний режим в губернаторстві «Трансністрія». *Україна в Другій світовій війні: погляд з XXI століття. Історичні нариси*, 1, 413-445.

⁶ Михайлуца М., Тригуб О. (2014). Указ. раб, 113.

⁷ *Самбірські вісті (Самбор)*, 1941, 26 жовтня, 1.

⁸ Документи Державного архіву Одеської області з історії Другої світової війни та її наслідків: огляд фондів. ДАОО; Уклад.: Л. Білоусова, О. Гейтан, В. Деречина, С. Желясков, О. Мартиненко, С. Маковецька, Г. Малінова, О. Набока, Н. Філіпченкова, В. Харковенко. Одеса, 2009, 2.

Генерального примарія було обрано – В.К. Кіореску, Е.І. Сінікліу, К.В. Відрашку, проф. В.І. Кунверта, проф. Н.Н. Заєвлоші, а генеральним секретарем став А.К. Костінеску⁹.

Перед урядовцями Одеського муніципалітету стояло дуже складне завдання щодо відновлення функціонування міста. За повідомленням «Одесской газеты», Одеса була в жахливому стані після військових дій: розграбовані магазини, розбиті склади, хлібозаводи та млини, дим від згарищ...¹⁰.

Головним завданням, яке поставила перед собою румунська адміністрація, стало налагодження постачання продовольства. У цьому контексті важливим було і питання налагодження товарообігу у місті. Так, задля відновлення торгівлі, за наказом Губернатора Трансністрії від 18 жовтня 1941 р. на території м. Одеси засновується торгівельний відділ. І вже станом на листопад 1941 р. відділом відкрито 6 магазинів, що реалізовували продукцію, одержувану від підприємств Одеського Муніципалітету. Зокрема, діяли такі магазини: магазин № 1 – вул. маршала Антонеску; магазин № 2 – Рішельєвська вулиця, № 69; магазин № 3 – вулиця А. Гітлера, 4; магазин № 4 – Канатна вулиця; магазин № 5 – вулиця Короля Михая, № 69; магазин № 6 – М'ясоєдівська вулиця, 38. Спочатку зазначені магазини торгували лише продовольчими товарами (сіллю, сухарями тощо). У подальшому значно збільшився асортимент товарів; надійшли також у продаж сірники та махорка¹¹.

Станом на 1942 р. вже нараховувалося 15 бакалійно-гастрономічних магазинів, в яких продавалися такі товари як: соняшникова олія (півтори марки кіло), халва (4 марки кіло), пovidло (2 марки кіло) і ряд ковбасних виробів і різних копченостей (від 1 до 5 марок за кіло). Можна було придбати і свіжу рибу. Так, наприклад, судак коштував по ріпі від 1 марки 25 пфенігів до 2,5 марок за кіло¹².

Незабаром, окупаційний уряд вирішив піти назустріч особам, які бажали відкрити власні торгові підприємства. Для цього їм була надана матеріальна і фінансова підтримка. Особи, які цікавилися цим питанням, зверталися в дирекцію постачання (Пушкінська вулиця, 19)¹³.

На заклик Муніципалітету до розвитку приватної ініціативи відгукнулися насамперед ті, кого не здолав режим соціалістичного господарства. Багато осіб ще в дні евакуації більшовиків завбачливо ховали по закуточкам цехів, магазинів і складів різні інструменти, дрібне обладнання та матеріали. Там, де більшовицька влада настійно вимагала демонтажу і знищення обладнання, віддані своїй справі люди нерідко створювали тільки видимість руйнування. Щоб уникнути насильницької евакуації, завбачливо «хворіли» або просто зникали з поля зору керівників. Вже на третій день перебування в місті румунсько-німецьких військ найбільш нетерплячі підприємці, які встигли трохи освоїтися з румунською мовою, діловито довідувалися: На чіє ім'я писати прохання? І, поступово почали «брати в облогу» Муніципалітет. Ними стали представники понад 30 спеціальностей (перукарі, радисти, торговці, ливарники, дрібні торговці, шевці, художники, фотографи).

У перші 15 днів своєї роботи, канцелярія Муніципалітету зареєструвала близько 1500 прохань про видачу авторизації на відкриття різних підприємств. Щоб не створювати плутанини, міський голова Герман Пинтя, який приділяв особливу увагу розвитку промисловості і торгівлі в місті, направив їх за двома напрямками: в управління визискування промисловості і в управління нерухомим майном. Відділ торгівлі

⁹ Самбірські вісті, 1941, 26 жовтня, 1.

¹⁰ Одесская газета, 1941, 11 ноября, 2.

¹¹ Одесская газета, 1941, 30 ноября, 4.

¹² Одесская газета, 1942, 18. января, 3.

¹³ Одесская газета, 1941, 14 декабря, 4.

та дрібної промисловості скоро став найвідоміший з усіх відділів муніципалітету. Імена Заленського і Касимової, керівника відділу і його помічниці, вельми короткий термін стали надзвичайно популярними в ділових колах міста. І це не дивно, якщо врахувати, що за один місяць свого існування, з 8-го грудня 1941 р., відділ прийняв 3200 прохань. Обсяг роботи для молоді установи виявився великим, оскільки по кожному проханню необхідно було провести обстеження та інвентаризацію на місці і дати висновок про можливість організації підприємства. Після цієї справи надходили на розгляд до пана Залевського, потім на затвердження до Міського Голови та, нарешті, на виписку авторизації.

Щоб впоратися з бурхливо наростаючим потоком звернень і не гальмувати розвитку справи, довелося негайно організувати штат в кількості 30 інженерів різних спеціальностей. Не маючи засобів пересування, інженери все ж проводили обстеження у всіх кінцях міста і довели свою загальну продуктивність до 120 обстежень і висновків в день. Продуктивна робота інженерів і низка організаційних заходів дозволили начальникам відділу протягом лише одного місяця видати 911 авторизацій і додатково закінчити обстеження 1500 підприємств.

Станом на січень 1942 р. в місті працювало 34 перукарні, близько 80 електро-технічних, слюсарних, часових, столярних та інших технічних майстерень. Для селян, що приїжджали у місто було організовано два готелі і 8 заїжджих дворів. Приватна ініціатива отримала широкий розвиток і в торговому напрямку. У місті за грудень-січень місяць відкрилося 62 закусочних, ресторанів і кафе, 37 буфетів, 20 бакалійно-гастрономічних магазинів, 10 кондитерських і булочних, 13 комісійних магазинів. Завдяки відкриттю багатьох відновлених в місті храмів, приватна ініціатива проявилася ще в одному напрямку – у виробництві свічок¹⁴.

З перших днів приходу румунських і союзних військ почали функціонувати і одеські ринки. Торгівлі за гроші тут спочатку взагалі не було, всюди панував бартер: міняли майже все в найнесподіваніших комбінаціях. Згодом дещо стало можливо купити і за гроші, але ціни на всі товари були досить високими. Зокрема, працювали 8 ринків: «Новий базар», «Привоз», «Олексіївський ринок», «Старокоший», «Слобідський», «Казанський» і «Ярмарковий». Одним з найбільших був Новий базар, де було відкрито 199 м'ясних точок, 117 молочних, 11 майстерень з ремонту та виготовлення жерстяних виробів, 15 точок масло-молочних виробів, 12 магазинів і точок Муніципалітету і 7 закусочних. На площі Нового базару загалом діяло 215 різних торгових точок, з яких – 50 овочевих.

На Привозі було відкрито 450 торгових точок, з них – 60 овочевих. На Олексіївському ринку відкрито 87 торгових точок, з них 24 овочевих. У корпусах відкрито 34 м'ясних точки і 28 з молочними продуктами. На «Слобідському ринку» діяло 32 точки і 2 закусочні. На «Староконному ринку» відкрито 63 торгових точки, з них – 12 овочевих і 2 закусочні. Директором ринків м. Одеси був призначений пан А.Н. Вирубок. Одеський муніципалітет організував ринкову поліцію, яка стежила за дотриманням там [на ринках] повного порядку¹⁵.

Як повідомляє «Одесская газета» за 1942 р.: «В даний час базари (ринки) Одеси є основними артеріями, що живлять населення міста. Привоз на базари з кожним днем збільшується. Селяни везуть до міста свої надлишки, а це говорить про те, що продовольча база Одеси досить багата. Зараз на одеських базарах є все: борошно, м'ясо і птиця – до лимонів і маслин включно. Навіть небачена одеситами при більшовиках риба є у великій кількості. Проте, базари потребують більшої уваги з боку Міського Муніципалітету, як і щодо регулювання цін, так і в приведенні у більш культурний

¹⁴ *Одесская газета*, 1942, 14 января, 3.

¹⁵ *Одесская газета*, 1942, 19 апреля, 4.

стан самого базару. Поки ціни на всі продукти дуже високі, а про санітарний стан і говорити не доводиться. Часто селяни продавали неперевірене молоко і завдяки цьому неминучий продаж недоброякісних продуктів. У найгіршому стані знаходиться базар на Привозі. На ньому немає однотипних рядів і не встановлені певні місця для продажу різних продуктів. На цьому ж базарі існує винно-закусочний ряд, в якому на чистеньких столиках продаються чарки горілки і закуски. Нічого не маючи проти такої торгівлі, вважаємо за необхідне змусити продавців мити чарки і стакани після кожного вживання. Торговий Відділ Міського Муніципалітету організував на базарах свої магазини і ларьки, в яких продає товари що призводить до здешевлення багатьох продуктів...»¹⁶.

Торговий відділ муніципалітету вжив рішучих заходів щодо впорядкування торгівлі на міських базарах Одеси. Насамперед було ліквідовано товкучки з продажем уживаних речей (ця торгівля сконцентрована в одному місці на базарі Кінної площі). Торгівля харчовими продуктами відтепер проводилася в спеціально відведених рядах: молочних, овочевих, м'ясних тощо. Велася енергійна боротьба з продажем неклеєнного м'яса, неперевіреного молока, боротьба з торгівлею харчовими продуктами у відкритих місцях. Однак, окремі продавці довго не підкорялися новим порядкам і намагалися (головним чином молочниці) продавати молоко на базарних площах і на вулицях. Часто-густо вони, після проведеного аналізу молока в базарних лабораторіях, замість продажу його в критих ринках, йшли на вулиці, розбавляли молоко водою і продавали¹⁷.

Беручи також до уваги, що введення разового збору було обов'язковою умовою, як в цілях врегулювання та упорядкування базарної торгівлі, так і з метою отримання коштів, потрібних для благоустрою базарів, міський голова Герман Пинтя видає розпорядження № 17, згідно з яким: «Починаючи з 4 січня ввести на ринках, і базарах міста Одеси разовий збір з торгуючих осіб за наступними нормами: 1. Разовий збір стягується з осіб, які торгують на базарах і в місцях, спеціально відведених для торгівлі з автомашин, возів, прилавків, ларьків, лотків, кошиків, з землі і з рук, – як сільськогосподарськими продуктами в сирому і переробленому вигляді, так і різного роду промтоварами. *Примітка 1.* Разовий збір не стягується з осіб, які мають на базарах постійні орендовані приміщення та місця. *Примітка 2.* Разовий збір не стягується з осіб, які торгують з рук власними речами, що були у користуванні. Разовий збір за один день торгівлі встановлюється в наступному розмірі: а) За продаж з машин і возів – 1 марка. б) За продаж з ларьків, лотків, прилавків, корзин, з землі і за продаж з рук – 2 марки. З осіб, винних в ухиленні від разового збору, стягується штраф, не більше 5-ти кратного розміру ставки разового збору. Штраф накладається постановою Фінансової Дирекції на підставі протоколу агента зовнішнього нагляду. Органи базарної поліції надають всіляке сприяння службовцям Фінансової Дирекції при справлянні ними разового збору. Справляння разового збору покладається на Фінансову Дирекцію, яка здійснює стягнення збору і контроль над його проведенням через контролерів і збирачів Фінансової Дирекції»¹⁸.

На ринках міста Одеси спостерігалось, що велика кількість торговців продають хліб з рук, без дотримання санітарних правил, а також не маючи права на випічку хліба, тобто фактично займаються перепродажем його, чим сприяли спекуляції і штучному підвищенню цін. З огляду на це, Одеський муніципалітет категорично заборонив торгівлю хлібом з рук. Торгівлю хлібом і хлібубулочними виробами можна

¹⁶ *Одесская газета*, 1942, 16 января, 3.

¹⁷ *Одесская газета*, 1942, 22 мая, 3.

¹⁸ Постановление № 17 Муниципалитета г. Одессы. *Одесская газета*, 1942, 4 января, 4.

було здійснювати тільки з будок і закритих лотків, маючи авторизацію Санітарної Дирекції¹⁹.

З метою полегшення роботи державним та приватним підприємствам, у будинку № 14 по Пушкінській вулиці була відкрита торгово-посередницька контора, яка займалася збором відомостей про попит і пропозицію різних матеріальних цінностей, обладнання, товарів, будівельних матеріалів та ін., щоб державні підприємства і приватні підприємці могли отримати в конторі усі необхідні для них відомості²⁰.

І вже за досить короткий термін своєї діяльності, торгово-посередницька контора стала відома не тільки в Трансністрії, а й за її межами. Контора, головним чином, обслуговувала повітові префектури Трансністрії, забезпечуючи їх усіма необхідними матеріалами, інструментом, сировиною та напівфабрикатами. Серед клієнтів контори багато місцевих фабрик, заводів і установ. Не женучись за великими прибутками і обслуговуючи, головним чином, оптових покупців, контора впливала на нормалізацію ринкових цін, домагаючись їх зниження. Зокрема, контора реалізувала всі свої товари нижче ринкових цін на 10-15%(!), не кажучи вже про те, що якість реалізованих конторою товарів була вища якості товарів, наявних на приватному ринку. Отримуючи замовлення на необхідні товари від замовників, контора, приступала до їх заготівлі через свою агентуру. Важко перерахувати номенклатуру товарів контори. Крім складного обладнання, машин, інструменту, контора заготовляла і продавала виробу із заліза, фарби, зброю, залізо і сталь різних сортів і розмірів, покрівельні матеріали, паперові і канцелярські товари, ліс, спиртні напої, продуктові товари, хімікати, пряжу, всіляку тару, паливо, нафтопродукти, будівельні та інші матеріали²¹.

Варто відзначити, що наприкінці березня 1942 р. губернатором Трансністрії видано новий наказ, який визначав нові правила торгівлі на території Трансністрії. Згідно з цими правилами власники магазинів та інших торгових підприємств зобов'язані були мати преїскуранти цін на товари, що продаються. Ціни не повинні перевищувати більш ніж на 30% офіційно встановлених. Правом торгівлі користувалися тільки особи, які мали офіційно оформлені авторизації. Порушники притягувалися до суворої відповідальності²².

Наприкінці травня 1942 р. всім управлінням Муніципалітету було надіслане циркулярне повідомлення про те, що чиновники не мають права отримувати авторизації на право торгівлі або бути компаньонами в торгових підприємствах. Таке повідомлення було засноване на розпорядженнях з положення про державних і муніципальних службовців і роз'ясненнях юридичного відділу. Якщо ж такі авторизації були видані, то дирекції повинні були вжити заходів щодо їх ліквідації²³.

Розповсюдження набула і вулична торгівля, яка створювала владі додаткові проблеми. Зокрема, технічне управління особливою доповіддю на ім'я міського голови просило заборонити торгівлю цигарками, бубликами, насінням, тощо – як в центрі міста, так і на вулицях Пушкінська, Муссоліні (вул. Бебеля), Короля Михая (вул. Преображенська), Садова і Торгова, оскільки наявні там скупчення торговців перешкоджало руху населення, забруднювало тротуари і носило характер справжнього базару, що у цілому впливало на вигляд міста²⁴.

Зокрема, на розі вулиць Дерibasівської, Короля Михая і Адольфа Гітлера мешканці міста продавали з рук цигарки, сірники і різноманітні дрібниці. Іноді, вони

¹⁹ Постановление № 31 Одесского Городского Муниципалитета от 29 апреля 1942 г. *Одесская газета*, 1942, 1 мая, 4.

²⁰ *Одесская газета*, 1942, 24 февраля, 5.

²¹ *Одесская газета*, 1942, 31 мая, 5.

²² *Одесская газета*, 1942, 31 марта, 3.

²³ *Одесская газета*, 1942, 31 мая, 5.

²⁴ *Одесская газета*, 1942, 22 мая, 3.

накидувалися на перехожих, буквально атакуючи їх, вимагаючи придбання «свого товару». Вважаючи за необхідне надати місту культурний вигляд, міський голова Одеси Г. Пинтя звернувся до Міського префекта поліції з проханням ліквідувати ці летючі товкучки. Зрештою був виданий спільний наказ, за яким осіб, які і надалі несанкціоновано торгували, притягували до адміністративної відповідальності²⁵.

З огляду на те, що в Румунії встановлено обов'язкові реєстрації всіх торгово-промислових підприємств в торгово-промислових палатах та через відсутність в Одесі відділення палати, реєстрація фірм і їх вивісок не проводилася. За рішенням заступника міського голови міста В. Кіореску, було створено в Одесі при Муніципалітеті реєстраційне бюро, яке враховувало всі торгово-промислові фірми міста²⁶.

Станом на 1 березня 1943 р. було зареєстровано діючих 2600 підприємств. Реєстрація тривала до 15 квітня включно, після чого всі незареєстровані авторизації були анульовані. У березні того ж року дирекція нерухомого майна муніципалітету прийняла 362 прохання, провела 333 обстеження по ним і видала 215 нових авторизацій на торгово-промислові підприємства. Було відкрито 103 нових підприємства, в тому числі: 57 ресторанів, барів, кафе і закусочних, 4 магазини трикотажних виробів і мануфактури, 6 слюсарно-механічних та інших майстерень, 8 майстерень з виготовлення ковбасних виробів, миловарних виробництв і квасних. Тому, як ми можемо побачити, торгівельне та промислове життя міста продовжувало розвиватися²⁷.

Упродовж квітня 1943 р. Дирекція нерухомого майна Одеського муніципалітету зареєструвала 63 нових торгово-промислових підприємств: 7 ресторанів, буфетів, кафе; 31 магазин з торгівлі бакалійними і гастрономічними товарами; 8 майстерень-шевських, кравецьких, слюсарних і т. д.; 6 перукарень та пралень; 3 виробництва з виготовлення ковбаси, мінеральних вод та квасу. В цей же період було прийнято 520 прохань про відкриття та передачу в оренду приміщень під торгівлю і виробництво. За цей час було зроблено 533 обстеження і видано 97 нових авторизацій²⁸.

З огляду, на деякий успіх румунської адміністрації у розбудові Одеси, у тому числі в економічній та промисловій сферах, 10 травня 1943 р. Г. Алексяну, губернатор Трансністрії, підписав постанову за № 2058 з наступним змістом: «Зважаючи на працю і старанність, докладені примарем Одеського муніципалітету, який в такий короткий термін здійснив на славу Батьківщини важливу справу міського управління та бажаючи підбадьорити цю плідну діяльність, в силу повноти влади, пан Герман Пинтя, примар Одеського муніципалітету з 10 травня 1943 р. підвищується в чин генерального примара цього муніципалітету...»²⁹.

На підставі цієї постанови Генеральний примар Герман Пинтя 25 травня 1943 р. підписав рішення за № 578, яке стосувалося організації керівництва примаря Одеського муніципалітету. Відповідно до ст. 2 згаданої постанови, в Одеському муніципалітеті засновувався економічний сектор, під керівництво якого підпадала Дирекція з постачання та торгівлі.

Наступний рік став останнім роком румунської окупації. У 1944 р. через складну військову ситуацію маршал румунської держави І. Антонеску скасовує посаду цивільного губернатора Трансністрії. Вся влада у Трансністрії перейшла під управління військового відомства, на чолі з генералом Г. Потопяну. Одеса перейшла у військовий

²⁵ *Одесская газета*, 1943, 10 апреля, 3.

²⁶ *Одесская газета*, 1942, 27 мая, 3.

²⁷ *Одесская газета*, 1943, 14 апреля, 3.

²⁸ *Одесская газета*, 1943, 6 июня, 3.

²⁹ Біліченко, Л. С. (2020). Діяльність Одеського муніципалітету Трансністрії (1941-1944 рр.). 92-93.

стан. Поступово почали закриватися торгові підприємства та згорнутися торгівля на одеських ринках³⁰.

Таким чином, протягом 1941-1944 рр. румунській окупаційній владі міста Одеси на чолі з генеральним примарем Германом Пинтею вдалося відновити систему торгівлі. Відповідно до публікацій на сторінках видання «Одесская газета», можна зробити висновок про позитивність впливу румунської окупаційної політики в Одесі щодо торговельних відносин у місті. Варто зазначити, що торговельна політика румунської окупаційної адміністрації в Одесі у період 1941-1944 рр. характеризується наступними рисами:

1) відновлення функціонування базарів та ринків, на яких влада запровадила систематизацію продажу товарів та контроль за їх якістю. Було введено разовий збір для торговців;

2) сприяння розвитку у торгівлі приватної ініціативи та відкриття низки торгово-промислових підприємств;

3) організація Муніципалітетом механізму контролю за торгівлею у місті – видання відповідних указів та утворення торгово-посередницької контори, яка здійснювала моніторинг попиту та пропозиції у місті, номенклатуру товарів, що продавалися у Одесі. Здійснення владою регуляторної цінової політики на товари, щоб не було спекуляцій, а також введення загальної юридичної реєстрації усіх підприємств.

Можна стверджувати, що румунська окупаційна влада здійснила вдалу спробу систематизувати торговельну сферу в Одесі, що безпосередньо впливало на життя громадян та їх сприйняття влади.

References

Odesskaya gazeta [Одесская газета; Odessa newspaper]. Retrieved from: <https://libraria.ua> [in Ukrainian]

Bilichenko, L. (2020). Diialnist Odeskoho munitsypalitetu Transnistrii (1941-1944 rr.). [Activities of the Odessa municipality of Transnistria (1941-1944)]. *Starozhytnosti Lukomoria*, 2, 78-95. [in Ukrainian].

Klymenko, O. (2011). Hroshovi obih u Transnistrii u roky nimetsko-rumunskoi okupatsii (1941–1944). [Money circulation in Transnistria during the German-Romanian occupation (1941–1944)]. *Arkhivy Ukrainy*, 2-3(273), 151-166. [in Ukrainian].

Mykhailutsa, M., Tryhub, O. (2014). Relihiina polityka okupantiv na Mykolaivshchyni: osoblyvosti, sut ta naslidky (serpen 1941 – berezen 1944 rr.) [Religious policy of the occupiers in Mykolayiv region: features, essence and consequences (August 1941 - March 1944)]. *Kraieznavstvo*, 1, 113-123. [in Ukrainian].

Osypenko, O. (2019). Sotsialno-ekonomichna polityka rumunskoi administratsii u silskii mistsevosti Pivdenno-Zakhidnoi Ukrainy v 1941-1944 rr. [Socio-economic policy of the Romanian administration in the countryside of South-Western Ukraine in 1941-1944]. *Eminak*, 2 (26), 83-96. [in Ukrainian].

Shchetnikov, V. (2012) Ekonomichna skladova rumuno-nimetskoï prysutnosti v «Transnistrii» 1941–1944 rr. [The economic component of the Romanian-German presence in Transnistria in 1941–1944]. *Storinky voiennoi istorii Ukrainy*, 15, 173-188. [in Ukrainian].

Vintskovskiy T., Kiazymova H., Mykhailutsa M., Shchetnikov V (2010). Okupatsiyni rezhy m v hubernatorstvi «Transnistrii». *Ukraina v Druhii svitovii viini: pohliad z XXI stolittia. Istorychni narysy*. 1. Kyiv [in Ukrainian].

³⁰ Ibidem.

Iryna Tykhonenko,

Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7716-085X>

Lidiia Bilichenko

Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5547-9248>

Trade policy of the Romanian occupation administration in Odessa (on the materials of «Odesskaya gazeta»)

Abstract. *The article is devoted to the development of trade in Odessa during 1941-1944 – the period of Romanian occupation on the materials of «Odesskaya gazeta» («Odessa newspaper»), in particular, considers the tools and mechanisms of trade policy by the occupation administration and its impact on socio-economic life of the city.*

It was emphasized that immediately after the establishment of Romanian rule in Odessa in 1941, a trade department was organized by order of the Governor of Transnistria to resume trade in the city.

It is proved that the most common among the population of the city was market trade. Initially, there was a barter in the Odessa markets, but later it became possible to buy for money, but the prices for all goods were much higher. In particular, for the whole research period the 8 markets functioned: «Novyi Bazar» («New Bazaar»), «Privoz», «Oleksiyivsky Rynok» («Oleksiyivsky Market»), «Starokoshiy», «Slobidsky», «Kazan and Yarmarkovy». One of the largest markets was the «Novyi Bazar».

In addition to markets (bazaars), there was the opening of commercial and industrial enterprises. It is established that during 1941-1944 the Romanian authorities opened 63 commercial and industrial enterprises, including: 7 restaurants, cafeterias, cafes; 31 grocery and gastronomic shops; 8 workshops of shoemakers, tailors, locksmiths, etc.; 6 hairdressers and laundries.

The authors came to the conclusion that trade in Odessa during the years of Romanian occupation had the following features: 1) a positive impact on people's access to products (food security in the city); 2) a clearly regulated mechanism for controlling the quality of products, their sale (decrees of the Governor of Transnistria on trade rules); 3) conducting the analysis of the general economic situation in the city (functioning of the trade and intermediary office).

Key words: *World War II, Transnistria, Odessa, Romanian occupation, trade, trade enterprises, markets.*

УДК 339(510+81...87) «1990/2021»
DOI 10.26693/ahpsxxi2021-2022.03.013

ЕКОНОМІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО КНР І ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ УПРОДОВЖ 1990-Х РОКІВ – XXI СТ.

Олег Кравець

e-mail: kara22spn@gmail.com

ORCID: 0000-0003-1155-9814

Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
Україна, 54003, м. Миколаїв, вул.68 Десантників, 10

Одним з пріоритетних напрямів зовнішньої політики Китайської Народної Республіки є латиноамериканський вектор, який за останніх 20 років розширився в геометричній прогресії. З 1990-х років починається новий етап у відносинах між країнами. Китайсько-латиноамериканські економічні відносини стають інтенсивними і починають щороку зростати. Однак, справжній прорив в активізації двосторонніх економічних відносин Китай-Латинська Америка відбувся у XXI ст.. Китай стає серйозним імпортером з країн регіону сільськогосподарської продукції, корисних копалин. У свою чергу латиноамериканські країни імпортують китайську готову продукцію. Китай виступає одним з головних інвесторів в ЛА, вкладаючи кошти не лише у важливі для них складові, але у розвиток країн латиноамериканського регіону з метою подолання значної відмінності між ними. Окрім двостороннього діалогу, країни співпрацюють у рамках регіональних організацій: СЕЛАК, ОАД, БРІКС, китайської ініціативи «Один пояс – один шлях» та ін.

Ключові слова: *Китай, Латинська Америка, економічні відносини, інвестиційна політика.*

Постановка проблеми. Економічні відносини Китаю з Латинською Америкою за останні 20 років розширилися майже в геометричній прогресії. Зараз Китай є провідним інвестором регіону, тоді як Латинська Америка представляє зростаючий ринок для китайських виробників. Співпраця держав Латинської Америки з китайськими партнерами, в свою чергу, обумовлена потребою в інвестиційному та технологічному обміні, а також прагненням оптимізувати систему зовнішньоторговельних зв'язків. Однак зростання Китаю мало згубні наслідки для деяких виробничих секторів Латинської Америки. Подібним чином державні візити китайських та латиноамериканських чиновників за останні роки потрапили в заголовки новин, і Китай визначив кілька країн регіону «стратегічними партнерами».

Аналіз попередніх досліджень. Китай вже давно зайняв чільне місце в історіографічних дослідженнях як вітчизняних, так й особливо закордонних науковців. Однак, що стосується китайсько-латиноамериканських відносин, то тут праць не так вже й багато. Серед українських дослідників можна виділити напрацювання

К. Вакарчук¹, Н. Валігури², Л. Вовчук та О. Кравця³. Досить ґрунтовними є роботи іноземних науковців, які безпосередньо висвітлюють економічне співробітництво між КНР і країнами Латинської Америки упродовж вказаного періоду. Серед таких наукові статті З. Лін і Г. Джонсона⁴, Ю. Чаї і Я. Юе⁵, Дієго Лейве Ван де Маеле⁶, Х. Ніу⁷ і Дж. Малена⁸.

Методи та прийоми дослідження. Дослідницька робота виконана на основі системного, структурно-функціонального, компаративного підходів. Методологічним підґрунтям дослідження стали принципи об'єктивності, історизму, детермінізму, системності, які дозволили розглянути китайсько-латиноамериканські відносини в економічній сфері упродовж 1990-х років – XXI ст.

Викладення основного матеріалу. Упродовж 90-х років XX ст. економічні відносини між країнами починають набирати свого оберту. Високі темпи економічного зростання КНР перетворюють його в головного споживача сировини, мінеральних ресурсів, енергоресурсів. Тому, саме з середини 1990-х рр. Китай починає активно укріплювати свою економічну присутність в латиноамериканському регіоні⁹.

У цей час Китай зосереджений на придбанні енергетичних, мінеральних та сільськогосподарських ресурсів в латиноамериканських кранах. У результаті світові спостерігачі визнали Китай новим двигуном латиноамериканського росту. Експортерами цих ресурсів стали: Аргентина і Бразилія (залізна руда і соєві боби), Чилі (мідь), Куба (нікель), Перу (мідь і рибне борошно) і Венесуела (сира нафта), які виграли від збільшення попиту і зростання цін на сировинні товари.

Окрім того, деякі країни регіону, такі як Бразилія, скористалися попитом Китаю на його товари, що мало вражаючі економічні і соціальні наслідки. Наприклад, протягом приблизно десятиліття швидкого зростання торгівлі з Китаєм економіка Бразилії зростає на 3,3%, а рівень бідності скоротився з 13,6% в 2001 році до 4,9% в 2013 р.

З кінця 90-х рр. XX ст. одним з найважливіших напрямків розвитку економічного співробітництва Китаю з країнами Латинської Америки стало надання фінансової допомоги – як на безоплатній основі, так і в формі кредитів. Надання Китаєм фінансової допомоги для країн регіону перш за все спрямована була на вирішення двох завдань: по-перше, це розширення присутності китайського капіталу в регіоні і, відповідно, розширення впливу Китаю і створення сприятливих умов для китайського

¹ Вакарчук, К. (2020, 16 червня). Латиноамериканський вектор зовнішньої політики Китаю. *Борисфен Інтел: незалежний аналітичний центр геополітичних досліджень*. Retrieved from: <https://bintel.org.ua/publication/regions/america/latinoamerikanskij-vektor-politiki-kitayu/>;

Вакарчук, К.В. (2014). Зовнішня політика Бразилії в період правління Д. Руссефф. *Актуальні проблеми політики*, 53, 142-148.

² Валігура, Н.Ю. (2020). Стратегія та доктрина зростання китайського впливу у світі. *Наукові записки студентів та аспірантів*, 5, 43-51.

³ Вовчук, Л., Кравець, О. (2021). Розвиток політичних і дипломатичних відносини між КНР та країнами Латинської Америки (1990-ті – 2020 рр.). *Старожитності Лукомор'я*, 1 (4), 109-117.

⁴ Lin Z., Johnson G. (2014) *Sino-Latin American Relations: Chinese Views of Latin America*. Washington.

⁵ Chai Yu, Yue Yunxia Sino-Latin American Economic and Trade Relations. Retrieved from: <https://www.springer.com/gp/book/9789811334047#aboutAuthors>

⁶ Leiva, D, Maele, V. (2017). Xi Jinping and The Sino – Latin American Relations in The 21st Century: Facing The Beginning of A New Phase? *JCIR*, 5(1), 35-67.

⁷ Niū, H. (2015). A New Era of China-Latin America Relations. *Anuario de Integración*, 11, 39-51.

⁸ Malena, J. (2020). The impact of the pandemic on Latin America's relations with China. *Asia Power Watch*. Retrieved from: <https://asiapowerwatch.com/the-impact-of-the-pandemic-on-latin-americas-relations-with-china/>

⁹ Борзова, А.Ю. (2009). Особенности КНР и стран Латинской Америки на современном этапе. *Вестник РУНД. Серия Всеобщая история*, 4, 27.

бізнесу; а по-друге, досягнення офіційного дипломатичного визнання – так званої «Доларової дипломатії»¹⁰.

Протягом 2000-х рр. Китай став найважливішим, після США, торговим партнером Бразилії, Чилі, Перу, Аргентини, Колумбії, Куби, Венесуели, Уругваю і Панамі. Візит Цзян Цзєміна в регіон у 2001 р. став важливим кроком у розвитку нових відносин між Пекіном та Латинською Америкою, оскільки він «породив хвилю наступних візитів вищих чиновників та керівників підприємств між Китаєм та Латинською Америкою. Для обговорення політичних, економічних та військових проблем». Візити, які дали позитивні результати з точки зору домовленостей та покращили взаєморозуміння¹¹.

Саміт АТЕС в Чилі, що відбувся в 2004 році, наочно продемонстрував зростаючий інтерес Китаю до латиноамериканського регіону. Голова КНР Ху Цзіньтао відкрито заявив про наміри інвестувати в Латинську Америку 100 млрд. доларів. Китай, що є найбільшим імпортером сировинних товарів, почав активно фінансувати нафтові галузі провідних держав регіону¹².

У результаті, за досить короткий час, з 2001 р. по 2010 р. експорт палива і продукції гірничодобувного сектору в Китай зріс на 16 % на рік. Другою за темпами зростання стала сільськогосподарська продукція до 12 % на рік. Це сприяло тому, що багаті на природні ресурси країни Латинської Америки почали спеціалізуватися на торгівлі сировиною¹³. Серед основних імпортованих Китаєм продуктів у цей час стають венесуельська олія, чилійська мідь, перуанське рибне борошно, колумбійська та коста-риканська кави¹⁴.

Щоб підтримати «економічний імпульс» та подолати світову кризу 2008 та 2009 років, китайський уряд прагнув просунути відносини з латиноамериканськими країнами на крок вперед. Уряд КНР встановив «стратегічні партнерські відносини» з Перу (2008 р.) та Чилі (2012 р.). Підписав угоди про вільну торгівлю з Перу в 2008 р. (вступ в силу в 2010 р.) та Коста-Рікою в 2010 р. (вступив в силу в 2011 р.) Також китайський уряд збільшив інвестиції в регіон, розмір яких на 2010 р. становив 14 мільярдів доларів.

Це рішення сприяло позитивному іміджу, який вдалося зберегти Китаю протягом терміну Ху. Також всі ці зусилля допомогли підтримати стабільні та зростаючі китайсько-латиноамериканські економічні відносини, досягнувши двосторонньої торгової вартості (імпорт плюс експорт) у 275 мільярдів доларів США у 2013¹⁵.

Уже в 2010 р. Венесуела продавала Китаю 380 тис. барелів нафти на добу і заявляла про наміри в найближче десятиліття довести поставки до рівня 500 тис. барелів на день. У 2013 р. найбільша китайська корпорація CNPC (China National Petroleum Corporation) придбала перуанські активи бразильської нафтогазової компанії Petrobras. Величина китайських інвестицій в 2013 р. в нафтову галузь склала 13% від загального

¹⁰ Lum, T. et al. (2009). China's foreign aid activities in Africa, Latin America, and Southeast Asia. *Russia China and Eurasia-Social Historical and Cultural Issues*, 2, 175.

¹¹ Leiva, D., Maele, V. (2017). Xi Jinping and the Sino – Latin American Relations in the 21st Century: Facing The Beginning of A New Phase? *JCIR*, 5 (1), 41.

¹² Зверева, В.С. (2019). Китай на просторах Латинської Америки: современные геополитические реалии. *Вестник Московского государственного областного университета. Серия: История и политические науки*, 2, 173.

¹³ Экономическая активность Китая в странах Латинской Америки (2017, май-июнь). *Наука за рубежом. Рубрика «Социальные и экономические науки и статистика»*, 61, 5.

¹⁴ Domínguez, J.I. (2006, June). China's Relations With Latin America: Shared Gains, Asymmetric Hopes. *Inter-American dialogue*, 1-59.

¹⁵ Leiva, D., Maele, V. (2017). Xi Jinping and the Sino – Latin American Relations in the 21st Century: Facing The Beginning of A New Phase? *JCIR*, 5 (1), 43-44.

обсягу прямих іноземних інвестицій в Латинській Америці. Протягом десятиріччя після завершення саміту в чилійській столиці Китай надав державам регіону кредитні ресурси у розмірі 118,5 млрд. дол. США. Обсяги торгівлі Китаю з державами Латинської Америки з 2000 по 2013 рр. збільшилися в 22 рази (з 12 до 275 млрд. дол.). Крім того, рівень інвестиційної активності Китаю перевищував показники, зафіксовані в офіційній статистиці. Великі вкладення здійснювали «дочки» китайських компаній, зокрема, з Кайманових, Британських, Віргінських островів і Гонконгу. Багато інфраструктурних проектів, в яких брали участь компанії Піднебесної, класифікувалися не як іноземні інвестиції, а як експорт¹⁶.

У 2015 р. відбувся саміт між Китаєм і Співтовариством латиноамериканських та карибських держав – СЕЛАК, в рамках якого КНР висловилося про намір інвестувати в регіон ще 250 млрд. дол., з яких близько 35 млрд. дол. планувалося вкласти в інфраструктурні проекти до 2019 р. Крім того, КНР мав намір подвоїти обсяги двосторонньої торгівлі до 500 млрд. дол. 2025 р.¹⁷.

Однак до середини другого десятиліття ХХІ ст. Китай продемонстрував зниження темпів розвитку економіки, що знайшло відображення в динаміці латиноамериканського господарського життя, але аж ніяк не підвело ризику під інтенсивним розвитком контактів. Темпи зростання латиноамериканської економіки впали до – 0,6% і – 1,4% в 2015 і 2016 рр. відповідно. Спад торгово-економічної взаємодії Китаю з державами Латинської Америки був обумовлений спробами модернізувати власну соціально-економічну модель, а також проблемами структурного розбалансування в торгівлі з найбільшими латиноамериканськими країнами. Дисбаланс в торгівлі, в свою чергу, був викликаний зведенням до мінімуму імпорту промислової продукції латиноамериканського виробництва і розширенням експорту ширвжитку.

Аргентинський політолог Х. Севарес відзначав, що ейфорія першого десятиліття нового століття відходить у минуле: Китай збереже позиції найбільшого партнера держав Латинської Америки, але навряд чи коли-небудь замінить за своєю значимістю США або Європейський союз.

Проте Китай продовжував інвестувати в латиноамериканські країни, експортувати готову продукцію та імпортувати сировинні товари, фактично ставши банкіром для тих урядів, з якими підтримував тісні зв'язки. КНР встановила відносини стратегічного партнерства з Бразилією, Венесуелою, Мексикою, Аргентиною і Перу¹⁸.

Згідно зі статистикою Міжамериканського діалогу (IAD), у 2014 р. Китай надав фінансову допомогу країнам Латинської Америки (Венесуелі, Аргентині, Бразилії) у розмірі 22 мільярд. доларів США. Варто говорити про те, що китайські позики перевищують сукупну вартість Світового банку (СБ) та Міжамериканського банку розвитку (IADB). Враховуючи поганий кредитний рейтинг цих країн регіону, китайські позики були надзвичайно важливими для їх розвитку та досягнення фінансових цілей. Однак, Китай з тих пір стикається з проблемами потенційних дефолтів серед деяких країн ЛАК, які мають низькі показники в економічному розвитку¹⁹.

Не дивлячись, на те, що фінансова допомога КНР країнам Латиноамериканського регіону в основному спрямовувалася на реалізацію власних національних інтересів (імпорт сировини та ресурсів), Китай був переконаний, що своїми інвестиціями допоможе латиноамериканським партнерам розвивати власні виробничі потужності. Так,

¹⁶ Зверева, В.С. (2019). Китай на просторах Латинської Америки: современные геополитические реалии. *Вестник Московского государственного областного университета. Серия: История и политические науки*, 2, 173.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Ibid, 173-174.

¹⁹ Niu, H.A. (2015). New Era of China-Latin America Relations. *Anuario de Integración*, 11, 42.

наприклад, надані китайські позики Венесуелі були інвестовані в видобуток корисних копалин, інфраструктурні та житлові проекти, а також в енергетичний сектор. Під час візиту Прем'єр-міністра Лі Кецяна до Бразилії у 2015 році, Китай та Бразилія підписали План спільних дій на 2015-2021 роки, який передбачав впровадження інновацій та інвестицій у виробничі потужності країни.

Китай інвестував не лише у видобування і розробку залізної руди та вирощування сої, але й у гірничодобувну промисловість, виробництво автомобілів, передачу електроенергії, нафту, сільське господарство та інформаційні технології. Китайська національна ядерна Корпорація (CNNC) підписала з Аргентиною Угоду про співпрацю в сфері будівництва атомних електростанцій за китайськими технологіями на 6 млрд. доларів США²⁰.

Підписання відповідних угод між КНР та ЛАК засвідчило новий етап у відносинах між даними акторами. Розуміючи значний розрив у економічному розвитку між країнами, одним з пріоритетних завдань для Китаю стає вкладання інвестицій у відновлення інфраструктурної складової ЛАК. Починаючи з 2005 р. Китай інвестував кошти у відновлення вагонів підземки в Буенос-Айресі, поїздів в Аргентині, дорожнє будівництво в Еквадорі, залізничну систему в Ріо-де-Жанейро, а також високошвидкісний залізничний проект у Мексиці, який дещо пізніше був призупинений²¹. У 2014 р. китайська компанія Ван Цзина представила в Манагуа остаточний проект будівництва міжконтинентального шляху, який повинен був розпочатися в грудні 2013 р. За підрахунками зведення цього шляху мало обійтися в 40 мільярдів доларів. Протяжність каналу – 278 км (більше ніж довжина Панамського і Суецького каналів разом узятих), ширина – від 230 до 520 м, а його глибина мала доходити до 30 м. Проектувальники підраховали, що судна зможуть перепливати з Тихого океану в Атлантичний приблизно за 30 годин. Однак, експерти поки скептично оцінюють перспективи проекту²². У 2015 р. на урядовому рівні КНР і ЛАК офіційно розглядали можливість побудови двоокеанської залізниці, яка мала поєднати атлантичні порти Бразилії з перуанськими портами²³.

З 2016 р. в доповіді ООН за прямими іноземними інвестиціями ціла глава була присвячена «зростаючому впливу Китаю» в регіоні. У 2017 р. Латинська Америка і країни Карибського басейну продовжили зміцнювати економічні зв'язки з Китаєм, особливо щодо торгівлі і прямих іноземних інвестицій в сферах користування надрами, інфраструктури і в меншій мірі в виробничій діяльності. Варто зазначити, що енергетичне співробітництво стало головним драйвером фінансових та інвестиційних відносин. У той же час, за інформацією Китайсько-латиноамериканської фінансової бази даних, кількість китайських позик урядам Латинської Америки за цей же період скоротилася.

У 2017 р. товарообіг сторін склав 257,8 млрд. дол., збільшившись на 18,8%²⁴. Відповідна ситуація спостерігалася й упродовж 2018 р. – початку 2019 р. Проте з початком пандемії, яка, як відомо, негативно вплинула на економіку всього світу, відносини між КНР і країнами латиноамериканського регіону навпаки посилились. На грудень 2019 р. товарообіг між країнами зріс на 11,7%. У листопаді цього ж року

²⁰ Ibidem, 42.

²¹ Ibidem, 45.

²² Китай против откормленных и скучающих (2014. 11 августа). *Lenta.ru*. Retrieved from: <https://lenta.ru/articles/2014/08/10/chinasamerica/>

²³ Niu H.A New Era of China-Latin America Relations, 43.

²⁴ Сербин, А. (2019, 26 февраля). Китай потеснил экономические позиции США в Латинской Америке – аргентинский эксперт. *Евразия Эксперт*. Retrieved from: <https://eurasia.expert/kitay-potesnil-ekonomicheskie-pozitsii-ssha-v-latinskoj-amerike/>

КНР і Уругвай підписали угоду про вихід уругвайської конини і меду на китайський ринок²⁵. А у вересні 2019 р. Аргентина підписала з Китаєм угоду, що відкрила їй вихід на ринок соєвого борошна «азіатського гіганта»²⁶.

Китайський уряд у ситуації, що склалася надав допомогу країнам регіону, направивши їм великі партії гуманітарної допомоги медичного призначення першої необхідності. У числі прийнятих китайською стороною заходів допомоги також було надання кредитів для закупівлі китайської вакцини, яка пройшла державну сертифікацію в КНР. Така допомога була позитивно сприйнята ЛАК. Зокрема, на початку серпня 2020 р. президент Аргентини Альберто Фернандес і глава МЗС Мексики Марсело Обрад висловили подяку китайській стороні. Відзначається, що позитивна думка про Китай в Латинській Америці з 2014 року зросла на 7%. В першу чергу це стосується великих країн регіону – Бразилії, Аргентини, Мексики²⁷.

В червні 2020 р. найбільший китайський виробник залізничних поїздів і вагонів CRRC Qingdao Sifang Co., Ltd. надав Аргентині послуги щодо обслуговування 709 вагонів поїздів²⁸.

Окрім двостороннього співробітництва, Китай співпрацює з країнами Латинської Америки у рамках регіональних організацій. Однією з таких є СЕЛАК (Спільнота держав Латинської Америки та Карибського басейну), яка була створена у 2011 р., налічує 33 учасника регіону, а також США та Канаду²⁹. Так, у 2015 р. відбулася перша зустріч між китайськими представниками та членами СЕЛАК, що закріпило фактично новий рівень співпраці. Учасники підписали план дій на 2015-2019 рр., в основі якого був динамічний економічний розвиток та впровадження публічної дипломатії, шляхом надання стипендій, відкриття освітньо-наукових центрів і т.д.³⁰. Згідно з новоприйнятим планом китайсько-латиноамериканський товарообіг мав збільшитися на 500 мільярдів доларів, а китайські інвестиції в регіон – 250 млрд доларів³¹.

Важливу роль у зміцненні відносин сторін грає й китайська ініціатива «Один пояс – один шлях», через так звану вертикальну вісь. Китай підписав угоду з Панамою, що дозволяє збільшити торговий і фінансовий вплив Пекіна і використовувати Панамський канал. Передбачається поступове включення різних країн Карибського басейну і Латинської Америки в ініціативу³². Досить серйозною платформою для співпраці країн є й BRICS.

Не дивлячись на позитивну динаміку у відносинах між КНР і ЛА, країни мають й певні недоліки в реалізації економічної складової між ними. Бурхливий розвиток торгово-економічного співробітництва країн Латинської Америки з Китаєм в XXI ст. вплинув на життя держав регіону, в тому числі на екологічну ситуацію. Більшість

²⁵ Уругвай получил доступ на китайские рынки конины и мёда (2020, 6 ноября). *ИА REGNUM*. Retrieved from: <https://regnum.ru/news/polit/3069929.html>

²⁶ Китай открыл для Аргентины крупнейший рынок сои (2020, 13 сентября). *ИА REGNUM*. Retrieved from: <https://regnum.ru/news/polit/3069929.html>

²⁷ США не остановит экспансию Китая в Латинскую Америку – National Interest (2020, 22 сентября). *ИА REGNUM*. Retrieved from: <https://regnum.ru/news/polit/3069929.html>

²⁸ Китайская компания CRRC Qingdao займется обслуживанием аргентинских вагонов (2020, 13 июня). *ИА REGNUM*. Retrieved from: <https://regnum.ru/news/polit/3069929.html>

²⁹ Leiva, D., Maele, V. (2017). Xi Jinping and the Sino – Latin American Relations in the 21st Century: Facing the Beginning of A New Phase? *JCIR*, 5 (1), 45.

³⁰ Niu, H. A New Era of China-Latin America Relations, 44.

³¹ Leiva, D., Maele, V. (2017). Xi Jinping and the Sino – Latin American Relations in the 21st Century: Facing The Beginning of A New Phase? *JCIR*, 5 (1), 45.

³² Сербин, А. (2019, 26 февраля). Китай потеснил экономические позиции США в Латинской Америке – аргентинский эксперт. *Евразия Эксперт*. Retrieved from: <https://eurasia.expert/kitay-potesnil-ekonomicheskie-pozitsii-ssha-v-latinskoy-amerike/>

експертів, міжнародних і латиноамериканських, оцінюють цей вплив вкрай негативно, деякі вважають його головним фактором погіршення природного середовища в ЛАК. Наприклад, автори доповіді міжуніверситетської Робочої групи з питань розвитку та навколишнього середовища в Америках (The Working Group on Development and Environment in the Americas) прийшли до висновку, що «китайські інвестиції і торгівля в Латинській Америці в XXI ст. стали головною причиною деградації навколишнього середовища в регіоні».

Подібні твердження не позбавлені підстав, про що свідчать численні протести жителів латиноамериканських країн проти діяльності китайських компаній, що завдають шкоди середовищу їх існування. У найближчі десятиліття відповідно до рішень Другого міністерського форуму країн-членів Співтовариства країн Латинської Америки і Карибського басейну і Китаю (El Foro China – Comunidad de Estados Latinoamericanos y del Caribe (China-CELAC), країни істотно розширять відносини, що тим самим призведе до подальшого загострення проблем збереження природного середовища. Велику актуальності набувають питання взаємодії місцевої влади країн регіону з китайськими інвесторами та державними органами КНР з приводу їх політики і практики щодо природокористування з метою запобігання можливим негативним наслідкам економічного співробітництва³³.

Висновок. З моменту активізації двосторонньої економічної співпраці між КНР і ЛАК й надалі спостерігається динамічність у відносинах між ними. Активно розвиваються торгово-економічні та інвестиційні відносини. Китай є серйозним імпортером з країн регіону сільськогосподарської продукції, корисних копалин. У свою чергу латиноамериканські країни імпортують китайську готову продукцію. Китай виступає одним з головних інвесторів в Латинській Америці, вкладаючи кошти не лише у важливі для них складові, але у розвиток країн ЛА з метою подолання значної відмінності між ними. Окрім двостороннього діалогу, країни співпрацюють у рамках регіональних організацій: СЕЛАК, ОАД, БРІКС, китайської ініціативи «Один пояс – один шлях» та ін.

References

Borzova, A. IU. (2009) Osobennosti KNR i stran Latinskoj Ameriki na sovremennom etape [Features of China and Latin America at the present stage]. *Vestnik RUND Seriiia Vseobshchaia istoriia*, 4, 27-39. [in Russian].

Chai Yu, Yue, Yunxia Sino-Latin American Economic and Trade Relations. Retrieved from: <https://www.springer.com/gp/book/9789811334047#aboutAuthors> [in English].

Domínguez, J.I. (2006, June). China's Relations with Latin America: Shared Gains, Asymmetric Hopes. *Inter-American dialogue*, 1-59. [in English].

Ekonomicheskaja aktivnost Kitaia v stranakh Latinskoj Ameriki [China's economic activity in Latin America] (2017 mai-iyun). *Nauka za rubezhom. Rubrika Sotsialnye i ekonomicheskie nauki i statistika*, 61, 1-41. [in Russian].

Kitaiskaia kompaniia CRRC Qingdao zaimetsia obsluzhivaniem argentinskikh vagonov [The Chinese company CRRS Qingdao will service Argentine wagons] (2020, 13 iyunia). *IA REGNUM*. Retrieved from: <https://regnum.ru/news/polit/3069929.html> [in Russian].

Kitai otkryl dlia Argentiny krupneishii rynek soi [China opens largest soybean market to Argentina] (2020, 13 sentiabria). *IA REGNUM*. Retrieved from: <https://regnum.ru/news/polit/3069929.html> [in Russian].

³³ Лавут, А.А. (2019). Влияние китайской экономической экспансии на среду обитания стран Латинской Америки и Карибского бассейна. *Латинская Америка*, 6, 5.

Kitai protiv otkormlennykh i skuchaiushchikh [China against the fat and bored] (2014, 11 avgusta). *Lenta.ru*. Retrieved from: <https://lenta.ru/articles/2014/08/10/chinasamerica/> [in Russian].

Lavut, A.A. (2019). Vliianie kitaiskoi ekonomicheskoi ekspansii na sredu obitaniia stran Latinskoi Ameriki i Karibskogo basseina [The Impact of Chinese Economic Expansion on the Habitat of Latin America and the Caribbean]. *Latinskaia Amerika*, 6, 5-17. [in Russian].

Leiva, D, Maele, V. (2017). Xi Jinping and The Sino – Latin American Relations in The 21st Century: Facing The Beginning of A New Phase? *JCIR*, 5(1), 35-67. [in English].

Lin, Z., Johnson, G. (2014) *Sino-Latin American Relations: Chinese Views of Latin America*. Washington. [in English].

Lum, T. et al. (2009). China's foreign aid activities in Africa, Latin America, and Southeast Asia. *Russia China and Eurasia-Social Historical and Cultural Issues*, 2, 175-184. [in English].

Malena, J. (2020). The impact of the pandemic on Latin America's relations with China. *Asia Power Watch*. Retrieved from: <https://asiapowerwatch.com/the-impact-of-the-pandemic-on-latin-americas-relations-with-china/> [in English].

Niu, H. (2015). A New Era of China-Latin America Relations. *Anuario de Integración*, 11, 39-51. [in English].

Serbin, A. (2019 26 fevralia) Kitai potesnil ekonomicheskie pozitsii SSHA v Latinskoi Amerike argentinskii ekspert [China ousted US economic positions in Latin America Argentine expert]. *Evraziia Ekspert*. Retrieved from: <https://eurasia.expert/kitay-potesnil-ekonomicheskie-pozitsii-ssha-v-latinskoy-amerike/> [in Russian].

SSHA ne ostanovit ekspansiiu Kitaia v Latinskuiu Ameriku National Interest [US will not stop China's expansion into Latin America National Interest] (2020, 22 sentiabria). *IA REGNUM*. Retrieved from: <https://regnum.ru/news/polit/3069929.html> [in Russian].

Urugvai poluchil dostup na kitaiskie rynki koniny i meda [Uruguay gains access to Chinese horsemeat and honey markets] (2020, 6 noiabria). *IA REGNUM*. Retrieved from: <https://regnum.ru/news/polit/3069929.html> [in Russian].

Vakarchuk, K. (2020, 16 chervnia). Latynoamerykanskyi vektor zovnishnoi polityky Kytaiu [Latin American vector of China's foreign policy]. *Borysfen Intel: nezalezhnyi analitychnyi tsentr heopolitychnykh doslidzhen*. Retrieved from: <https://bintel.org.ua/publication/regions/america/latinoamerykanskiy-vektor-politiki-kitayu/> [in Ukrainian].

Vakarchuk, K.V. (2014). Zovnishnia polityka Brazyl'ii v period pravlinnia D. Russeff [Brazil's foreign policy during the reign of D. Rouseff]. *Aktualni problemy polityky*, 53, 142-148. [in Ukrainian].

Valihura, N.Yu. (2020). Stratehiia ta doktryna zrostannia kytais'koho vplyvu u sviti [Strategy and doctrine of the growth of Chinese influence in the world]. *Naukovi zapysky studentiv ta aspirantiv*, 5, 43-51. [in Ukrainian].

Vovchuk, L., Kravets, O. (2021). Rozvytok politychnykh i diplomatychnykh vidnosyn mizh KNR ta krainamy Latynskoi Ameryky (1990-ti – 2020 rr.) [Development of political and diplomatic relations between China and Latin America (1990s-2020)]. *Starozhytnosti Lukomoria*, 1 (4), 109-117. [in Ukrainian].

Zvereva, V.S. (2019) Kitai na prostorakh Latinskoi Ameriki sovremennye geopoliticheskie realii [China in the vastness of Latin America modern geopolitical realities]. *Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo oblastnogo universiteta. Seriya Istoriia i politicheskie nauki*, 2, 171-183. [in Russian].

Oleg Kravets*Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiiv, Ukraine,
ORCID: 0000-0003-1155-9814***Economic cooperation between PRC and Latin America
during the 1990s – XXI century**

Abstract. *One of the priorities of the foreign policy of the People's Republic of China is the Latin American vector, which has expanded exponentially over the past 20 years. A new stage in relations between the countries began in the 1990s. It was at this time that a number of neoliberal economic reforms were adopted in Latin America, which later contributed to the openness of national economies and the growth of trade relations with China, which became a «world factory» and needed new markets. As a result of the negotiations, China and the LA signed agreements to protect and encourage investment, as well as the abolition of double taxation. However, a real breakthrough in the intensification of China-Latin America relations took place in the XXI century. China is a major importer of agricultural products and minerals from the region. In turn, Latin American countries import Chinese finished products. China is one of the main investors in LA, investing not only in important components, but in the development of countries in the Latin American region in order to overcome significant differences between them. In addition to bilateral dialogue, the countries cooperate within the framework of regional organizations: SELAC, OAS, BRICS, the Chinese initiative «One Belt - One Road», etc. However, despite the positive dynamics of relations in the economic sphere, scientists point to certain negatives in these relations, which may threaten their further development.*

Keywords: *China, Latin America, economic relations, investment policy.*

УДК 351/354(4)

DOI 10.26693/ahpsxxi2021-2022.03.022

PRECONDITIONS AND STAGES OF DEVOLUTION IN THE UK

Maryna Kutepova,

e-mail: marynakutepova8@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8560-8001>

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Ukraine, Kyiv, 01033, Volodymyrska Street, 60

The article analyses preconditions and stages of devolution in the UK. It is shown, that the decentralization of public administration in the UK means the devolution of central government and increasing the responsibility of local government in the expansion and development of various forms of interaction between state and society. In this context, devolution is primarily a process of transferring power from the central to the lower level. Devolution has become the most important event of recent decades in the political and socio-economic development of Great Britain. In contrast to decentralization, devolution aims at a more substantial transformation of the territorial system of government – the transfer of not only executive powers but also some legislative ones.

Thus, the decentralization of power, which has signs of devolution in Britain, is complex and ambiguous process. The process of devolution in the UK is characterized by asymmetry, as evidenced by the lack of legislative powers of England. In this context, it is stated that the procedure of interaction between public authorities at different levels is not well established. Today, there are a significant number of control functions, levers of administrative and financial pressure on central offices, as well as the lack of clear recommendations by which local authorities could determine what is within their competence and address urgent issues more effectively.

Keywords: *devolution, decentralization, Great Britain, government, regions, regionalization.*

Formulation of the problem. Each country has its own causes, forms and results of decentralization. Therefore, the unique genesis and evolution of relations between central and local government and the basic social values reflected in them, for example, civil society in Britain, statehood in Germany, citizenship in France. However, the analysis of public administration reform at different times and in different circumstances has identified three main models of decentralization that have emerged and been implemented in different countries: «devolution» in the UK, «deconcentration» in France and «delegation» in Germany.

The peculiarities of devolution in Great Britain are due to the influence of internal and external factors, in relation to which the determining role belonged to internal factors. Endogenous factors are associated with the preservation of internal problems of the regions, uneven socio-economic development and growing influence of the ethno-regional elite, which offers its own interpretation of the state of affairs and prospects for regional development. External, exogenous factors are linked to processes such as globalization and European integration, on the one hand, and differentiation and regionalization, on the other.

Topicality of the research. The urgency and need for further more thorough research is due to the controversial position of scientists, who point out not only the benefits of decentralization, but also a lot of disadvantages and risks of decentralization, emphasizing that it does not always achieve the desired results. It is noted that decentralization cannot be considered as good or bad one, but its effectiveness depends on specific factors, such as the

size of the territory or the institutional set-up. The example of Great Britain, which includes distinctive national regions, makes it possible to assess effective methods of public administration in the face of conflicting relationships between them.

The aim of the research. The main aim of the given research is to analyse the historical background and stages of devolution in Britain, which began with the birth of Britain, but intensified and institutionalized since the late twentieth century and continues to the present day.

Analysis of research and publications. To date, scholars have developed a number of theories that explain the causes and consequences of the transfer of power and resources from central to subnational governments. Among the scholars who have studied various problems and prospects of decentralization in the UK and EU countries are: Ayres S. and Pearce G.¹, Baldersheim J.², Braibant H.³, Monson J. and Pierce J.⁴, Mintzberg H.⁵ and others.

Significant interest in this topic is also observed among Russian researchers, such as Eremina E.⁶, Artomanova E., Lukin V., Musienko T.⁷ who in their works focus on the model of reorganization and decentralization in the UK, as well as on the issue of identity in the United Kingdom.

Theoretical and methodological principles of the study. In every country and in every society (even those that seem homogeneous ones) there are always centripetal forces tending to centralization and centrifugal forces tending to the periphery are the mainstay of decentralization. Decentralization promotes stability and a predictable structural agreement in which the two forces can interact and maintain mutually beneficial cooperation for the sake of unity and indivisibility, as well as the development of local autonomy. The interaction between centripetal and centrifugal forces can lead either to complete unity – a strong unitary state or to its disintegration. It can also lead to a certain balance of decentralized management with the distribution of power. It should be borne in mind that the difference between decentralization and disintegration is very subtle and is based on a purposeful separation of powers and a level of understanding of the «formula» used in the distribution of resources between the centre and the periphery⁸.

In the UK, the reform of decentralization of power was called «devolution» (from English devolve – to pass), a term that has become entrenched in the process of regionalization in the United Kingdom. The devolution aimed at transferring power from the central to the lower level has become a major event in recent decades in the political and socio-economic development of Britain. Devolution is the maximum possible measure of decentralization, which affects the sphere of legislative power, its independence in certain

¹ Ayres, S., Pearce, G. (2005). Building regional governance in England: the view from Whitehall // *Policy & Politics*, 33 (4). Retrieved from: https://publications.aston.ac.uk/id/eprint/40905/1/Building_regional_governance_in_England.pdf

² Baldersheim, H, Rose, L. (2000). *Territorial Choice: The Politics of Boundaries and Borders*. London: Palgrave Macmillan. Retrieved from: https://link.springer.com/chapter/10.1057/9780230289826_1

³ Braibant, G. (1985-1986). *Institutions Administratives Comparees: Les Controles*. Paris: Fondation nationaux des Sciences politiques, Services de Polycopies, 89-93.

⁴ Mawson, J., Pearce G. (2009). Governance in the English regions: moving beyond muddling through? // *International Journal of Public Sector Management*, 22.(7), 623-641.

⁵ Mintzberg, H. (1979). *The Structuring of Organizations*. London: Pearson. Retrieved from: <https://www.nrc.gov/docs/ML0907/ML090710600.pdf>

⁶ Еремина, Н.В. (2017). Корни Брексита: конфликт идентичностей в Соединенном Королевстве // *Контуры глобальных трансформаций: политика, экономика, право*, 10, 1. Retrieved from: <https://www.ogt-journal.com/jour/article/view/9/8>

⁷ Артоманова, Е, Лукин, В., Мусиенко, Т. (2015). Британская модель регионализации и децентрализации власти // *Журнальный клуб: Интелпрос «Credo New»*, 4. Retrieved from: http://www.intelros.ru/readroom/credo_new/kre4-2015/28730-britanskaya-model-regionalizacii-i-decentralizacii-vlasti.html

⁸ Braibant, G. (1985-1986). *Institutions Administratives Comparees: Les Controles*. Paris: Fondation nationaux des Sciences politiques, Services de Polycopies, 89-93.

issues. In contrast to decentralization, devolution aims at a more substantial transformation of the territorial system of government – the transfer of not only executive powers but also some legislative ones.

In the theoretical and methodological context, there are two positions of researchers who argue for and against decentralization. First of all, we can say that the productivity benefits of decentralization are not unambiguous.

Depending on the specific historical and ideological context, productivity-based arguments can be found. Organizational theory includes arguments in favour of the fact that centralization can: 1) provide more accurate management; 2) promote the standardization of processes and products; and thus 3) increase the predictability of organizational practice⁹.

The main disadvantages of decentralization according to the theory of organization are: 1) the risk of non-optimality, because decentralized organizations focus on their own activities, rather than on the tasks of the entire organization; 2) lack of coordinated control pulses; 3) inadequate diversity of practices and standards, especially in personnel management; and 4) reduced compatibility and predictability at the system level¹⁰.

With regard to health services, expanding the decision-making capacity of several decentralized units can create coordination problems between these units. Investment planning and development of treatment facilities may thus become less optimal. It may also be more difficult to enforce common standards and ensure transparency if governance ambitions are opposed to strong decentralized local government.

Political interpretations of such arguments often focus on the risk that decentralization may create inequality between administrative areas. Accepting local differences is an integral part of decentralization, although not always a clear consequence. Successful implementation of decentralization requires adaptation to local needs, conducting experimental policies.

When justice problems arise, they often put social or political pressure on standardization and balancing of units. To achieve this, some (re)centralization of political and administrative power becomes necessary. Recentralization can provide better opportunities for setting standards and ensuring accountability of supplier organizations to common principles. Recentralization can also strengthen the ability to plan and coordinate service levels in the system. A good example is the introduction of new technologies and investment in new equipment. There is a clear risk of overinvestment, poor or inappropriate use if decision making is decentralized without any coordination mechanism¹¹.

Problems of coordination in decentralized systems and the risk of duplication of services are thus the main arguments in favour of some degree of centralization of power. Other arguments in favour of centralization relate to possible minor disadvantages, including limited ability to solve complex problems, the risk of capture by strong interest groups such as local industry, and problems of spill overs and shared resources when the action of one political actor negatively impacts another. All these arguments can lead to a policy of (re)centralization¹².

Presenting main material. It should be noted that chronologically the first historical part annexed to England was Wales (Cymru) – a historically unique region of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland. Wales was the first, after the Act of

⁹ Mintzberg, H. (1979). *The Structuring of Organizations*. London: Pearson. Retrieved from: <https://www.nrc.gov/docs/ML0907/ML090710600.pdf>

¹⁰ Jacobsen, D., Thorsvik, I., Hvordan, J. (2002). *Organisasjoner fungerer: innføring i organisasjon og ledelse*. Bergen, Norway: Fagbokforlaget.

¹¹ Kauzya, J.M. (2005). Decentralisation: Prospects for peace, democracy and development *DPADM discussion paper*. N.Y. Retrieved from: <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.132.8768&rep=rep1&type=pdf>

¹² Baldersheim, H, Rose, L. (2000). *Territorial Choice: The Politics of Boundaries and Borders*. London: Palgrave Macmillan. Retrieved from: https://link.springer.com/chapter/10.1057/9780230289826_1

Union of 1536, to formally join the Kingdom of England, so it is more deeply integrated with it than Scotland and Northern Ireland¹³.

Chronologically next, after Wales, after the conclusion of the Anglo-Scottish Parliamentary Union in 1707, Scotland was annexed to England¹⁴.

In 1801, Ireland and Great Britain formed the United Kingdom of Great Britain and Ireland. There was a single parliament in London. The Irish Government Act of 1920 divided the island of Ireland. The Irish Free State was created, which is the forerunner of the Republic of Ireland. At the same time, Northern Ireland was created. Under the terms of the Anglo-Irish Treaty of 1921, Northern Ireland enjoys the right to remain part of Great Britain. From 1921 to 1998, Northern Ireland was the subject of a territorial dispute, fuelled by conflicting claims by politicians. The Good Friday agreement ended the controversy and the long bloody conflict. Instead, the reunification of Ireland is now being achieved through peace. Pending the possible reunification of Ireland, Northern Ireland now has a special constitutional status in Britain. The current full name of the United Kingdom – the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland – was recently adopted in 1927 under the British Parliament Act¹⁵.

Although the British Constitution is not written, it sets out the principles on which the constitution of any democracy is based. These are sovereignty, the rule of law, the priority of fundamental human rights and freedoms and the separation of powers. The latter principle in its classical form means that all power in the state should not be concentrated in the hands of one person or body, as this could lead to its abuse, and all branches of government should interact with each other and restrain each other.

The statehood and political system of the United Kingdom have been historically developed in the context of the «Anglo-Saxon and Celtic» or «centre-ethnic (Celtic) periphery» dichotomy. Ethno-national (Celtic) regions evolved from an independent state to a single political space, uniting with England, after which their socio-political development was integrated into a single British political system. However, it cannot be called unified, as ethno-national regions have preserved their own political culture based on existing cultural and territorial differentiations. Therefore, Celtic nationalism and the realization of the right to homrul (self-government) of ethno-national regions became the most important for the development of the United Kingdom. At the same time, if in Ireland it was about autonomy and independence, in Wales – about broad autonomy, in Scotland there was a gradual radicalization of attitudes and demands – from autonomy to secession¹⁶.

The question of the confrontation of the cultures and interests of the centre with the Celtic regions is clearly evident in our time. The centre faced a dilemma: to continue centralization or to recognize existing regionalisms. This dilemma formed the main contradiction of the British political system: the opposition of the principle of parliamentary supremacy and regional self-government, which began to be decided by ethno-regional parties.

Today the strengthening of the ethno-national identity of the population of the Celtic periphery is stated. Today, «Scottish», «Welsh», «Irish» identities exist and develop as conscious identities shared by the majority of the population of the Celtic regions. At the same time, it is important that those who identify themselves, primarily as Scots, Welsh, Irish, also emphasize their «Europeanness» as opposed to «Britishness». For example, it is quite symptomatic that respondents across the United Kingdom associate their identity with their country of residence (region) and not with Britain as a whole (60% vs. 25%) or declare

¹³Wales. (n.d.). *Enciclopedia Britannica*. Retrieved from: <https://www.britannica.com/place/Wales>

¹⁴Scotland. (n.d.). *Enciclopedia Britannica*. Retrieved from: <https://www.britannica.com/place/Scotland>

¹⁵Northern Ireland. (n.d.). Act of Union. *Enciclopedia Britannica*. Retrieved from: <https://www.britannica.com/event/Act-of-Union-United-Kingdom-1801>

¹⁶Еремина, Н.В. (2017). Корни Брекзита: конфликт идентичностей в Соединенном Королевстве. *Контуры глобальных трансформаций: политика, экономика, право*, 10, 1. Retrieved from: <https://www.ogt-journal.com/jour/article/view/9/8>

the equivalence of these concepts, but do not associate themselves exclusively with United Kingdom¹⁷.

In Scotland, according to the latest data survey, only 8% of respondents declared their British identity (for comparison: in Wales there were 17%, in England – 19%, and in Northern Ireland – 40%); 18% of Scots reported double self-identification (for comparison: 7% in Wales, 9% in England and 8% in Northern Ireland). It is important that these indicators do not change over time. Speaking of Celtic regions, 83% of Scots feel primarily Scots. At the same time, 94% of those born in Scotland choose the Scottish identity as the only or most important among other identities. In this survey, respondents describe «Scottishness» in very positive terms, pointing to the openness and loyalty of society. In addition, quite often British researchers, comparing Scottish and English identities, traditionally note the strength of Scottish and the weakness of English. Scots also associate themselves with Europe, not Britain, because there is nothing in the correlation between «Scots» and «European» that raises controversy or questions, while they arise when the Scots-British link is mentioned¹⁸.

Speaking of Wales, after the transfer of power, the Welsh Government sought to maintain a common Welsh national identity through the Common Strategy for Wales. These included, for example, strengthening Wales' place in the world and continuing to support the Welsh language. The inclusion of national identity in the 2011 census gives Welsh governments the opportunity to study how people living in Wales describe themselves. The census shows that 58% (1.8 million) of people living in Wales identify themselves only as Welsh, and another 7% (218 thousand) identify themselves as Welsh and British¹⁹.

In Northern Ireland, the idea of «Britishness» is extremely important to the Protestant population, and Northern Irish Protestants can be called more British patriots than the British. But most people in Northern Ireland also call themselves Europeans. And in this sense, Protestants and Catholics have common positions. Paradoxically, the «Britishness» of the Northern Irishman differs from the «Britishness» of the Englishman. In 2011, one-fifth of the region's population identified themselves as Northern Irish. In this regard, the situation has improved in terms of ties between Protestants and Catholics, as in 1998 only 10% of Catholics declared their «Britishness». To date, of the population normally living in Northern Ireland, 40 per cent have described their national identity as British only, 25 per cent as Irish only, 21 per cent as a Northern Irish identity only and 14 per cent as another identity, including combinations of the above²⁰.

The important thing is that today «Britishness» is no longer shared even by the British themselves. 3/5 of them say they are English, not British. Less than a tenth of the population of England choose a dual identity. 72% call themselves exclusively British, and 58% – rather English than British. And it is precisely «Englishness» in contrast to «Scottishness», «Welshness» and «Irishness» that is already associated with Euroscepticism²¹.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ National identity and ethnicity in Scotland (n.d.). *ESRC: Centre on dynamics of ethnicity*. Retrieved from: <http://www.ethnicity.ac.uk/medialibrary/briefings/dynamicsofdiversity/code-census-briefing-national-identity-scotland.pdf>

¹⁹ Who identifies as Welsh? National identities and ethnicity in Wales (2014, November). *Dynamics of Diversity: Evidence from the 2011 Census. ESRC: Centre on Dynamics of Ethnicity (CoDE)*. Retrieved from: <http://hummedia.manchester.ac.uk/institutes/code/briefings/dynamicsofdiversity/code-census-briefing-national-identity-wales.pdf>

²⁰ National Identity in Northern Ireland (n.d.). *Northern Ireland Statistics and Research Agency*. Retrieved from: <https://www.ninis2.nisra.gov.uk/public/census2011analysis/nationalidentity/National%20Identity%20in%20Northern%20Ireland.pdf>

²¹ Kumar, K. (2003). *The Making of English National Identity*. Cambridge: Cambridge University Press. Retrieved from: <https://journals.openedition.org/lhomme/2076?lang=en>

It is obvious that «Britishness» is undergoing a transformation, as it is simultaneously influenced in some way by united European and ethno-national identities. «Britishness» is about the country's history, expansion and world leadership. It is based on Britain's unique geographical location, unwritten constitution, rich history with the status of a maritime superpower, and close ties with the world. These factors construct the British identity, and in times of crisis they always sound as the strongest ones²². The British themselves, breaking down «Britishness» into elements, point out that its pillars are Protestantism, empire, passing heavy industry, because new staples do not appear²³.

The movement for devolution in Great Britain developed gradually and also gradually gained supporters. The initiators of the constitutional reforms necessary for the devolution of power and management functions were Labour, who in developing and implementing their devolutionary project based on understanding the benefits of the principle of redistribution of management functions and responsibilities in the modern state, combining centralization by central authorities, and the decentralization of political decision-making to the regional level.

State policy to implement the model and strategy of devolution was based on many years of experience in the autonomous functioning of executive bodies in the Celtic regions of the United Kingdom, which independence was limited by imperfect mechanisms that did not provide sufficient representation of regional interests in public policy and distribution of resources and investment²⁴.

A new stage in the implementation of devolutionary transformations in the Celtic regions, begun as part of the reforms of the 1990s, as well as the modification of the mechanisms of functioning of the central government, which differed not simply in the redistribution of part of the power from the central executive bodies within the framework of functional decentralization, but in the implementation of a larger strategy for expanding the sphere of self-government of the regions and their participation in political decision-making and the implementation of the developed political course dates back to the second half of the 2000s²⁵.

Changes in the European direction of British foreign policy occurred with the arrival of Mr Blair in 1997 as Prime Minister as a pro-European politician. However, it cannot be said that the New Labour Party supported deep integration (although the signing of the Maastricht Treaty provided for a qualitatively new level of European unification), moreover, their approach was fully in line with national interests. Within the country, which consists of several historically established regions, the idea of their own autonomy persisted and gradually began to strengthen. In the field of culture in the regions of the United Kingdom there was a desire to revive national identity, strengthen the position of language²⁶.

²² Mann, R., Fenton, S., Garbaye, R., Schnapper, P. (eds.). English Nationalism and Britishness: Class and the 'Sub-state' National Identities. *The Politics of Ethnic Diversity in the British Isles* Palgrave Macmillan UK. London: Palgrave Macmillan. DOI: 10.1057/9781137351548_9

²³ Еремина, Н.В. (2017). Корни Брекзита: конфликт идентичностей в Соединенном Королевстве. *Контуры глобальных трансформаций: политика, экономика, право*, 10, 1. Retrieved from: <https://www.ogt-journal.com/jour/article/view/9/8>

²⁴ Аргоманова, Е, Лукин, В., Мусиенко, Т. (2015). Британская модель регионализации и децентрализации власти. *Журнальный клуб: Интелпрос «Credo New»*, 4. Retrieved from: http://www.intelros.ru/readroom/credo_new/kre4-2015/28730-britanskaya-model-regionalizacii-i-decentralizacii-vlasti.html

²⁵ Ayres, S., Pearce, G. (2005). Building regional governance in England: the view from Whitehall. *Policy & Politics*, 33 (4). Retrieved from: https://publications.aston.ac.uk/id/eprint/40905/1/Building_regional_governance_in_England.pdf

²⁶ Аргоманова, Е, Лукин, В., Мусиенко, Т. (2015). Британская модель регионализации и децентрализации власти. *Журнальный клуб: Интелпрос «Credo New»*, 4. Retrieved from: http://www.intelros.ru/readroom/credo_new/kre4-2015/28730-britanskaya-model-regionalizacii-i-decentralizacii-vlasti.html

Consistent and active action on decentralization and devolution of governance in the regions of the United Kingdom was taken only at the end of the twentieth century. To assess the balance of factors that made the 1997 reform possible, it is necessary to turn to the history of the devolution itself. The British model of regionalism, considered in a pan-European context, is interesting in terms of its national characteristics. Great Britain (like many Western European countries) has adopted an asymmetric model: each region has had different powers.

The UK's national policy was to address the risks of radicalizing ethno-nationalism and possible separatism as a precondition for consolidating society and uniting the regions on new institutions and major constitutional reforms.

In essence, it was an intermediate model of federalization, which was called devolution in the establishment of the preservation of a unitary state. Devolution set the task of transferring some power to the local level, on the one hand, to fulfil historical obligations and to weaken ethno-radicalism, and, on the other hand, to keep the leading powers and control over the process of constitutional change²⁷.

The model of regional reform in England, developed by Labour, provided a very limited form of devolution and concerned, on the first stage in 1990s, transfer of powers in the field of distribution of individual administrative functions within London, while maintaining the existing unified system of elected legislative and executive power as a strategic management structure.

In the next stage, in the first half of the 2000s, the redistribution of administrative functions was extended to eight major cities in England. At the same time, the question of the architecture of the governance system in this region, which could function as a subnational governance structure, has not been resolved. The new stage of devolution in England (the second half of the 2000s of the 21st century to the present) is characterized by the preservation of the principle of reforms being limited by the limits of administrative devolution, on the one hand, and the introduction of certain elements of functional devolution in the corresponding local territories of England by expanding their involvement in the decision of problems related primarily to economic development at the local level, on the other²⁸.

The so-called «English question» as a question of the possibility of forming the region's own institutional structures of government and regional governance remains controversial. At the same time, the initiatives launched in the second half of the 2000s specified the mechanisms of devolution processes in the region. As noted above, Britain's main regional development strategy was to manage the development of its eight major subregional cities. Relevant programs set as a strategic task the formation of the institutional basis for the election of power structures of cities and metropolises, which are considered as independent subregions²⁹.

After the 2014 Scottish independence referendum in the United Kingdom, according to analysts specializing in the study of devolution issues, a new period of institutional reforms begins.

Conclusions. The United Kingdom has historically developed as a centralized state, providing for the formation of a national identity («Britishness») and the maximum weakening of the country's regional identities. However, today a significant role in the development of devolutionary processes in the UK is played by the existing identities of the United Kingdom – «Scottish», «Welsh», «(Northern) Irish», «English», «British». It was in an effort to preserve «Britishness» based on democratic values and the unity of the four

²⁷ Ibidem.

²⁸ Mawson, J., Pearce G. (2009). Governance in the English regions: moving beyond muddling through? *International Journal of Public Sector Management*, 22.(7), 624.

²⁹ *Review of sub-national economic development and regeneration* (2007). Norwich: Crown. Retrieved from: <http://www.cornishassembly.org/ReviewSubNationalEconomicDevelopment&Regeneration17vii07.pdf>

nations (English, Scots, Welsh and Irish) that devolutionary models were developed. They were supposed to confirm in practice the strength of the British Union and the readiness of the political system for democratic transformations. However, the main factor in carrying out the devolution was the national forces of the regions.

References

- Artomanova, E., Lukin V., Musienko, T.** (2015). Britanskaya model regionalizacii i decentralizacii vlasti [British model of regionalization and decentralization of power.]. *Zhurnalnyj klub Intelros «Credo New»*, 4. Retrieved from: http://www.intelros.ru/readroom/credo_new/kre4-2015/28730-britanskaya-model-regionalizacii-i-decentralizacii-vlasti.html [in Russian].
- Ayres, S., Pearce, G.** (2005). Building regional governance in England: the view from Whitehall. *Policy & Politics*, 33(4), 581-600 [in English].
- Baldersheim, H., Rose, L.** (2000). *Territorial Choice: The Politics of Boundaries and Borders*. London: Palgrave Macmillan. Retrieved from: https://link.springer.com/chapter/10.1057/9780230289826_1 [in English].
- Braibant, G.** (1985-1986). Institutions Administratives Comparees: Les Controles. Paris: Fondation nationaux des Sciences politiques. Services de Polycopies. [in French].
- British identity (n.d.). *Centre on the Dynamics of Ethnicity*. Retrieved from: <http://www.ethnicity.ac.uk/medialibrary/briefingsupdated/who-feels-british.pdf>
- Eremina, N.V.** (2017). Kornj Brekzita: konflikt identichnostej v Soedinennom Korolevstve [The Roots of Brexit: A Conflict of Identities in the United Kingdom]. *Kontury globalnyh transformacij: politika, ekonomika, pravo*, 10, 1. [in Russian].
- Henry, G.** (2013). Rise of English national identity 'threatening Wales' place in Europe. *Wales Online*. Retrieved from: <http://www.walesonline.co.uk/news/wales-news/rise-english-national-identity-threatening-4880115> [in English].
- Kauzya, J.M.** (2005). Decentralisation: Prospects for peace, democracy and development. *DPADM discussion paper*. N.Y. Retrieved from: <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.132.8768&rep=rep1&type=pdf> [in English].
- Kumar, K.** (2003). *The Making of English National Identity*. Cambridge: Cambridge University Press. Retrieved from: <https://journals.openedition.org/lhomme/2076?lang=en> [in English].
- Mann, R., Fenton, S., Garbaye, R., Schnapper, P.** (eds.). English Nationalism and Britishness: Class and the 'Sub-state' National Identities // *The Politics of Ethnic Diversity in the British Isles Palgrave Macmillan UK*. London: Palgrave Macmillan. DOI: 10.1057/9781137351548_9 [in English].
- Mintzberg, H.** (1979). *The Structuring of Organizations*. London: Pearson. Retrieved from: <https://www.nrc.gov/docs/ML0907/ML090710600.pdf> [in English].
- National Identity in Northern Ireland** (n.d.). *Northern Ireland Statistics and Research Agency*. <https://www.ninis2.nisra.gov.uk/public/census2011analysis/nationalidentity/National%20Identity%20in%20Northern%20Ireland.pdf> [in English].
- National identity and ethnicity in Scotland** (n.d). *ESRC: Centre on dynamics of ethnicity*. Retrieved from: <http://www.ethnicity.ac.uk/medialibrary/briefings/dynamicsofdiversity/code-census-briefing-national-identity-scotland.pdf> [in English].
- Northern Ireland. Act of Union.** (n.d.). *Enciclopedia Britannica*. Retrieved from: <https://www.britannica.com/event/Act-of-Union-United-Kingdom-1801> [in English].
- Pearce, G., Mawson, J.** (2009) Governance in the English regions: moving beyond muddling through? *International Journal of Public Sector Management*, 22(7), 623-642. [in English].
- Review of sub-national economic development and regeneration** (2007). Norwich: Crown [in English].
- Scotland** (n.d.). *Enciclopedia Britannica*. Retrieved from: <https://www.britannica.com/place/Scotland> [in English].

Wales (n.d.). *Enciclopedia Britanica*. Retrieved from: <https://www.britannica.com/place/Wales> [in English].

Who identifies as Welsh? National identities and ethnicity in Wales (2014, November). Dynamics of Diversity: Evidence from the 2011 Census. *ESRC: Centre on Dynamics of Ethnicity (CoDE)*. Retrieved from: <http://hummedia.manchester.ac.uk/institutes/code/briefings/dynamicsofdiversity/code-census-briefing-national-identity-wales.pdf> [in English].

Jacobsen, D., Thorsvik, I., Hvardan, J. (2002). *Organisasjoner fungerer: innføring i organisasjon og ledelse* [How organizations function: An introduction to organizations and leadership]. Bergen, Norway: Fagbokforlaget002. [in Norwegian].

Марина Кутепова,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8560-8001>

Передумови та етапи деволюції у Великобританії

Анотація. У статті розглядається децентралізація державного управління у Великобританії, яка означає деволюцію центральної влади та підвищення відповідальності місцевого управління при розширенні та розвитку різних форм взаємодії держави та суспільства. В цьому контексті деволюція є перш за все процесом передачі владних повноважень з центрального на нижній рівень. Саме деволюція стала найважливішою подією останніх десятиліть у політичному та соціально-економічному розвитку Великобританії. На відміну від децентралізації, деволюція має на меті більш істотну трансформацію територіальної системи управління – передачу не тільки виконавчих повноважень, а й деяких законодавчих.

Доведено, що децентралізація влади, яка має ознаки деволюції, у Великобританії протікає складно та неоднозначно. Процес деволюції в державі характеризується асиметрією про що свідчить відсутність законодавчих повноважень Англії. В цьому контексті констатується недостатня налагодженість процедури взаємодії органів державної влади на різних рівнях. На сьогодні зберігається вагома кількість контролюючих функцій, важелів адміністративно-фінансового тиску за центральними відомствами, а також відсутність чітких рекомендацій, за допомогою яких місцеві органи державної влади могли б визначити, що входить до сфери їхньої компетенції і відповідно вирішувати нагальні питання більш ефективно.

Сполучене Королівство розвивається завдяки політичному компромісу, що періодично досягається, здатному пом'якшити головне протиріччя британської політичної системи – дихотомію принципів верховенства парламенту і регіонального самоврядування. Обидва принципи багато в чому пов'язані з самоідентифікаційними процесами, що відображають значення «британськості» та регіональної (етно-національної) ідентичності у свідомості та політичній культурі громадян. Ситуація боротьби чи примирення цих двох ідентичностей була ускладнена появою загальноєвропейської ідентичності після вступу Британії до спільного ринку. Очевидно, що європейська ідентичність посилала регіональні ідентичності, продемонструвавши етнопонаціональним спільнотам перевагу «бути ще одним народом Європи», а не просто національною меншістю всередині держави. Проте «британськість» зберігає позиції завдяки глобальному британському проекту, підживлюючись від нього, що було доведено Брекзитом.

Ключові слова: деволюція, децентралізація, Великобританія, уряд, регіони, регіоналізація.

УДК 327(52+73) «20...»

DOI 10.26693/ahpsxxi2021-2022.03.031

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОГО СОЮЗУ МІЖ ЯПОНІЄЮ ТА США У XXI СТОЛІТТІ

Іван Михайлов,

e-mail: yukisempai13@gmail.com

ORCID: 0000-0001-5506-2530

*Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
Україна, 54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10*

Офіційно Японія пов'язана з США відносинами союзництва і співпраці, при цьому провідна роль в цьому альянсі належить Сполученим Штатам. Згідно з двосторонньою угодою безпеки, США беруть на себе відповідальність за оборону Японії від зовнішньої агресії, для чого розміщують на її території велику кількість своїх військових об'єктів, а також проводять на свій розсуд розміщення і переміщення військової техніки, озброєнь і персоналу. Американсько-японський військовий союз, незважаючи на наявні проблеми, продовжує досить динамічно розвиватися, він цінується як Вашингтоном, так і Токіо. Союз вигідний обом країнам: США мають великий військовий контингент в АТР у безпосередній близькості від Китаю та КНДР і непогано заробляють на постачанні в Японію своєї військової техніки, а японська сторона – захист певний захист від можливої агресії з боку КНДР. У статті розкрито особливості трансформації військово-політичного союзу між Японією та США у XXI ст.

Ключові слова: *США, Японія, військово-політичний союз, КНР, стратегічне партнерство, АТР.*

Постановка проблеми. Військово-політичний союз США з Японією веде свою історію з 1950-х рр. і є одним з небагатьох союзів, які діють до сьогодення. Головним документом, що визначає зміст японсько-американської співпраці є Договір про безпеку 1960 р., який пролонгується кожні 10 років. Основними принципами якого є взаємодопомога в разі збройного нападу на одну зі сторін і використання американською стороною території Японії для розміщення своїх збройних сил з метою її захисту. Питання знаходження американських військ на японській території докладно регламентовані окремою угодою. У XXI столітті військово-політичний союз між Японією та США лише зміцнів.

Аналіз попередніх досліджень та публікацій. За останні два десятиліття з'явилася низка праць присвячених висвітленню даної тематики. Особливий інтерес спостерігається серед закордонних дослідників російської та американських шкіл. Серед яких варто виокремити перш за все напрацювання російських науковців

О. Парамонова¹, С. Лузяніна², К. Муратшиної³, Д. Стрельцова⁴, які висвітлюють особливості японсько-американського співробітництва у рамках союзу, наголошуючи на тому, що така співпраця є одним із факторів, що впливає на китайсько-американські відносини. При написанні даної роботи привернули увагу праці американських науковців Г. Клінтона⁵ і К. Віккета, Дж. Нілссона-Райта та Т. Саммерса⁶, які розглядають японсько-американські відносини через призму місця США в АТР.

Не позбавлена уваги дана тематика й серед вітчизняних дослідників. Особливо хотілося б виокремити наукові праці Н. Городньої⁷, яка упродовж останніх 10 років досить активно висвітлює питання японсько-американських відносин за Дж. Буша старшого і молодшого, Б. Обама та Д. Трампа, роль США в Північно-Східній Азії у XXI ст..

Метою дослідження є аналіз особливостей трансформації військово-політичного союзу між Японією та США у XXI ст., шляхом розкриття трансформації цього союзу та його впливу на КНР.

Методи та прийоми дослідження. Методологічним підґрунтям дослідження стали принципи наукового пізнання – історизму, об'єктивності, системності, багатофакторності та детермінізму. Методи системного та структурного аналізу були використані при систематизації наукової інформації за темою роботи та при дослідженні сутності основних понять дослідження. Застосування системного підходу забезпечило теоретичне узагальнення наукових поглядів вчених, присвячених дослідженню трансформації військово-політичного союзу між Японією і США у XXI ст.

Виклад основного матеріалу. До початку другого десятиліття XXI ст. американсько-японський альянс представляв собою міцну, сформовану структуру і був, як відзначають західні дослідники, найбільш сталим з усіх військових альянсів США з іншими країнами⁸. Тодішній держсекретар США Х. Клінтон у своїй програмній статті «Тихоокеанське століття Америки» назвала його «наріжним каменем миру і стабільності в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні»⁹. Аналогічна оцінка альянсу дана в доповіді

¹ Парамонов, О.Г. (2014). Японо-американская ПРО – фактор изменений базовых принципов политики Токио в области безопасности. *Япония в поисках новой глобальной роли*. Москва: Восточная литература, 110-111.

² Лузянин, С.Г. Гонка вооружений: три ограничителя для Китая. *МГИМО-Университет*. Retrieved from: <http://www.mgimo.ru/news/experts/document185607.phtml>

³ Муратшина, К.Г. (2018). Военное сотрудничество США с Японией как одна из причин противоречий в американо-китайских отношениях. *Вестник Омского университета. Серия «Исторические науки»*, 1 (17).

⁴ Стрельцов, Д.В. (2014). Некоторые приоритеты внешнеполитического курса второго кабинета С. Абэ. *Япония в поисках новой глобальной роли*. Москва: Восточная литература, 38.

⁵ Clinton H. America's Pacific Century (2011, October 11). *Foreign Policy*. Retrieved from: <http://foreignpolicy.com/2011/10/11/americaspacific-century/>

⁶ Wickett X., Nilsson-Wright J., Summers T. (2015). *The Asia-Pacific Power Balance beyond the US-China Narrative*. London: Chatham House, 21.

⁷ Городня, Н. (2014). Американсько-японські відносини у сфері безпеки (2009–2013 рр.): криза і модернізація альянсу. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*, 2, 34-39; Городня, Н. (2012). Китай, Японія, Індія як регіональні гіганти Східної і Південної Азії та їхній вплив на формування азійсько-центричних процесів у сучасному світі. *Дослідження світової політики*, 1 (58). К.: Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 203-242; Городня, Н. (2012). Американсько-японські відносини в 1990-ті рр.: економічний вимір. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія*, 113, 16-20.

⁸ Wickett X., Nilsson-Wright J., Summers T. (2015). *The Asia-Pacific Power Balance beyond the US-China Narrative*. London: Chatham House, 21.

⁹ Clinton H. America's Pacific Century (2011). *Foreign Policy*, Oct. 11. Retrieved from: <http://foreignpolicy.com/2011/10/11/americaspacific-century/>

американської Ради з міжнародних відносин 2014 р.: союз з Токіо названий «Наріжним каменем політики безпеки Вашингтона в Східній Азії»¹⁰.

Першою важливою віхою в розвитку альянсу в другому десятилітті ХХІ ст. можна вважати розширення взаємодії у сфері протиракетної оборони (ПРО). Однією з передумов цього стало прийняття в 2010 р. Японією нового плану розвитку Сил самооборони (ССО), який включав нарощування потенціалу всіх видів військ, придбання удосконалених систем оборони, технологій оперативного стеження і захисту всієї території країни від можливого ракетного нападу. головним імовірним противником в документі називалася Північна Корея, проте окремо як загроза також згадувався і Китай, його «зростаюча активність і розширення діяльності на море»¹¹.

Концепція розміщення на японських островах американської ПРО розроблялася ще з кінця 1990-х – початку 2000-х рр., і перші системи «Петріот» та «Іджіс» були розміщені упродовж 2003-2006 рр. У 2010 р. японський уряд прийняв рішення розширити ПРО частково вже як свою власну систему, а не тільки чисто американську і закупити у США комплекси РАС-3 для розміщення на Окінаві, що й було зроблено. Потрібно відзначити, що привести їх в боєготовність Японія була змушена як найшвидше, оскільки у 2012 р. Північна Корея провела ракетне випробування¹².

Зміцнення партнерства з США залишалось одним з пріоритетів японського уряду і після приходу до влади в 2012 р. нового прем'єр-міністра С. Абе. Головним завданням в цей час було нарощування військової потужності і зміна військової політики Японії аж до можливості перегляду 9-ї статті Конституції¹³. Як відомо, в цій статті зафіксована відмова Японії від війни «Як суверенного права нації і від загрози застосування сили як засобу вирішення міжнародних суперечок»¹⁴.

Треба сказати, що частково планування збройних сил сприяла міжнародна обстановка: крім уже згаданого розвитку ракетно-ядерної програми КНДР, в безпосередній близькості від Японії інтенсивну мілітаризацію вів ще один сусід – Китай, який, поперше, відкрито заявляв про необхідність «вийти на новий стратегічний рівень з США і Росією» з ядерних озброєнь¹⁵, а по-друге, почав активно розвивати усі види звичайних озброєнь, від гігантських десантних кораблів¹⁶ (які міг застосувати, наприклад, в ВКМ) до винищувачів¹⁷.

Японія в цих умовах всерйоз зайнялася укомплектуванням ССО новітнім озброєнням, в чому, як уже згадувалося вище, брали участь США (на чому непогано заробили). США уникали серйозної критики з боку адміністрації С. Абе щодо військового будівництва. Більш того, відомі політичні діячі та експерти-міжнародники, такі як

¹⁰ The U.S.-Japan Security Alliance. *Council on Foreign Relations*. Retrieved from: <https://www.cfr.org/backgrounder/us-japan-security-alliance>

¹¹ Япония утвердила новый план развития ВС. *Росбалт*. Retrieved from: <http://www.rosbalt.ru/2010/12/17/801739.html>

¹² *Парамонов, О.Г.* (2014). Японо-американская ПРО – фактор изменений базовых принципов политики Токио в области безопасности. *Япония в поисках новой глобальной роли*. Москва: Восточная литература, 110-111.

¹³ *Liff, A.* (2016). How Specifically Does Japan's LDP Want to Revise the Constitution? *The Diplomat*, July 14. Retrieved from: <http://thediplomat.com/2016/07/how-specifically-does-japans-ldp-want-to-revise-the-constitution/>

¹⁴ The Constitution of Japan. *Prime Minister of Japan and His Cabinet*. Retrieved from: http://japan.kantei.go.jp/constitution_and_government_of_japan/constitution_e.html

¹⁵ Лузянин, С.Г. Гонка вооружений: три ограничителя для Китая. *МГИМО-Университет*. Retrieved from: <http://www.mgimo.ru/news/experts/document185607.phtml>

¹⁶ В Китае разрабатывают 40-тысячетонный десантный корабль. *Жэньминь жибао*. Retrieved from: <http://russian.people.com.cn/31521/8032151.html>

¹⁷ J-20 Stealth Fighter Jet «Innovative, Not Stolen from US Plane». *Global Times*. Retrieved from: <http://www.globaltimes.cn/content/616283.shtml>

колишній держсекретар Р. Армітідж і голова Національної ради з розвідки Дж. Най, навіть висловлювалися за підтримку Японії, називаючи 9-ту статтю Конституції «анахронізмом», який потрібно «спростити»¹⁸.

Невдоволення США викликали лише найбільш войовничі заяви прем'єра Абе. За підсумками двосторонніх переговорів в квітні 2014 р. президент Б. Обама розповів журналістам, що в ході зустрічі безпосередньо заявив японській стороні про неприпустимість іншого вирішення напруженої ситуації з Китаєм, окрім як «дипломатичного», «за допомогою діалогу»¹⁹.

Але разом з тим тривало перекидання на японську територію з'єднань власне американських збройних сил. Одним з основних видів озброєнь, дислокованих США в Японії, стали конвертоплани - нові літальні апарати з двома двигунами, здатними повертатися на 98 градусів. Завдяки тому, що його двигуни могли переводитися в горизонтальну площину, конвертоплан міг злітати і приземлятися, як вертоліт, і летіти, як літак. Основною моделлю конвертипланів став MV-22 «Оспри». Він був здатний перевозити до 32 морських піхотинців разом з озброєнням на відстань більше 1 600 км, оснащений кулеметом і малокаліберною шестиствольною гарматою. Його крейсерська швидкість – 463 км/год.²⁰

Співпраця розвивалася як в двосторонньому, так і в багатосторонньому форматі. У травні 2014 р. Японія підписала програму партнерства з НАТО з метою підвищення рівня практичного співробітництва в таких напрямках, як боротьба з піратством, ліквідація наслідків катастроф і надання гуманітарної допомоги.

В липні-серпні 2014 р. в районі о. Кюсю відбулися навчання ВМС Японії, США та Індії. Це був перший випадок, коли спочатку проводилися в двосторонньому форматі американсько-індійські навчання «Малабар» були перенесені з Бенгальської затоки. Офіційно повідомлялося, що сторони відпрацьовували способи боротьби з піратами і розвиток антитерористичної співпраці²¹, але логічно припустити, що головною метою цілком могла бути демонстрація сили перед Китаєм і практична реалізація «ромба безпеки» – висунутої С. Абе концепції, згідно з якою планувалося розвивати військові зв'язки з Індією та Австралією в цілях «забезпечення гарантій безпеки морських комунікацій в регіоні» і протистояння потужності Китаю²².

США нарощували свої угруповання ВМФ в японських водах: в 2014 р. було прийнято рішення про додаткове розміщення двох бойових кораблів з системами ПРО на базі Йокосуке. Такого збільшення не проводилося з 1992 р. Також став активно розвиватися такий напрямок співпраці, як безпека в космосі. У жовтні 2014 р. були оприлюднені плани Японії і США спільно здійснювати спостереження з космосу з метою стримування можливих атак з боку Китаю. Як саме буде вестися така співпраця, зі зрозумілих причин не анонсувалося²³.

¹⁸ Kawasaki A., Nahoru C. (2014). Japan's Decision on Collective Self-Defense in Context. *The Diplomat*, Oct. 3. Retrieved from: <http://thediplomat.com/2014/10/japans-decision-on-collective-selfdefense-in-context/>

¹⁹ Joint Press Conference with President Obama and Prime Minister Abe of Japan. *The White House*. Retrieved from: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/04/24/joint-press-conference-president-obama-and-prime-minister-abe-japan>

²⁰ Муратшина, К.Г. (2018). Военное сотрудничество США с Японией как одна из причин противоречий в американо-китайских отношениях. *Вестник Омского университета. Серия «Исторические науки»*, 1 (17), 187.

²¹ Совместные военно-морские учения США, Японии и Индии. *Newsland*. Retrieved from: <http://newsland.com/news/detail/id/1416057>

²² Стрельцов, Д.В. (2014). Некоторые приоритеты внешнеполитического курса второго кабинета С. Абэ. *Япония в поисках новой глобальной роли*. Москва: Восточная литература, 38.

²³ Муратшина, К.Г. (2018). Военное сотрудничество США с Японией как одна из причин противоречий в американо-китайских отношениях. *Вестник Омского университета. Серия «Исторические науки»*, 1 (17), 187.

Потрібно відзначити, що сталося це в умовах розширення військово-космічної програми КНР і після проведеного китайською стороною чергового випробування протисупутникової зброї²⁴.

Розвивалася і взаємодія в тристоронньому форматі США – Японія – Республіка Корея. 26 грудня 2014 р. ЗМІ повідомили про підписання трьома країнами найважливішої угоди з оперативного обміну секретними даними, в тому числі про ракетно-ядерну програму КНДР, який вступив в силу 29 грудня того ж року. Також США, Японією і Республікою Кореєю регулярно проводилися спільні навчання як військового²⁵, так і невійськового характеру²⁶.

У травні 2015 р. Міністр оборони США Е. Картер, виступаючи з програмною промовою на саміті «Шангри-Ла Діалог» в Сінгапурі, заявив про відданість США союзницьким зобов'язанням в регіоні і на тому, що така політика є «довгостроковою стратегією просування Азіатсько-Тихоокеанської регіональної архітектури безпеки, де всі країни збільшують свою міць»²⁷.

Явною демонстрацією посилення американсько-японського союзу стало відвідування Прем'єр-міністром Японії С. Абе 18 жовтня 2015 р. атомного авіаносця ВМС США «Рональд Рейган», який прибув на постійне базування на базу Йокосука. С. Абе став першим японським прем'єром, який піднявся на борт американського авіаносця. Його також супроводжували Віце-прем'єр Таро Асо і Міністр оборони Ген Накатані. МЗС Японії зазначив, що «постійна потужна присутність ВМС США сприяє підтриманню безпеки в Японії і збереження миру та стабільності в регіоні»²⁸.

Як бачимо, при всій войовничій риторичі Абе, головний союзник Японії не тільки рідко критикував його, але і робив такі символічні жести, які можна розцінювати як сигнал для всього регіону АТР і перш за все для Китаю.

Також в 2015 р. для постійного базування в японських водах з США було перекинуто ракетний есминець «Бенфорд» і ракетний крейсер «Ченселлорсвілл», оснащені багатоцільовою системою стеження і наведення «Іджіс». На «Бенфорді» також були крилаті ракети «Томагавк», скорострільні гармати, торпедні апарати і багатоцільовий вертоліт.

В грудні 2015 р. в районі міста Ітамі пройшли найбільші командно-штабні навчання ССО і збройних сил США, спрямовані на відпрацювання спільних дій у разі нападу потенційного супротивника. У них взяли участь близько 6,5 тисяч військово-службовців. На навчаннях були присутні Міністр оборони Японії Г. Накатані і Посол США К. Кеннеді.

З 2016 р. основним фактором активізації військового співробітництва двох країн стала активізація дій КНДР. У січні Пхеньяном було проведено чергове ядерне випробування, а в лютому – запуск космічної ракети великої дальності. Відразу після ядерного випробування КНДР заступники міністрів закордонних справ США і Японії провели тристоронню (з Республікою Кореєю) зустріч.

На засіданні Національної ради безпеки Японії 28 січня було прийнято рішення про початок спільного з США і Республікою Кореєю збору розвідувальних даних про

²⁴ China Secretly Tested an Anti-Satellite Missile (2014). *The Diplomat*, March 19. Retrieved from: <http://thediplomat.com/2014/03/china-secretlytested-an-anti-satellite-missile/>

²⁵ New «Military Cooperation» Unveiled Between Korea and Japan. *KoreaBANG*. Retrieved from: <http://www.koreabang.com/2012/stories/new-militarycooperation-unveiled-between-korea-andjapan.html>

²⁶ РК, США и Япония 21 июля начнут совместные гуманитарно-спасательные учения на море. *Синьхуа*. Retrieved from: http://russian.china.org.cn/international/txt/2014-07/10/content_32910554.htm

²⁷ Соломенцева, А. (2016). «Китайский вопрос» в отношениях США с союзниками. *Международные процессы*, 3, 116.

²⁸Ibidem, 188.

можливу підготовку до нових ракетних запусків в КНДР. Тобто підписана тристороння угода США – Японія – РК була введена в дію.

Крім того, в журналі «The Diplomat» вийшла програмна стаття колишнього головнокомандувача Тихоокеанським флотом США адмірала Д. Блера і відставного генерала ВПС Японії М. Хіронака, в якій була виражена прихильність принципам союзу і говорилося про необхідність всіляко координувати свої зусилля в боротьбі з північнокорейською ядерною загрозою²⁹.

У квітні 2016 р. президенти США, Республіки Кореї і прем'єр Японії зустрілися у Вашингтоні, де обговорили способи реагування на можливі провокації. Також Б. Обама висловив стурбованість з приводу затримки перенесення бази Футемма. Японська сторона запевнила американського президента, що роботи будуть йти за планом і завершити будівництво в Хеноко планується в березні 2023 р.³⁰.

Ще однією відповіддю на ракетні випробування КНДР стало перекидання на Окінаву з Аляски ударного угруповання з 26 бойових літаків (винищувачів п'ятого покоління F-22 і винищувачів-бомбардувальників F-16) і розгортання комплексу «Петріот» в центральному токійському районі Ітігая на території Міністерства оборони Японії³¹.

Восени 2016 р., коли в США пройшли президентські вибори, на яких переміг Д. Трамп, японська сторона з тривогою очікувала, яку політику він обере щодо свого союзника, адже в ході передвборної компанії Д. Трамп не раз висловлювався проти надто великих витрат США на альянси з партнерами, а також проти Транстихоокеанського партнерства (ТТП) – економічного блоку в АТР, створеного за ініціативи Б. Обами і С. Абе. Японські ЗМІ почали підкреслювати, наскільки значні ті витрати, які японська сторона несе за розміщення американських баз, і висловлювали сподівання, що прем'єр Абе зможе знайти з новим американським президентом спільну мову³².

Японський прем'єр став першим іноземним керівником, з яким Д. Трамп зустрівся після перемоги на виборах, хоча зустріч носила неформальний характер. Судячи з того, що ніяких подробиць пресі повідомлено не було, а С. Абе заявив про «теплу атмосферу» і «довірчі стосунки» з новим американським президентом, їх співробітництво цілком було взаємовигідним і сприятливим для обох сторін. Посол Японії в США згодом обмовився журналістам, що «в ході зустрічі обидві країни підкреслили важливість японсько-американського альянсу і домовилися, що можуть продовжувати зміцнювати взаємодію»³³.

Початок 2017 р. показав, що побоювання японської сторони були марними. Д. Трамп не тільки підтвердив прихильність союзницьким зобов'язанням, але й

²⁹ Blair, D., Hironaka M. (2016). The North Korean Nuclear Test and the US-Japan Alliance. *The Diplomat*, Jan. 24. Retrieved from: <http://thediplomat.com/2016/01/the-north-korean-hydrogen-bombtest-and-the-us-japan-alliance/>

³⁰ Obama, Abe, Park Stand United against Pyongyang's "Provocations" but China Offers No Tough Talk (2016). *The Japan Times*, 1. Retrieved from: <http://www.japantimes.co.jp/news/2016/04/01/national/politics-diplomacy/obamaabe-park-stand-united-pyongyangs-provocationschina-offers-no-tough-talk/#.Vv60aC59qpo>

³¹ Муратшина, К.Г. (2018). Военное сотрудничество США с Японией как одна из причин противоречий в американо-китайских отношениях. *Вестник Омского университета. Серия «Исторические науки»*, 1 (17), 188.

³² トラUMP氏に同盟の価値をどう説くか (2016, 16 листопада). *Нихон кейдзай сібун*. Retrieved from: <http://www.nikkei.com/article/DGXXKZO0958362oW6A111C1EA1000/>

³³ Муратшина, К. Г. (2018). Военное сотрудничество США с Японией как одна из причин противоречий в американо-китайских отношениях. *Вестник Омского университета. Серия «Исторические науки»*, 1 (17), 189.

запропонував Японії торгіву угоду замість ТТП на винятково вигідних умовах. Ніякої відмови від частини зобов'язань не було. Навпаки, вже на початку року на базу авіації морської піхоти США Івакуні були відправлені нові багатоцільові винищувачі п'ятого покоління F-35B з технологією «стелс» і укороченим злетом, здатні нести ядерну зброю. Івакуні стала першою зарубіжною військовою базою США, на якій були розміщені ці літаки³⁴.

В цілому в 2017 р. в умовах подальшого посилення військової активності КНДР американсько-японська взаємодія також було надзвичайно насиченою. Пройшла ціла серія військових навчань. У квітні винищувачі ВПС Японії відпрацювали супровід і прикриття американських стратегічних бомбардувальників В-1 і провели спільні навчання з палубної авіації атомного авіаносця «Карл Вінсон».

Прихід до влади Джо Байдена навряд чи змінить характер взаємодії між Японією та США. Так, ще в листопаді 2020 року Прем'єр-міністр Японії Есіхіде Суга підтвердив, що готовий працювати над зміцненням японсько-американського союзу з Джо Байдемом, особливо, що стосується забезпечення миру в Індо-Тихоокеанському регіоні³⁵.

Важливо відзначити і те, що у січні 2021 р. новий керівник Пентагону Ллойд Остін в розмові з міністром оборони Японії Нобуо Кісі заявив, що США будуть захищати японські претензії на спірні острови Сенкаку. За словами Остіна, острови Сенкаку підпадають під дію статті V Договору про безпеку між США і Японією, і в зв'язку з цим Сполучені Штати як і раніше виступають проти будь-яких односторонніх спроб змінити статус-кво в Східнокитайському морі. Кісі назвав зауваження Остіна «дуже обнадійливими» і пообіцяв, що буде прагнути до побудови довірчих відносин з Пентагоном при подальшому посиленні спільних дій оборонного характеру в регіоні. Міністри також обговорили будівництво нової американської військової бази в Японії для заміни військово-повітряної бази корпусу морської піхоти США на острові Окінава, де зараз знаходяться близько 3 тис. морських піхотинців 1-го авіаційного крила³⁶.

Отже, військово-політичний союз між Японією і США у XXI столітті характеризується посиленням позицій Японії у цьому союзі. Втім, США залишають за собою позицію сильнішого гравця. Нова адміністрація Джо Байдена більш рішуче підтримує позиції Японії в регіоні, ніж це було раніше.

References

Blair, D., Hironaka, M. (2016, January 24). The North Korean Nuclear Test and the US-Japan Alliance. *The Diplomat*. Retrieved from: <http://thediplomat.com/2016/01/the-north-korean-hydrogen-bombtest-and-the-us-japan-alliance/> [in English].

China Secretly Tested an Anti-Satellite Missile (2014, March 19). *The Diplomat*. Retrieved from: <http://thediplomat.com/2014/03/china-secretlytested-an-anti-satellite-missile/> [in English].

Clinton, H. (2011, October 11). America's Pacific Century. *Foreign Policy*. Retrieved from: <http://foreignpolicy.com/2011/10/11/americaspacific-century/> [in English].

³⁴ In Welcoming Shinzo Abe, Trump Affirms U. S. Commitment to Defending Japan. (2017). *The New York Times*, Feb. 10. Retrieved from: <https://www.nytimes.com/2017/02/10/world/asia/trumpshinzo-abe-meeting.html>

³⁵ Прем'єр Японії готов укріплять японо-американський союз при Байдене. *Интерфакс*. Retrieved from: <https://www.interfax.ru/world/736160>

³⁶ Захитить острова: США пообіщали Японії підтримку. *Газета.ру*. Retrieved from: <https://www.gazeta.ru/army/2021/01/24/13453100.shtml>

Horodnia, N. (2014). Amerykansko-yaponski vidnosyny u sferi bezpeky (2009–2013 rr.): kryza i modernizatsiia aliansu [US-Japan Security Relations (2009-2013): Crisis and Modernization of the Alliance]. *Naukovi zapysky Ternopilckoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka*, 2, 34-39. [in Ukrainian].

Horodnia, N. (2014). Kytai, Yaponiia, India yak rehionalni hihanty Skhidnoi i Pivdennoi Azii ta yikhonii vplyv na formuvannia aziisko-tsentrychnykh protsesiv u suchasnomu sviti [China, Japan, India as regional giants of East and South Asia and their influence on the formation of Asia-centric processes in the modern world]. *Doslidzhennia svitovoi polityky*, 1 (58). K.: Instytut svitovoi ekonomiky i mizhnarodnykh vidnosyn NAN Ukrainy, 203-242. [in Ukrainian].

In Welcoming Shinzo Abe, Trump Affirms U. S. Commitment to Defending Japan (2017, February 10). *The New York Times*,. Retrieved from: <https://www.nytimes.com/2017/02/10/world/asia/trumpshinzo-abe-meeting.html> [in English].

J-20 Stealth Fighter Jet «Innovative, Not Stolen from US Plane». *Global Times*. Retrieved from: <http://www.globaltimes.cn/content/616283.shtml> [in English].

Joint Press Conference with President Obama and Prime Minister Abe of Japan. *The White House*. Retrieved from: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/04/24/joint-press-conference-president-obama-and-prime-minister-abe-japan> [in English].

Kawasaki, A., Nahory, C. Japan's Decision on Collective Self-Defense in Context (2014). *The Diplomat*, Oct. 3. Retrieved from: <http://thediplomat.com/2014/10/japans-collective-on-collective-self-defense-in-context> [in English].

Liff, A. How Specifically Does Japan's LDP Want to Revise the Constitution? (2016, July 14). *The Diploma*,. Retrieved from: <http://thediplomat.com/2016/07/how-specifically-does-japans-ldp-want-to-revise-the-constitution/> [in English].

Luzianin, S.G. Gonka vooruzhenii: tri ogranichitel'ia dlia Kitaia [Arms Race: Three Limits for China]. *MGIMO-Universitet*. Retrieved from: <http://www.mgimo.ru/news/experts/document185607.phtml> [in Russian].

Muratshina, K.G. (2018). Voennoe sotrudnichestvo SShA s Yaponiei kak odna iz prichin protivorechii v amerikano-kitaiskikh otnosheniakh [US military cooperation with Japan as one of the reasons for the contradictions in US-China relations]. *Vestnik Omskogo universiteta. Seriya «Istoricheskie nauki»*, 1 (17), 185–198. [in Russian].

New «Military Cooperation» Unveiled Between Korea and Japan. *KoreaBANG*. Retrieved from: <http://www.koreabang.com/2012/stories/new-military-cooperation-unveiled-between-korea-and-japan.html> [in English].

Obama, Abe, Park Stand United against Pyongyang's «Provocations» but China Offers No Tough Talk (2016, April 1.). *The Japan Times*. Retrieved from: <http://www.japantimes.co.jp/news/2016/04/01/national/politics-diplomacy/obamaabe-park-stand-united-pyongyangs-provocations-china-offers-no-tough-talk/#.Vv6oaC59qpo> [in English].

Paramonov, O.G. (2014). Yaponno-amerikanskaia PRO – faktor izmenenii bazovykh printsipov politiki Tokio v oblasti bezopasnosti [Japanese-American missile defense - a factor in changing the basic principles of Tokyo's security policy]. *Yaponiya v poiskakh novoj global'noj roli [Japan in search of a new global role]*. Moskva: Vostochnaya literatura, 109-126. [in Russian].

Premer Yaponii gotov ukrepiat yaponno-amerikanskii soiuz pri Baidene [Japanese PM ready to strengthen Japan-US alliance under Biden]. *Interfax*. Retrieved from: <https://www.interfax.ru/world/736160> [in Russian].

RK, SShA i Yaponiia 21 iuliia nachnut sovmestnye gumanitarno-spatatelnye ucheniia na more [The Republic of Kazakhstan, the United States and Japan will begin joint humanitarian and rescue exercises at sea on July 21]. *Sin`khua*. Retrieved from: http://russian.china.org.cn/international/txt/2014-07/10/content_329105_54.htm [in Russian].

Sovmestnye voenno-morskie ucheniia SShA, Yaponii i Indii [Joint naval exercises of the United States, Japan and India.]. *Newsland*. Retrieved from: <http://newsland.com/news/detail/id/1416057> [in Russian].

Solomenczeva, A. (2016). «Kitajskii vopros» v otnosheniikh SShA s soiuznikami [«The China Question» in US Relations with Allies]. *Mezhdunarodny`e proczessy`*, 3, 112–125. [in Russian].

Streltsov, D.V. (2014). Nekotorye priorityety vneshnepoliticheskogo kursa vtorogo kabineta S. Abe [Some priorities of the foreign policy course of the second cabinet of S. Abe]. *Yaponiya v poiskakh novej global`noj roli* [Japan in search of a new global role]. *Moskva: Vostochnaya literatura*, 35–52. [in Russian].

The Constitution of Japan. *Prime Minister of Japan and His Cabinet*. Retrieved from: http://japan.kantei.go.jp/constitution_and_government_of_japan/constitution_e.html [in English].

The U.S.-Japan Security Alliance. *Council on Foreign Relations*. Retrieved from: <https://www.cfr.org/backgrounder/us-japan-security-alliance> [in English].

V Kitae razrabatyvaiut 40-tysiachetonnai desantnyi korabl [China is developing a 40,000-ton landing ship.]. *Жэньминь жибао*. Retrieved from: <http://russian.people.com.cn/31521/8032151.html> [in Russian].

Wickett X., Nilsson-Wright J., Summers T. (2015). *The Asia-Pacific Power Balance beyond the US-China Narrative*. London: Chatham House [in English].

Yaponiia utverdila novyi plan razvitiia VS [Japan approved a new plan for the development of the Armed Forces.]. *Rosbalt*. Retrieved from: <http://www.rosbalt.ru/2010/12/17/801739.htm> [in Russian].

Zashchitit ostrova: SShA poobeshchali Yaponii podderzhku [Defend the island: the United States promised Japan support]. *Газета.ру*. Retrieved from: <https://www.gazeta.ru/army/2021/01/24/13453100.shtml> [in Russian].

トランプ氏に同盟の価値をどう説くか [How to explain the value of the alliance to Mr. Trump?] (2016, 16 листопада). *Нихон кейдзай симбун*. Retrieved from: <http://www.nikkei.com/article/DGXKZO0958362 oW6A111C1EA1000/> [in Japanese].

Ivan Mykhailov

Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine

ORCID: 0000-0001-5506-2530

Transformation of the military-political union between Japan and the USA in the XXI century

Abstract. *Japan is officially linked to the United States by an alliance and cooperation relationship, with the United States playing a leading role in the alliance. Under the bilateral security agreement, the United States assumes responsibility for defending Japan from external aggression, for which it has a large number of its military facilities on its territory, as well as the deployment and relocation of military equipment, weapons and personnel. The US-Japan military alliance, despite the existing problems, continues to develop quite dynamically, it is valued by both Washington and Tokyo. The alliance is beneficial to both countries: the United States has a large group of troops in the Asia-Pacific region in close proximity to China and the DPRK and earns well by supplying its military equipment to Japan, and the Japanese side can count on some protection from possible North Korean aggression. The article reveals the peculiarities of the transformation of the military-political alliance between Japan and the United States in the XXI century. The first important milestone in the development of the alliance in the second decade of the XXI century can be considered the expansion of cooperation in the field of missile defense (ABM). One of the preconditions for this was the adoption in 2010 by Japan of a new plan for the development of the Self-Defense Forces (SFOR). With the coming to power in Japan in 2012 the new Prime Minister S. Abe the partnership between the countries is becoming even stronger. The main task at that time was to increase military power and change Japan's military policy until the possibility of revising Article 9 of the Constitution. During 2014-2022, Japanese-American cooperation is implemented in both bilateral and multilateral formats.*

Keywords: *USA, Japan, military-political union, China, strategic partnership, APAC.*

УДК 327(477+4ЄС) «2015/2019»
DOI 10.26693/ahpsxxi2021-2022.03.041

**UKRAINE'S WEAK RESPONSE WITH REFERENCE
TO THE IMPLEMENTATION OF THE ASSOCIATION AGREEMENT
BETWEEN 2015 AND 2019: THE CORRUPTION FACTOR**

Liudmyla Vovchuk

e-mail: luda_vovchuk@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8324-5235>

Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv,
Ukraine, 54003, Mykolaiv, 68 Desantnykiv 10

Tetiana Belinska,

e-mail: t.belinskaya.a@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9067-5359>

Universite Libre de Bruxelles,
Belgium, 1050, Brussels, Av. Franklin Roosevelt 50

This research is called to explain the weak reaction of the Government of Ukraine to the implementation of the Association Agreement terms during 2015-2019, namely through the prism of the high level of corruption in the country. Since the proclamation of Ukraine's independence, one of the important directions of its foreign policy has been cooperation with the European Union. A new stage in the relations between the parties was the signing in 2014 of a highly important document of the Association Agreement, establishing a new level of cooperation between Ukraine and the EU. According to the document, Ukraine had committed itself to fulfill several important conditions that would contribute to further intensification of cooperation with the EU. These include the ones reforming the political, economic, social, and environmental spheres. Despite a number of actions taken, Ukraine is still slow to meet its obligations under the Agreement, especially in the spheres of education, training and youth, transportation, transport infrastructure, postal and courier services, public procurement, the environment, and civil protection. One of the reasons for this is the high level of in-country corruption.

Keywords: *Ukraine, European Union, Association Agreement, corruption, weak reaction.*

Introduction. Today the influence of international integration processes on the functioning of not only regional and international systems and the establishment of a new international order but on individual societies and states is really great. The main bearer of such ideas in Europe is the European Union. The European Union is the leading mechanism for combining the interests of the vast majority of Europeans in their aspirations for safety and achieving a higher level of development¹.

¹ Степаненко, Н.О, Степаненко, В.О. (2018). Інтеграція України до Європейського Союзу: переваги та недоліки. *Вісник економіки транспорту і промисловості*, 61, 62-67.

Since gaining independence, one of the priorities of Ukraine's foreign policy has become cooperation with the EU, as well as integration into Europe. In general terms, the most important event in this period was the signing of the Partnership and Cooperation Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part by Kyiv and Brussels on June 14, 1994, in Luxembourg. It was the first agreement with the Commonwealth of Independent States. The agreement allowed to institutionalize and strengthen bilateral cooperation in many areas. 1997 marked the beginning of Ukraine-EU summits, which are held annually till now. During 2005, a number of important agreements in various spheres were signed with the European Community in the framework of the Action Plan. The same year, a study of the economic preconditions for the creation of a Deep and Comprehensive Free Trade Area between the EU and Ukraine, and negotiations on visa facilitation were launched, and the following year that agreement was implemented. Also on December 30, 2005, Ukraine received the long-awaited status of a market economy state from the EU and was removed from the list of countries with economies in transition under EU anti-dumping legislation².

Despite some changes in the implementation of the bilateral dialogue, a significant breakthrough in relations between Ukraine and the EU occurred after the signing in 2014 of the Association Agreement, which established a new level of cooperation between the parties.

Negotiations between Ukraine and the European Union on a new enhanced agreement began in March 2007. The goal of the new agreement was, first of all, to replace the Partnership and Cooperation Agreement.

Since the beginning of the negotiations, that is during 2007-2012, 21 rounds of negotiations on the Association Agreement and 18 rounds of negotiations on the section of the Agreement on the Establishment of a Deep and Comprehensive Free Trade Area had taken place. By its legal nature, the Association Agreement between Ukraine and the EU is characterized as a bilateral international public contract, which defines the terms of international cooperation between Ukraine and the EU and its 28 member states. According to this document, Ukraine has committed itself to fulfill a number of important conditions that would contribute to further intensification of cooperation with the EU. These include reforming the political, economic, social, and environmental spheres. Despite several actions taken (during 2015-2019), Ukraine is still slow to implement its obligations under the Agreement. Thus, the relevance of the research topic is beyond doubt.

Literature review. Today we have a significant amount of scientific literature (articles, monographs, book chapters), which is devoted to the evolution of relations between Ukraine and the EU during 1991-2013. Among them, Ihor Todorov³ deserve special attention. The researcher provides a thorough analysis of bilateral cooperation between Ukraine and the EU during the 1990s – early 21st century, paying attention to the relations between Ukraine and the EU, the place and role of Ukrainian regions, political parties, and non-governmental organizations in the implementation of the European choice of Ukrainian state, and says that strategic openness and geopolitical uncertainty were de facto barriers to

² Цвятковська, А.М. (2019). Євроінтеграційна стратегія України: генеза та особливості реалізації. *Теорія і практика правознавства*, 2(16), 1-14. doi: 10.21564/2225-6555.2019.16.186009

³ Тодоров, І.Я. (2009). Європейська інтеграція України: природне покликання чи вигадка еліти. *Scientific works of the Black Sea State University*, 87, 109-114.

Ukraine's integration into the European community⁴. Also, the book by M. Makarenko⁵ and a scientific article by A. Tsiatkovska⁶ should be mentioned.

A really new stage in the relations between the parties was the signing in 2014 of an extremely important document, the Association Agreement, which established a new level of cooperation between Ukraine and the EU. The signing of that document was a resonant event in international life. As a result, a number of scientific works appeared devoted to the process of signing the agreement between Ukraine and the EU, the advantages and disadvantages of cooperation, as well as the reasons for the somewhat slow implementation by the Ukrainian government of the terms of the Association Agreement. This issue is being studied by both Ukrainian and European researchers.

However, these works have different perspectives. Therefore, in order to create an objective view of the relations between Ukraine and the EU and Ukraine's compliance with the terms of the Association Agreement, the sources we have processed are divided according to the problem principle. A significant array of works is devoted to highlighting the development of the main areas of cooperation between Ukraine and the EU during 2015-2018: energy sector, trade and investments, justice and home affairs, approximation of Ukrainian legislation to the EU legislation, environmental protection, transportation, cross-border cooperation, cooperation in the fields of science, technology, and space⁷. In these scientific works, the authors in a positivist manner reveal the European policy of Ukraine, the advantages and problems of Ukraine's European integration, and name the obstacles for Ukraine's accession to the EU. At the same time, such important issues as the importance of Ukraine for the EU, as well as external factors that have a negative impact on the intensification of relations between the parties are not fully considered.

One more group of sources includes works that focus on Ukraine's compliance with the terms of the Association Agreement. These are works directly related to the subject matter of our study. Among them are scientific articles by D. Shulha⁸, E. Kropatcheva⁹, informing on intermediate results and giving recommendations for overcoming the relevant components of Ukraine's domestic policy, which stand in the way of intensifying relations between Ukraine and the EU. However, the authors, naming corruption as one of the reasons for the slow implementation of the terms of the Association Agreement, do not disclose and explain its serious threat.

⁴ Тодоров, І.Я. (2006). *Україна на шляху до Європейської і євроатлантичної спільноти*. Донецьк: ДонНУ.

⁵ Макаренко, М.. (2014). *Європейська інтеграція*. Київ: Центр навчальної літератури.

⁶ Цвятковська, А.М. (2019). Євроінтеграційна стратегія України: генеза та особливості реалізації. *Теорія і практика правознавства*, 2(16), 1-14. Doi: 10.21564/2225-6555.2019.16.186009

⁷ Батаренко, А.О. (2014). Проблеми та перспективи європейської інтеграції України. *Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ*, 1, 34–37. [in Ukrainian]; Юрчук, І.Б., Урбанович, В.А. (2016). Проблеми інтеграції України у світове співтовариство. *Журнал науковий огляд*, 3 (24), 1-6; Сіренко, К. (2018). Євроінтеграційна політика України: позитивні і негативні аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 22, 65-68; Степаненко, Н.О, Степаненко, В.О. (2018). Інтеграція України до Європейського Союзу: переваги та недоліки. *Вісник економіки транспорту і промисловості*, 61, 62-67. Кваша, О.С., Синякова, А.В. (2019). Україна та ЄС: проблеми та перспективи в сучасних умовах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 23, 112-117.

⁸ Шульга, Д. (2019). Інтеграційна динаміка виконання Угоди про Асоціацію: висновки та рекомендації. Київ: Громадська Синергія.

⁹ Kropatcheva, E (2016). The US's policy of democracy promotion and Ukraine's bumpy path to Association Agreement – amidst a major crisis in Europe, Vera Axyonova. *European engagement under review. Exporting Values, Rules, and Practices to the Post-Soviet Space*, Stuttgart, ibidem Press.

The last group of sources includes the works revealing the influence of the Russian factor on the development of relations between Ukraine and the EU¹⁰. According to the authors, this factor is one of the key reasons why the European Union did not offer Ukraine full membership, as well as why relations between the EU and Ukraine after the signing of the Association Agreement are of wavy character. The works are quite interesting because they clearly show that bilateral relations can be influenced not only by the positions of these parties but also by a third party factor. It should be noted that the work of European researchers on relations between Ukraine and the EU and Ukraine's compliance with the terms of the Association Agreement are all presented through the prism of the Russian factor.

Official documents were also used in writing the work. Such as: Association Agreement (2014), Reports on Ukraine's implementation of the AA (2015-2019), which helped to understand what commitments Ukraine has undertaken by signing the AA, as well as what areas have been implemented or not.

Methods of research. While conducting the research, we used a method of data collection, namely, the analysis of documents. It is a set of methodological techniques used to obtain the sociological information, needed to solve research problems, from documentary sources. In our situation, a formalized method of document analysis was used. It provides algorithmic separation in the text of certain elements in accordance with the goal and objectives of the study; classification of selected elements in accordance with the conceptual scheme of uniform standardized rules of searching, checking and processing; their further calculation, and quantitative presentation of results. Formalized procedures make it possible to avoid subjectivism in the study of social reality, to analyse, systematize, and summarize large arrays of documents¹¹.

Association Agreement between Ukraine and the EU (full name: Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their member states, of the one part, and Ukraine, of the other part) is an association agreement between Ukraine and the European Union, which replaces the Partnership and Cooperation Agreement and gives the opportunity for the transition from partnership and cooperation to political association and economic integration. The Association Agreement between Ukraine and the EU is often called «a pointer for internal reforms in Ukraine». By signing the Association Agreement, Ukraine had committed itself to fulfil the terms of the agreement in order to develop political and economic relations with the EU. During 2015-2019, Ukraine showed good results in the fields of «Political Dialogue, National Security and Defense», «Justice, Freedom, Security and Human Rights», «Public Procurement», «Technical Barriers to Trade», «Entrepreneurship». However, some terms were partially implemented by Ukraine. Among them are «Sanitary and phytosanitary measures», «Environmental protection», «Public health».

As part of the implementation of the Association Agreement in the field of «Sanitary and Phytosanitary Measures», Ukraine had fulfilled only part of its obligations. During 2015-2019, the national objectives 2.3 «Ensure the development of sustainable food production systems that help maintain ecosystems and gradually improve the quality of land and soil, primarily through innovative technologies» and 8.1 «Ensure a steady GDP growth by modernizing production, developing innovation, increasing export potential and exporting

¹⁰ Dragneva, R., Wolczuk, K. (2015). *Ukraine between the EU and Russia: The Integration Challenge*, Basingstoke, Palgrave Macmillan. [in English]; Wolczuk K. (2016), «Ukraine and Europe: Reshuffling the boundaries of order». *Thesis Eleven*, 136 (1), 54-73.

¹¹ Silverman, D. (2001). *Interpreting Qualitative Data: Methods for Analysing Talk, Text and Interaction (second edition)*. London / Thousand Oaks / New Delhi: Sage.

products with high value added»¹². A number of legislative acts had been adopted that expanded the access of Ukrainian products to EU markets¹³.

However, it should be taken into account that the developed draft regulations were under consideration in the SRS. In the field of phytosanitary measures (plants, plant products, and other objects of regulation) about half of the regulations had not been developed. The situation was the same in the field of chemicals and GMOs. It was the responsibility of the Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture of Ukraine and the Ministry of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine. As a result, a number of problems arose that negatively affected Ukraine's economy and Ukraine's implementation of the terms of the Association Agreement. A very serious point was the use in Ukraine of banned to use in the EU in the open ground plant protection products: imidacloprid, clothianidin, and thiamethoxam. In July 2018, 30-40 thousand honey-bee colonies across Ukraine died due to the unauthorized use of those products by farmers. The Ministry of Agrarian Policy and Food, the Ministry of Ecology and Natural Resources, and the National Academy of Agrarian Sciences did not react to such criminal actions¹⁴. This led to a decline in honey production and, as a result, Ukraine exported 11.6% less honey to the EU in 2019¹⁵. One of the biggest producers of banned in the EU plant protection products in Ukraine during 2015-2019 was Ukravit, which had all the necessary permits for the production of hazardous chemicals¹⁶. It means that the local authorities, for the purpose of their enrichment, deliberately granted permission for their production.

During the mentioned period, Ukraine did not adopt such laws as «On Veterinary Medicine»; «On Requirements to Items and Materials in Contact with Food Products»; «On Plant Protection»; «On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Food Products and Other Objects of Sanitary Measures»¹⁷. One of the reasons was the lack of coordination between the leadership of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine and the State Service of Ukraine for Food Safety and Consumer Protection.

Moderate progress was also made in the field of environmental protection. From 2015 to 2019, Ukraine complied with the terms of EIA, SEA, and access to environmental information. The main result of 2019 was the adoption of legislative acts on the management of ozone-depleting substances, fluorinated greenhouse gases, as well as on monitoring, reporting, and verification of greenhouse gas emissions, aimed at fulfilling the obligations under the Association Agreement, the requirements of the UN Framework Convention on Climate Change and the Paris Agreement¹⁸.

However, issues related to air, wastes, industrial pollution, and, partially, water management remained unresolved. In Ukraine, there was a non-systematic approach to the

¹² Report on implementation of the Association Agreement between Ukraine and the European Union in 2019. Кабінет Міністрів України, 31. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/ar-aa-implementation-2019-4.pdf>

¹³ Report on implementation of the Association Agreement between Ukraine and the European Union in 2016. Кабінет Міністрів України, 24-25. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/zviti-pro-vikonannya/zvit-pro-assotsiatsiyu-2016.pdf>

¹⁴ Масова загибель бджіл на Україні: як нарешті вирішити проблему. *Укрінформ*, 2020. 20 травня. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3029436-masova-zagibel-bdzil-v-ukraini-ak-naresti-virisiti-problemu.html>

¹⁵ Україна цього рік зменшила експорт меду до ЄС. *Укрінформ*, 2019, 17 грудня. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2840152-ukraina-cogoric-zmensila-eksport-medu-does.html>

¹⁶ Виробництво компанії «Укравіт». Ukravit. 2021. Retrieved from: <https://ukravit.ua/uk/virobnitstvo>

¹⁷ Report on implementation of the Association Agreement between Ukraine and the European Union in 2019. Кабінет Міністрів України, 31. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/ar-aa-implementation-2019-4.pdf>.

¹⁸ Ibidem. 47.

implementation of directives and regulations in various sectors of environmental protection and climate change. As well as the presence of a high level of corruption in the EP, in particular, corruption in the institutions responsible for the EP in Ukraine, local authorities, and bodies controlling that activity. Significant funds were allocated to the EP each year, but most of the funds were misused. A clear example could be a situation with wastes. Across the country, most waste deposits were unusable and constituted a serious menace not only to the environment but also to human life. The allocated state funds for their closure appeared in the pockets of the high-ranking persons. Instead of building modern waste processing plants, the old waste deposits continued to be used¹⁹.

The situation with industrial pollution was not better. According to the WHO, four times more people died from air pollution in Ukraine than in the five cleanest countries on the planet taken together (120 per 100,000 populations). In terms of the ratio of deaths caused by air pollution to the total population, the country ranked first out of 120 countries surveyed. Sources of pollution were metallurgy, chemical industry, electricity production. The difficult situation was partly the legacy of the Soviet Union, where environmental safety and energy efficiency of the enterprises were not a priority. The worst situation was in large cities with a large number of industrial enterprises – Kryvyi Rih, Dnipro, Kharkiv, Zaporizhia, Mariupol, Luhansk, and Donetsk. Despite the fact that the state had developed good strategies for environmental protection, air pollution was not their priority. One of the reasons was the fact that enterprises were often owned by oligarchs who had political and economic influence²⁰.

Over the last 5 years, no significant changes have taken place in water resources management. Although back in 2016, the Law of Ukraine «On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning the Introduction of Integrated Approaches to Water Resources Management under the Basin Principle» was adopted²¹. In particular, the Law established 9 areas of river basins, including the Danube River Basin District²². However, all actions were carried out exclusively on paper.

According to research conducted in 2019, almost all water bodies in the country were almost III and IV quality classes, i.e. were characterized as polluted and dirty. The worst situation was observed in the basins of the Dnipro, the Severskyi Donets, the rivers of the Azov Sea region, some tributaries of the Dniester, and the Western Buh, where water quality was classified as «very dirty» (V class)²³. The most serious threat was the increase in anthropogenic factors, including pollution from industrial wastes and municipal drainage.

After the signing of the Association Agreement, Ukraine began to implement large-scale reforms in the field of health and public health which had been unchanged since the collapse of the Soviet Union and did not meet the modern requirements of Ukrainian society and the standards of functioning of such spheres in the EU. However, the reforms were

¹⁹ Петрик, О. (2019). Чому корупція небезпечна для довкілля. *Новини Свобода*. Retrieved from: <https://svoboda-news.com/svwp/%D1%87%D0%BE%D0%BC%D1%83>

²⁰ Мах, В., Шир, М., Сорока, М. (2018). *Промислова Україна. Вплив забруднення на мешканців та навколишнє середовище в п'яти промислових містах*. Прага-Київ, 22-23.

²¹ Закон України № 1641-VIII «Про внесення до деяких законодавчих актів України щодо впровадження інтегрованих підходів в управлінні водними ресурсами за басейновим принципом» (2016). *Верховна Рада України*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1641-19#Text>

²² Report on implementation of the Association Agreement between Ukraine and the European Union in 2016. Кабінет Міністрів України, 58. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/zviti-pro-vikonannya/zvit-pro-assotsiatsiyu-2016.pdf>

²³ Струтинська, В. (2019). Забруднення річок України: причини та наслідки. *Новини. Надзвичайна ситуація*. Retrieved from: <https://ns-plus.com.ua/2019/07/10/zabrudnennya-richok-ukrayiny-prychyny-ta-naslidky/>

difficult, compound, and required high institutional competence. Therefore, despite the implementation of many tasks and measures, in general, none of the obligations in the public health sector from Chapter 22 of the Association Agreement was not fully implemented and almost all obligations were at an early stage of implementation. The only exception was the reform of health care financing, which had become a priority for the Government, but was a rather high level of implementation.

There were several obstacles to the successful implementation of the obligations, including the frequent change of the Ministry of Health office, which was responsible for fulfilling the obligations. From 2014 to 2019, six ministers rotated and all of them made changes, edited, or just interrupted the implementation of reforms. A lack of coordination between the representatives at the level of the top management of the state also interfered with the initiated reforms of the health care system and public health, as well as the financial challenges for the implementation of an effective public health system, programs for early detection of cancer, and programs aimed to reduce the effects of noncommunicable diseases. However, according to some studies, corruption, which was one of the highest, had a very serious impact on the development of the medical sphere.

In September 2017, the European Commission published a report on corruption in the health sector, which noted cases that increased the level of corruption: bribery in health care, corruption in public procurement, corruption in marketing relations, abuse of office, and corruption in the compensation of the cost of medicines²⁴.

Corruption in the medical field also causes serious damage to the state, namely its economy and social sphere. Because huge funds have been spent on reforming the medical sector, the purchase of medicines, etc. are sold for other purposes, actually settling in the pockets of the rulers.

One of the main tasks of Ukraine's foreign policy during 2015-2019 was the implementation of all 24 areas of the Association Agreement with the EU. The dynamics of fulfilling those obligations were different. Some were fully implemented, some partially. However, there were those that were almost not fulfilled or had a fairly low level of fulfillment. Among are «Intellectual Property», «Transport», «Education, training, and youth».

The Association Agreement also set standards for intellectual property rights (2014, pp. 101-118). However, by 2017 there were no obligations to be implemented²⁵. In 2018, the Law of Ukraine «On Efficient Management of Property Right Holders' Copyrights and/or Related Rights» came into force, ensuring that right holders have rights to equitable remuneration and transparent activities of collective management organisations in accordance with international standards²⁶.

In 2019, the draft Law of Ukraine «On Copyright and Related Rights» was being developed. Work was underway on accreditation of collective management organizations under the Law of Ukraine «On Effective Management of Proprietary Rights of Right Holders in the field of Copyright and (or) Related Rights». The procedure for the application of measures to promote the protection of intellectual property rights was being worked out with the definition of the algorithm of actions of customs officials when applying measures to protect intellectual property rights, interaction with copyright holders, declarants, and the

²⁴ Корупція в медичній сфері: викоринити, запобігти, перемогти (2018). *Аптека.ua*, 3 (1124). Retrieved from: <https://www.apteka.ua/article/442446>

²⁵ Report on implementation of the Association Agreement between Ukraine and the European Union in 2017. Кабінет Міністрів України, 34. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/pro-vikonannya-ugodi-pro-asotsiatsiyu-mizh-ukrainoyu-ta-evropeyskim-soyuzom-za-2017-rik.pdf>

²⁶ Report on implementation of the Association Agreement between Ukraine and the European Union in 2018. Кабінет Міністрів України, 21. Retrieved from: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEI/AA_report_EN.pdf

introduction of standardized forms of messages²⁷. It should be noted that despite some progress, Ukraine had not fully complied with any of the obligations under Chapter 9, which could be explained by the deadlines (till 2023) set by the Government's implementation plan. And directly by the presence of corruption.

However, the decisions of Ukrainian courts in the case of *Zentiva* and the like, showed that the state of fulfillment of obligations was not satisfactory and did not correspond to the state of legal relations in the field of intellectual property rights protection²⁸.

All that facts were also confirmed by the report of the European Commission on the state of enforcement of intellectual property rights in third countries, published in January 2020. According to this report, Ukraine is classified as a member of the № 2 priority countries group (including India, Indonesia, Russia, and Turkey) in which a number of systematic violations in the field of protection of intellectual property rights and their enforcement have been identified. The main problems identified by the Commission as systemic in our country include online piracy, inefficient activities of Ukrainian customs, insufficient protection of personal data, and a transit of counterfeits into the EU, especially in the following sectors: foodstuff, watches and jewellery, toys and games, clothing, optical, and photographic and medical equipment²⁹.

In the field of intellectual property, corruption has become one of the main obstacles to Ukraine's economic growth and development. The economic consequences of this phenomenon were the annual loss of billions, which could be directed to the development of general social protection, education and medicine. This has damaged markets and hampered qualitative socio-economic change. Thus, in the macroeconomic context, corruption has led to an economic imbalance in Ukraine's economy³⁰ (Maziarchuk et Fedko, 2016). And also gained the status of a dishonest actor which also affected relations with the EU in this area.

Solving the problems of Ukraine's economic development was one of the first goals of our state. At the same time, special attention was drawn to the transport infrastructure, which was the basic element of ensuring both the economic development of the national economy and improving the quality of life. Ukraine played the role of a transit transport bridge connecting the countries of Europe and Asia³¹.

As a part of the adaptation of Ukrainian legislation to EU one, the draft laws of Ukraine in the field of road, rail, and inland waterway transport were developed in order to bring Ukrainian legislation in line with the European Union acts. However, the Verkhovna Rada of Ukraine did not adopt basic European integration bills due to the low level of parliamentary-governmental interaction and the lack of inclusive dialogue with business. The development of draft acts on licensing conditions, determination of fees for access to railway infrastructure, the recommendations for the development of safety management systems by railway enterprises, and the rules of equal access to railway infrastructure were still in progress.

²⁷ Report on implementation of the Association Agreement between Ukraine and the European Union in 2019. Кабінет Міністрів України, 39. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/ar-aa-implementation-2019-4.pdf>

²⁸ Постанова від 17 липня 2018 р. Liga 360. Retrieved from: <https://ips.ligazakon.net/document/Co11427>

²⁹ Україну внесли до списку країн-порушників інтелектуальної власності (2021). Укрінформ. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2852491-ukrainu-vnesli-do-spisku-krajinporusnikiv-intelektualnoi-vlasnosti.html>

³⁰ Мазярчук, В., Федько, І. (2016). *Вплив корупції на економічне зростання*. Київ, 23-24.

³¹ Непомяща, А. (2019). Чи варто інвестувати в транспортну галузь в Україні? *Юридична газета online*, 19 (673). Retrieved from: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/transportne-pravo/chi-varto-investuvati-v-transport>

The transport sector of Ukraine's economy during 2014-2019, in general, met only the basic needs of the economy and the population in transportation. The level of safety, quality, and efficiency of passenger and cargo transportation, energy efficiency, a man-made burden on the environment did not meet modern requirements. There was a backlog in the development of the transport network, especially in the development of public roads comparing with the state vehicle-to-population ratio. As a result, the concentration of roads in Ukraine was 5.9 times less than in France. The length of highways in Ukraine was 0.28 thousand kilometers, in Germany – 10.9 thousand kilometers, in France – 7.1 thousand kilometers.

The road-service quality of roads was unsatisfactory: 51.1% did not meet the requirements for smoothness, 39.2% – for hardness. The average speed on the roads of Ukraine was 2-3 times lower than in Western European countries³².

The main negative factor influencing the quality of transport development was the high level of corruption in Ukraine. Most often, corruption crimes were related to the purchase of goods, works and services at inflated prices, the organization of winning tenders for repairs, construction of roads, transport facilities, «fictitious companies», as well as the theft of state property. According to the NACB, during 2016-2017, the total amount of damage caused by corruption in the transport sector exceeded UAH 1.5 billion. In addition, abuse of office. Thus, in 2019, the Chairman of the Verkhovna Rada Committee on Transport J. Dubnevych was accused of corruption, which caused the state losses in the amount of 93 million 277 thousand UAH. He knew about the financial condition of Ukrzaliznytsia, in particular, about the needs of public procurement and used it in his own interests. Namely, he influenced the founders and officials of Ukrzaliznytsia during public procurement³³.

The presence of a high level of corruption in the country has caused significant damage to the country's economy, its image and relations with the EU.

It should be noted that the Association Agreement does not contain clear obligations in the fields of education, training, and youth, while it sets the general principles on the basis of which cooperation should be based. Education reform in Ukraine in 2017 was recognized as one of the key priorities of the Government. The reforming was supposed to perform radical changes at all levels of education. Thanks to EU support instruments, in particular under the EU ERASMUS + Program and the eTwinning project, extensive cooperation with the European Foundation for Education, Ukraine had got the opportunity to implement systemic reforms in secondary, vocational, and higher education.

As a result, in 2018 the implementation of the reform of secondary education «New Ukrainian School» was initiated, which was based on a competency-based approach to training and decentralization. On the basis of the State Standard for Primary Education, 40.5 thousand teachers (22 thousand form masters and 18.5 thousand foreign language teachers) were retrained. The Government made unprecedented investments – over UAH 1 billion for school desks, furniture, and didactic materials for students' development³⁴. However, as the actual situation had shown, some of those funds were misused, and, in most schools of the

³² Танклевська, Н.С., Чернявська, Т.А. (2012). Сучасні проблеми розвитку транспортного сектору України. *Облік і фінанси АПК*. Retrieved from: <http://magazine.faaf.org.ua/suchasni-problemi-rozvitku-transportnogo-sektoru-ukraini.html>

³³ Дубневич і корупція на залізниці. Суд призначив депутату заставу у 100 млн. грн. (2019). BBC News. Retrieved from: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-50263577>

³⁴ Report on implementation of the Association Agreement between Ukraine and the European Union in 2018. Кабінет Міністрів України, 35. Retrieved from: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/AA_report_EN.pdf

state, all didactic materials, and partly desks, furniture, and office equipment were purchased at the expense of parents.

In 2019, the implementation of the New Ukrainian School reform was continued, which was based on the best European practices and offered a transition to competency-based learning. A pilot certification of teachers took place, and cooperation within ERASMUS + and TAIEX continued³⁵.

That is, despite some achievements, in fact, none of the obligations under the Association Agreement had been fulfilled. The major obstacle to fulfill the obligations was the presence of corruption. According to T. Chernenko: «Corruption in education has the most painful consequences, because it has a long-term impact, creating a basis for further rooting of corruption in society, distorting the axiological paradigm of its existence, and causing irreparable damage, hampering economic development and negatively affecting possible innovative growth given the sharp decline in the quality of education»³⁶.

Corrupt actions in the field of education in Ukraine were considered not only bribery, but also falsification, fraud, misrepresentation, various violations of professional ethics (including sexual harassment), breach of contract, unreasonable costs, as well as, of course, widespread in Ukrainian society nepotism³⁷.

As a result, corruption did not contribute to the positive dynamics of educational development in Ukraine. On the contrary, it caused significant damage. During 2015-2019, Ukraine has allocated significant funds for education reform, but the result is insufficient. For example, the Law «On Adult Education» has not been adopted; there is no network of institutions / centres of adult education, education of people of the «Third Age»³⁸. Corruption has affected the cost of educational services, their scope and quality. The level of awareness of pupils and students has dropped significantly. Among other things, corruption has influenced the formation of values and ethical norms of young people.

Conclusion. Corruption remains the most important factor hindering the growth and development of both the world and national economies of Ukraine. One of the reasons for the spread of corruption is the loss of moral guidelines, spiritual support by a significant part of the population, which leads to a state of confusion and at the same time to the spread of cynicism and immorality in society. The high level of corruption hinders development of relations between Ukraine and the EU, namely on implementing Ukraine's Association Agreement with the European Union. Despite some actions taken during 2015-2019, Ukraine is still slow to implement its obligations under the Agreement.

References

Akulenko L. (2020). Ukraïna ta Uhoda pro asotsiatsiiu: monitorynh vykonannia 2014-2019 [Ukraine and the Association Agreement: monitoring the implementation of 2014-2019], *Policy brief based on an analytical document*, Kyiv. Ukrainskiy tsentr yevropeiskoi polityky. [in Ukrainian].

Batarenko A.O. (2014). Problemy ta perspektyvy yevropeiskoi intehratsii Ukrainy [Problems and prospects of Ukraine's European integration], *Naukovyi visnyk Instytutu mizhnarodnykh vidnosyn NAU*, 1, 34–37. [in Ukrainian].

³⁵ Report on implementation of the Association Agreement between Ukraine and the European Union in 2019. Кабінет Міністрів України, 67-68. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEI/ar-aa-implementation-2019-4.pdf>

³⁶ Черненко, Т. (2013). Корупція в освітній галузі: загрози стратегічному розвитку українського суспільства. *Analytical Note*. Retrieved from: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/korupciya-v-osvitniy-galuzi-zagrozi-strategichnomu-rozvitku>

³⁷ Ibidem.

³⁸ Акуленко, Л. (2020). Україна та Угода про асоціацію: моніторинг виконання 2014-2019. *Policy brief based on an analytical document*. Київ: Український центр європейської політики.

Chernenko T. (2013). Koruptsiia v osvittii haluzi: zahrozy stratehichnomu rozvytku ukrainskoho suspilstva [Corruption in Education: Threats to the Strategic Development of Ukrainian Society]. *Analytical Note*. Retrieved from: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/korupciya-v-osvitniy-galuzi-zagrozi-strategichnomu-rozvitku> [in Ukrainian].

Dragneva R., Wolczuk K. (2015). Ukraine between the EU and Russia: The Integration Challenge. Basingstoke, Palgrave Macmillan. [in English].

Kabinet Ministriv Ukrainy (2016). Report on implementation of the Association Agreement between Ukraine and the European Union in 2016. *Report*. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/zviti-pro-vikonannya/zvit-pro-assotsiatsiyu-2016.pdf>. [in English].

Kabinet Ministriv Ukrainy (2017). Report on implementation of the Association Agreement between Ukraine and the European Union in 2017. *Report*. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/pro-vikonannya-ugodi-pro-asotsiatsiyu-mizh-ukrainoyu-ta-evropeyskim-soyuzom-za-2017-rik.pdf>. [in English].

Kabinet Ministriv Ukrainy (2018). Report on implementation of the Association Agreement between Ukraine and the European Union in 2018. *Report*. Retrieved from: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/AA_report_EN.pdf. [in English].

Kabinet Ministriv Ukrainy (2019). Report on implementation of the Association Agreement between Ukraine and the European Union in 2019. *Report*. <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/ar-aa-implementation-2019-4.pdf>. [in English].

Koruptsiia v medychnii sferi: vykorinyty, zapobihy, peremohty [Corruption in the medical field: eradicate, prevent, defeat] (2018). *Apteka.ua*, 3 (1124). Retrieved from: <https://www.apteka.ua/article/442446> [in Ukrainian].

Kropatcheva, E. (2016). The US's policy of democracy promotion and Ukraine's bumpy path to Association Agreement – amidst a major crisis in Europe, Vera Axonova European engagement under review. Exporting Values, Rules, and Practices to the Post-Soviet Space, Stuttgart, ibidem Press. [in English].

Liga 360 (2018). Postanova imenem Ukrainy N 910/14972/17 [Resolution on behalf of Ukraine]. *Resolution*. Retrieved from: <https://ips.ligazakon.net/document/Co11427> [in Ukrainian].

Kvasha, O.S., Syniakova, A.V. (2019). Ukraina ta YeS: problemy ta perspektyvy intehratsii v suchasnykh umovakh [Ukraine and the EU: problems and prospects of integration in modern conditions]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. 23. 112-117. [in Ukrainian].

Makarenko, M. (2014). Yevropeiska intehratsiia [European Integration]. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury. [in Ukrainian].

Makh, V., Shyr, M., Soroka, M. (2018). Promyslova Ukrayna. Vplyv zabrudnennia na meshkantsiv ta navkolyshnie seredovyshche v piaty promyslovykh mistakh. [Industrial Ukraine. Impact of pollution on residents and the environment in five industrial cities]. Praha-Kyiv. [in Ukrainian].

Masova zahybel bdzhil na Ukraini: yak nareshti vyrishyty problemu [Mass death of bees in Ukraine: how to finally solve the problem] (2020). *Ukrinform*. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3029436-masova-zagibel-bdzhil-v-ukraini-ak-naresti-virisiti-problemu.html> [in Ukrainian].

Maziarchuk V., Fedko I. (2016). Vplyv koruptsii na ekonomichne zrostannia [The impact of corruption on economic growth]. Kyiv. [in Ukrainian].

Nepomiashcha, A. (2019). Chy varto investuvaty v transportnu haluz v Ukraini? [Is it worth investing in the transport industry in Ukraine?]. *Yurydychna hazeta online*,

19(673). Retrieved from: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/transportne-pravo/chi-varto-investuvati-v-transpor> [in Ukrainian].

Petryk, O. (2019). Chomu koruptsiia nebezpechna dlia dovkillia [Why corruption is dangerous for the environment]. *Novyny Svoboda*. Retrieved from: <https://svoboda-news.com/svwp/%D1%87%Do%BE%Do%BC%D1%83> [in Ukrainian].

Shulha, D. (2019). «Intehratsiina dynamika vykonannia Uhody pro asotsiatsiiu: vysnovky ta rekomendatsii» [Integration dynamics of the Association Agreement implementation: conclusions and recommendations], in Shulha, D. (ends). *Intehratsiia u ramkakh asotsiatsii: dynamika vykonannia Uhody mizh Ukrainoiu i YeS* [Integration within the association: dynamics of implementation of the Agreement between Ukraine and the EU]. Kyiv: Hromadska Synerhiia. [in Ukrainian].

Silverman, D. (2001). *Interpreting Qualitative Data: Methods for Analysing Talk, Text and Interaction* (second edition). London / Thousand Oaks / New Delhi: Sage. [in English].

Sirenko, K. (2018). Yevropintehratsiina polityka Ukrainy: pozytyvni ta nehatyvni aspekty [Eurointegrating policy of Ukraine: positive and negative aspects]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, 22, 65-68. [in Ukrainian].

Stepanenko, N.O., Stepanenko, V.O. (2018). Intehratsiia Ukrainy do Yevropeiskoho Soiuzu: perevahy ta nedoliky [Ukraine's integration into the European Union: advantages and disadvantages]. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, 61, 62-67. [in Ukrainian].

Strutynska, V. (2019). Zabrudnennia richok Ukrainy: prychny ta naslidky [Pollution of rivers in Ukraine: causes and consequences]. *Novyny. Nadzvychaina sytuatsiia*. Retrieved from: <https://ns-plus.com.ua/2019/07/10/zabrudnennya-richok-ukrayiny-prychyny-ta-naslidky/> [in Ukrainian].

Tanklevskaya, N.S., Chernyavskaya, T.A. (2012). Suchasni problemy rozvytku transportnoho sektoru Ukrainy [Modern problems of development of the transport sector of Ukraine]. *Oblik i finansy APK*. Retrieved from: <http://magazine.faaf.org.ua/suchasni-problemi-rozvitku-transportnogo-sektoru-ukraini.html> [in Ukrainian].

Todorov, I.Ya. (2006). Ukraina na shliakhu do yevropeiskoi i yevroatlantychnoi spilnoty [Ukraine on the way to the European and Euro-Atlantic community]. Donetsk: DonNU. [in Ukrainian].

Todorov, I.Ya. (2009). Yevropeiska intehratsiia Ukrainy: pryrodne poklykannia chy vyhadka elity? [European integration of Ukraine: a natural vocation or an invention of the elite?]. *Scientific works of the Black Sea State University*, 87, 109-114. [in Ukrainian].

Tsiatkovska, A.M. (2019). Yevrointehratsiina stratehiia Ukrainy: geneza ta osoblyvosti realizatsii [Ukraine eurointegration strategy: genesis and implementation features]. *Teoriia i praktyka pravoznavstva*, 2(16), 1-14. Doi: 10.21564/2225-6555.2019.16.186009

Ukraina tsoho rich zmenshyla ekspert medu do YeS [Ukraine has reduced this thing to honey expert to the EU] (2019). *Ukrinform*. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2840152-ukraina-cogoric-zmensila-eksport-medu-do-es.html> [in Ukrainian].

Ukrainu vnesly do spysku krain-porushnykiv intelektualnoi vlasnosti [Ukraine has been included in the list of countries infringing intellectual property] (2021). *Ukrinform*. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2852491-ukrainu-vnesli-do-spysku-krainporushnykiv-intelektualnoi-vlasnosti.html> [in Ukrainian].

Uriadovyi portal (2014). Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their member states, of the one part, and Ukraine, of the other part. *Agreement*, 1-196. <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/yevropejska-integraciya/ugoda-pro-asociacyu> [in English].

Verkhovna Rada Ukrainy (2016). Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo vprovadzhennia intehrovanykh pidkhodiv v upravlinni vodnymy resursamy za baseinovym pryntsyptom [About modification of some legislative acts of

Ukraine concerning introduction of the integrated approaches in management of water resources by the basin principle]. *Low*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1641-19#Text> [in Ukrainian].

Виробництво компанії "Ukravit" [Production of Ukravit company] (2021). *Ukravit*, 2021. Retrieved from: <https://ukravit.ua/uk/virobnitstvo> [in Ukrainian].

Wolczuk, K. (2016). Ukraine and Europe: Reshuffling the boundaries of order. *Thesis Eleven*, 136 (1), 54-73. [in English].

Yurchyk, I.B., Urbanovych, V.A. (2016). Problemy intehratsii Ukrainy u svitove spivtovarystvo [The problems of integration of Ukraine into the world community]. *Zhurnal naukovyi ohliad*, 3 (24), 1-6. [in Ukrainian].

Людмила Вовчук,

e-mail: luda_vovchuk@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8324-5235>

Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Україна, 54003, Миколаїв, 68 Десантників 10

Тетяна Белінська,

e-mail: t.belinskaya.a@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9067-5359>

Universite Libre de Bruxelles,
Belgium, 1050, Brussels, Av. Franklin Roosevelt 50

Слабка реакція уряду України щодо імплементації Угоди про Асоціацію упродовж 2015-2019 рр.: корупційний фактор

З моменту набуття незалежності одним з пріоритетних напрямів зовнішньої політики України стає співпраця з ЄС, а також інтеграція в Європу. У загально-політичному плані найважливішою подією в цей період є підписання Києвом і Брюсселем 14 червня 1994 р. в Люксембурзі Угоди про партнерство і співробітництво – першої угоди з державою Співдружності Незалежних Держав. Договір дозволив інституалізувати й посилити двостороннє співробітництво у багатьох галузях. 1997 р. ознаменував початок проведення самітів Україна – ЄС, які щорічно проводяться й донині. Протягом 2005 р. в рамках виконання Плану дій з Європейським співтовариством було підписано низку важливих угод у різних сферах. Не дивлячись на певні зрушення в реалізації двостороннього діалогу, значний прорив у відносинах між Україною та ЄС відбувається після підписання у 2014 р. Угоди про Асоціацію, яка закріпила новий рівень співпраці між сторонами. Згідно з цим документом Україна зобов'язалася виконати ряд важливих умов, які б сприяли подальшій активізації співпраці з ЄС. Серед таких реформування політичної, економічної, соціальної та екологічної сфер. Не дивлячись на ряд здійснених дій, Україна все ж таки досить повільно реалізовує виконання покладених на неї зобов'язань згідно з Угодою. Особливо у таких сферах як освіта, навчання та молодь, транспорт, транспортна інфраструктура, поштові та кур'єрські послуги, державні закупівлі, навколишнє природне середовище та цивільний захист. Однією з причин цього є високий рівень корупції всередині країни. Особливо слабка реакція українського уряду щодо імплементації Угоди про Асоціацію спостерігається упродовж 2015-2019 рр. При написанні даної роботи авторами використовуються як кількісні, так і якісні методи дослідження. При написанні роботи та її висновків використовувалися наукові праці провідних українських та зарубіжних дослідників.

Ключові слова: Україна, Європейський Союз, Угода про Асоціацію, корупція, слабка реакція.

УДК 327(73+438) НАТО
DOI 10.26693/ahpsxxi2021-2022.03.054

АМЕРИКАНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ ВІДНОСИНИ В СТРАТЕГІЇ НАТО

Олександр Шевчук,

e-mail: shevchukov07@gmail.com,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-0335-6873>

*Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
Україна, 54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10*

Стаття присвячена висвітленню двосторонніх відносин між США та Польщею в стратегії Північноатлантичного Альянсу у XXI ст.. Активізація двостороннього американсько-польського діалогу відбувається після вересневого теракту в США 2001 р., у результаті якого загинуло багато невинних людей. Упродовж 2002-2005 рр. США надали значну фінансову та військову допомогу для модернізації економічної та військової сфер Польщі, що тим самим дозволило Польщі долучитися до військової операції в Іраці, колишній Югославії, Афганістані. Активізація стратегічного партнерства між країнами продовжилася й за адміністрації Б. Обами і Д. Трампа. 13 травня 2016 р. в селищі Редзікове (Поморське воєводство, Слупський повіт) відбулася офіційна церемонія за участі глав держав та урядів США і Польщі щодо розміщення тут комплексу ПРО, який мав стати третьою завершальною фазою створення щита ПРО (інші два в Туреччині та Румунії). У 2020 р. дана система була введена в експлуатацію і тим самим фактично завершила будівництво європейської архітектури безпеки НАТО. У 2019 р. президенти країн Д. Трамп і А. Дуда підписали Спільні декларації, принципи яких знайшли відображення в Угоді про посилену оборонну співпрацю. Прихід до влади у США 20 січня 2021 р. новообраного 46-го президента США Дж. Байдена засвідчив важливість подальшої співпраці між країнами, особливо в умовах складної геополітичної ситуації, викликаної агресивними діями Російської Федерації щодо України, яка сьогодні виходить за всі межі норм міжнародного права і є серйозним дестабілізуючим фактором міжнародної безпеки.

Ключові слова: *США, Польща, НАТО, безпековий фактор, стратегія.*

Постановка проблеми. Упродовж 30 років двосторонні відносини між Польщею та США будуються на безпековому принципі, де питання протиракетної оборони не стало «яблуком розбрату» між двома країнами. З моменту набуття Польщею незалежності (1989 р.) вона зі своєю «східною політикою» стає важливою для Сполучених Штатів Америки як новий регіональний союзник. Польща, поряд з Угорщиною та Чехією (які стали членами НАТО), була взірцем «повернення в Європу» для всіх держав Центральної та Східної Європи. При цьому, польські та американські інтереси у сфері безпеки збігалися. Обидві країни виступали за розширення альянсу. Свою орієнтацію на утвердження спільних безпекових принципів Польща підтвердила участю у військових операціях США в Іраку та Афганістані. Вибудовуючи діалог із Польщею, США прагнули збалансувати свої відносини з Росією. Проте, початок агресії Російської Федерації щодо України, анексія Криму та війна на Сході нашої держави ще більше укріпили двосторонню американсько-польську співпрацю у рамках НАТО.

Аналіз попередніх досліджень та публікацій. Інтерес до даної тематики спостерігається як серед вітчизняних, так і закордонних дослідників. На сьогоднішній день ми маємо низку ґрунтовних та цікавих праць, які висвітлюють ключові аспекти американсько-польського співробітництва у стратегії НАТО. Серед таких варто виокремити напрацювання представників російської школи П. Смірнова¹, М. Кастельса², Е. Хотькова³, а також дисертаційне дослідження Н. Довжик⁴, яке безпосередньо присвячене висвітленню становленню національної безпеки Республіки Польща у рамках євроатлантичної співпраці упродовж 1990-2016 рр. Досить цікавою є стаття О. Буркало⁵, де автор розкриває заяву американського президента Дж. Байден щодо непродуктивності санкцій із ПП-2.

Метою дослідження є розгляд та аналіз двосторонніх відносин між США та Польщею в стратегії Північноатлантичного Альянсу.

Методи дослідження. При написанні даної праці були використані методи системного та структурного аналізу, історичний метод, які дозволили розглянути та проаналізувати відносини між США та Польщею упродовж кінця 1990-х рр. – 2021 рр. у рамках НАТО. А також принципи наукового пізнання - історизму, об'єктивності, системності, багатофакторності та детермінізму.

Виклад основного матеріалу. Активізація двостороннього американсько-польського діалогу відбувається після вересневого теракту в США 2001 р., у результаті якого загинуло багато невинних людей. За сприяння Президента Польщі О. Квасневського у вересні того ж року була організована Центральноєвропейська конференція боротьби з тероризмом, а у рамках Міністерства фінансів – створено підрозділ фінансової розвідки (Financial Intelligence Unit – FIU) для протидії відмивання грошей і фінансування тероризму.

Важливість Варшави для сприяння безпекової політики США в Європі була продемонстрована вибором її для проведення Сполученими Штатами регіональної антитерористичної конференції у листопаді 2001 р. і місцем для публічного виступу американського президента Дж. Буша-молодшого під час його першого візиту до Європи у червні 2001 р.. Ці рішення не були випадковими. Оскільки, з боку США було чітко усвідомлення того факту, що Польща з поміж інших колишніх комуністичних країн набагато швидше розвивається.

Наприкінці 2002 р. Польща з метою підтримки тісних оборонних зв'язків у довгостроковій перспективі закупила 48 винищувачів F-16 у американської авіабудівної компанії «Локхед Мартін» («Lockheed Martin») на загальну суму контракту більш, ніж 3,5 млрд. дол., що приблизно дорівнювало річному військовому бюджету самої Польщі. Беручи участь в іракській операції, стало зрозуміло, що Польща не може широкомаштабно виконувати роль «гаранта безпеки», оскільки у неї не було можливостей здійснювати авіаційні перекидання до зон бойових дій. Тому, США виділили ще близько 250 млн. дол. на транспортування та оснащення військових контингентів, що

¹ Смирнов, П.Е. (2005). Центральная и Восточная Европа между США и ЕС. *США – Канада. Экономика, политика, культура*, 8, 35-56.

² Кастельс, М. (2016). *Власть коммуникации*. Москва: Изд. дом ВШЭ.

³ Хотькова, Е.С. (2012). Вышеградская группа: опыт и перспективы. *Проблемы национальной стратегии*, 4 (13), 66. Retrieved from: [https://riss.ru/images/pdf/journal/2012/4/06 .pdf](https://riss.ru/images/pdf/journal/2012/4/06.pdf)

⁴ Довжик, Н.Р. *Национальная безопасность Польши в контексте евроатлантического сотрудничества (1990-2016 гг.)*. Дис... канд. ист. наук: 07.00.15; Уральский федеральный университет имени первого Президента России Б.Н. Ельцина». Екатеринбург, 2018. 223 с.

⁵ Буркало, О. (2021, 26 травня). Байден заявив про непродуктивність санкцій із ПП-2. *Кореспондент*. Retrieved from: <https://ua.korrespondent.net/world/4361040-baiden-zaiavyv-pro-neproduktyvnist-sanktsii-iz-pp-2>

направлялися до «польської зони» в Іраку⁶. У 2003 р. Польща долучилася до союзницьких операцій у колишній Югославії та Афганістані⁷.

У тому ж році США надали Польщі 32 млн. 640 тис. доларів на проведення демократичних реформ економічного та соціального секторів і на розвиток правоохоронних програм країни⁸.

Проте союзницькі відносини інколи затьмарювались кореляцією стратегічних зовнішньополітичних настанов США. Так, у низці своїх інтерв'ю та виступів у 2004 р. президент Польщі О. Квасневський критично висловлювався щодо американської зовнішньої політики «розділай і володарюй», у результаті якої Польща зазнала значних людських втрат у військових операціях, спрямованих на боротьбу з терористичними організаціями⁹.

На початку лютого 2005 р. під час візиту держсекретаря США К. Райса до Варшави Міністр закордонних справ Польщі А. Ротфельд відверто заявив, що операція в Іраку досить дорого обійшлася польським збройним силам і на якийсь час уповільнила процес їхньої модернізації. Аби нормалізувати ситуацію з Польщею Дж. Буш-мол. через декілька днів оголосив про те, що він проситиме Конгрес США виділити Польщі 100 млн. дол. на модернізацію її збройних сил. Тоді стало зрозуміло, що «іракська операція» вичерпала свій ресурс як інструмент прив'язки до Вашингтона його нових союзників по НАТО¹⁰. Виділення американської фінансової допомоги полякам стабілізувало двосторонню співпрацю між країнами.

Відносини США та Польщі в каденцію адміністрації Б. Обама, яка започаткувала свою діяльність 20 січня 2009 р., можна визначити як стратегічне партнерство, підтвердженням чого стала прийнята Стратегія національної безпеки США 2010 р. де зазначалося, що відносини між США та їх союзниками в Європі, Азії, Західній півкулі, на Близькому Сході ґрунтуються на спільних інтересах та цінностях і служать взаємній безпеці¹¹.

У березні 2012 р. Рада міністрів Польщі ухвалила довгострокову стратегію зовнішньої політики «Пріоритети польської зовнішньої політики»¹², де одним з головних завдань проголошувалась розбудова рівноправного діалогу у військовій, економічній сферах з США, співробітництво з якими для Польщі є одним з наріжних каменів гарантування безпеки країни.

Польща і Центрально-Східна Європа загалом є стратегічно важливим регіоном для Сполучених Штатів Америки, особливо, що стосується розташування тут своїх комплексів ПРО. 13 травня 2016 р. в селищі Редзікове (Поморське воєводство, Слупський повіт) відбулася офіційна церемонія за участі глав держав та урядів США і Польщі щодо розміщення тут ракет середньої дальності СМЗ, радарів радіонаведення та розташування частини військовослужбовців США у складі трьохсот чоловік.

⁶ Смирнов, П.Е. (2005). Центральная и Восточная Европа между США и ЕС. *США – Канада. Экономика, политика, культура*, 8, 47.

⁷ U.S. Government Assistance to Eastern Europe under the Support for East European Democracy (SEED) Act Report. Country assessment-Poland. *US Department of State*. Retrieved from: <http://www.state.gov/p/eur/rls/rpt/36998.htm>

⁸ Ibidem.

⁹ Кастельс, М. (2016). *Власть коммуникации*. Москва: Изд. дом ВШЭ.

¹⁰ Смирнов, П.Е. (2005). Центральная и Восточная Европа между США и ЕС. *США – Канада. Экономика, политика, культура*, 8, 49.

¹¹ National security strategy 2010. Retrieved from: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf

¹² Priorytety Polskiej Polityki Zagranicznej 2012–2016. Retrieved from: http://www.ms.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/priorytety_polityki_zagr_2012_2016/

Комплекс в селищі Редзікове мав стати третьою завершальною фазою створення щита ПРО, оскільки дві інші системи розташовані в Туреччині та Румунії. У 2020 р. дана система була введена в експлуатацію і тим самим фактично завершила будівництво європейської архітектури безпеки НАТО.

У 2019 р. президенти країн Д. Трамп і А. Дуда підписали Спільні декларації, принципи яких знайшли відображення в Угоді про посилену оборонну співпрацю (Enhanced Defense Cooperation Agreement, EDCA), яку підписали 15 серпня 2020 р. Міністр оборони Республіки Польща М. Блашак і Держсекретар США М. Помпео¹³.

Необхідно підкреслити, що сама по собі розширена угода не є чимось унікальним, аналогічні угоди Сполучені Штати укладали й з іншими союзниками по НАТО, такими як Бельгія, Угорщина і Румунія. Угода передбачає: розміщення у Польщі 1000 військовослужбовців на ротатійній основі; зміцнення підрозділів НАТО у Польщі; підвищення оперативно-стратегічної здатності альянсу реагувати на виклики у Європі.

На початку 2020 р. стало відомо про рішення уряду Польщі придбати у США 32 винищувачі-бомбардувальники F-35A Lightning II, вартістю у 4,6 мільярди доларів. Посольство Польщі у США у своєму Twitter тоді відзначило, що посиленна військова міць країни «допоможе захистити не лише Польщу, а й весь східний фланг НАТО»¹⁴.

Протести у Білорусії та жорстка реакція самопроголошеного президента О. Лукашенка щодо протестного руху в країні збільшували ризики розміщення там російських військових, що вимагало відповідної реакції НАТО. Певною мірою така відповідь була зроблена. Зокрема, у Дравсько-Поморському (Західнопоморське воєводство) планувалося створення Центру бойової підготовки; у Лаську (Лодзинське воєводство) – розвідувальна ескадрилья безпілотників; в Познані (Великопольське воєводство) – елементи реконструйованого командування 5-го армійського корпусу США. Вроцлав-Страховіце (Нижньосілезьке воєводство) розгдалося як авіабаза для розвантаження та завантаження польських і американських військовослужбовців, у Повідзі (Великопольське воєводство) планували розмістити повітряну бригаду сухопутних військ (вертолітна база), а також логістичну базу; Люблінець (Сілезьке воєводство) мав стати місцем розміщення дивізійних сил.

Американсько-польська угода також передбачала можливість подальшого збільшення присутності Збройних сил США у Польщі та організації армією США масштабніших військових навчань, ніж у попередній період.

Завдяки військовій інфраструктурі, яку готуватиме Польща, в разі можливої загрози можна буде негайно розгорнути додаткові сили, забезпечивши загальну присутність до 20 тис. американських солдатів¹⁵.

Підтримка США безпекового виміру зовнішньополітичної стратегії Польщі, стала каталізатором процесу посилення ролі Варшави, як інтегратора центрально-європейського регіону, що тим самим активізувало співробітництво у межах Вишеградської групи, яка закликала інтенсифікувати співробітництво в рамках НАТО щодо проведення спільних навчань, зокрема на території країн-учасниць. Польща, Чехія, Словаччина та Угорщина закликали США продовжувати свою активність у сфері

¹³ Agreement between the government of the United States of America and the government of the Republic of Poland on enhanced defense cooperation. Retrieved from: <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2021/01/20-1113-Poland-EDCA.pdf>

¹⁴ США нарощуватимуть свою військову присутність у Польщі для стримування Росії (2020, 4 серпня). Радіо Свобода. Retrieved from: <https://www.radiosvoboda.org/a/amerika-polsha-vijskova-spivprazja/30765737.html>

¹⁵ Agreement between the government of the United States of America and the government of the Republic of Poland on enhanced defense cooperation. Retrieved from: <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2021/01/20-1113-Poland-EDCA.pdf>

безпеки Європи, а європейських союзників – не втрачати рішучості у підвищенні власного оборонного потенціалу¹⁶.

Прихід до влади у США 20 січня 2021 р. новообраного 46-го президента США Дж. Байдена ознаменувався очікуванням як громадськості, так і політичної та академічної американської спільноти щодо перегляду зовнішньополітичної стратегії як на регіональному, так і глобальному рівнях.

У промові новообраного американського президента чітко підкреслювалось прагнення США й надалі співпрацювати зі своїми союзниками, тим самим сприяючи подоланню сучасних викликів, які є дестабілізуючими факторами як регіональної, так і міжнародної безпеки. Вашингтонові потрібно починати «з дипломатії, що йде корінням в найзаповітніші демократичні цінності Америки: захист свободи, відстоювання загальних прав, повага до верховенства закону, гідне ставлення до кожної людини». «Це наше невичерпне джерело сили. Це незмінна перевага Америки». Укладені союзи і альянси США з іншими країнами є «найбільшим надбанням» Вашингтона¹⁷.

Кристалізація основних зовнішньополітичних пріоритетів США знайшла своє відображення у безрезневому виступі держсекретаря Е. Блінкена 2021 р., який серед існуючих загроз (пандемія COVID-19, економічні кризи, міграційні потоки біженців, екологічні проблеми та ін..) наголосив на агресивних діях Росії щодо України (анексія Криму, окупація Донбасу), які є загрозою для спільної світової безпеки.

Ентоні Блінкен запевнив, що американські санкції проти Росії, введені за захоплення Криму, діятимуть, до того часу поки Росія не змінить свою політику щодо України. Після цього дипломат закликав Російську Федерацію негайно зупинити окупацію українських територій і звільнити політичних в'язнів¹⁸.

У цьому контексті, необхідно зазначити, що польська влада доклала багато зусиль для організації зустрічі президентів А. Дуди і Дж. Байдена з російським лідером В. Путіним перед самітом в Женеві. Коли стало відомо про завершення будівництва Північного потоку-2 (газопроводу потужністю 55 млрд. кубометрів газу на рік, який мав транспортуватися від узбережжя Росії через Балтійське море до Німеччини)¹⁹, у Польщі почали побоюватися, що він стане основою російських маніпуляцій щодо прийняття рішень американськими, польськими та європейськими представниками²⁰.

14 червня 2021 р. на саміті НАТО в Брюсселі Дж. Байден запевнив у відданості Альянсу колективній обороні в Європі, підкресливши при цьому відкритість для подальшої співпраці з Польщею. Ухвалений «порядок денний НАТО 2030» передбачав посилення стійкості країн організації до різноманітних загроз (особливо акцент був зроблений на Росії), а також збільшення інвестицій у новітні технології²¹.

¹⁶ Хотькова, Е.С. (2012). Вышеградская группа: опыт и перспективы. Проблемы национальной стратегии, 4 (13), 66. Retrieved from: https://riss.ru/images/pdf/journal/2012/4/06_.pdf

¹⁷ Sanger, D. (2020, November, 9). The End of «America First»: How Biden Says He Will Re-engage With the World. *The New York Times*. Retrieved from: <https://www.nytimes.com/2020/11/09/us/politics/biden-foreign-policy.html>

¹⁸ America looking at the world with «fresh eyes»: Antony Blinken lays out foreign policy priorities (2021, March, 3). *The Economic Times*. Retrieved from: <https://economictimes.indiatimes.com/news/international/world-news/america-looking-at-the-world-with-fresh-eyes-antony-blinken-lays-out-foreign-policy-priorities/articleshow/81313395.cms>

¹⁹ Німеччина зупиняє запуск «Північного потоку 2» – Шольц (2022, 22 лютого). *BBC News*. Retrieved from: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-60477638>

²⁰ Буркало, О. (2021, 26 травня). Байден заявив про непродуктивність санкцій із ПП-2. *Кореспондент*. Retrieved from: <https://ua.korrespondent.net/world/4361040-baiden-zaiavyv-pro-neproduktyvnist-sanktsii-iz-pp-2>

²¹ Саміт НАТО: Байден, розмови про ПДЧ для України та російська загроза (2021, 14 червня). *DV.com*. Retrieved from: <https://www.dw.com/uk/samit-nato-baiden-rozmovy-pro-pdch-dlia-ukrainy-ta-rosiiska-zahroza/a-57893970>

Висновки. Отже, для Польщі, як основного союзника США в центральноевропейському регіоні були надіслані чіткі сигнали щодо пролонгації принципів колективної оборони та системно-функціональних засад діяльності Альянсу і безумовної ваги в цьому процесі союзницьких відносин як у регіональній, так і глобальній проекції. Для Польщі ж в умовах наростання експансіоністських тенденцій в зовнішній політиці Росії та гібридному впливу режиму О. Лукашенка з використання проблем неlegalної міграції в Європу через спільний польсько-білоруський кордон, стабільне зростання діапазону співробітництва як зі США, так і з союзниками по альянсу є життєво необхідним саме з безпекової точки зору.

Тому внутрішньополітичні процеси у Польщі, пов'язані з намаганням мобілізувати певну частину електорату у контексті майбутніх парламентських виборів 2023 р. можуть виступити негативною детермінантою як польсько-американських відносин, так і відносин Польщі з її європейськими союзниками та відносин Варшави з натівськими союзниками. Це з одного боку. А з іншого, Польща спираючись на значний оборонний бюджет, оновлену доктрину національної безпеки від 12 травня 2020 р., де головним стратегічним партнером як і раніше залишається США, а головною загрозою була визначена «неоімперіальна політика влади Російської Федерації», розбудовуючи міцну мережу альянсів, Польща стає провідною військовою державою Східної Європи і вартовою на кордоні з Росією. Військова міць Польщі зростає, проте її союзницькі зв'язки у Європі ще належить вибудовувати. Таким чином, зазначені факти дозволяють припустити, що якщо в даний момент й існує можливість нормалізації польсько-російських відносин, то поле для «маневру» вкрай обмежене²².

Наразі Польщі відводиться центральна роль сфері військових альянсів у Східній Європі. Вона має тісні зв'язки з Францією в рамках Веймарського трикутника і набула нової стратегічної значущості, беручи участь у навчаннях НАТО і ставши однією з ключових країн, що захищають країни Балтії від загроз з боку авторитарних і мало прогнозованих режимів В. Путіна та О. Лукашенка.

References

Agreement between the government of the United States of America and the government of the Republic of Poland on enhanced defense cooperation. Retrieved from: <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2021/01/20-1113-Poland-EDCA.pdf> [in English].

America looking at the world with «fresh eyes»: Antony Blinken lays out foreign policy priorities (2021, March, 3). *The Economic Times*. Retrieved from: <https://economictimes.indiatimes.com/news/international/world-news/america-looking-at-the-world-with-fresh-eyes-antony-blinken-lays-out-foreign-policy-priorities/articleshow/81313395.cms> [in English].

Burkalo, O. (2021, 26 travnia). Biden zaiavyv pro neproduktyvnist sanktsii iz PP-2 [Biden said that the sanctions against PP-2 were unproductive]. *Korespondent*. Retrieved from: <https://ua.korespondent.net/world/4361040-baiden-zaiavyv-pro-neproduktyvnist-sanktsii-iz-pp-2> [in Ukrainian].

Kastels, M. (2016) *Vlast komunikatsii*. Moskva: Izd dom VSHE [in Russian].

Khotkova, E.S. (2012). Vyshegradskaia gruppa opyt i perspektivy [Visegrad Group experience and prospects] *Problemy natsionalnoi strategii*, 4 (13), 66. Retrieved from: https://riss.ru/images/pdf/journal/2012/4/06_.pdf [in Russian].

²² National Security Strategy of The Republic of Poland. (2020). Retrieved from: https://www.bbn.gov.pl/ftp/dokumenty/National_Security_Strategy_of_the_Republic_of_Poland_2020.pdf

National security strategy 2010. Retrieved from: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf [in English].

National Security Strategy of The Republic of Poland. (2020). Retrieved from: https://www.bbn.gov.pl/ftp/dokumenty/National_Security_Strategy_of_the_Republic_of_Poland_2020.pdf [in English].

Nimechchyna zupyniaie zapusk "Pivnichnoho potoku 2" – Sholts [Germany suspends launch of Nord Stream 2 - Scholz] (2022, 22 liutoho). *BBC News*. Retrieved from: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-60477638> [in Ukrainian].

Samit NATO: Biden, rozmovy pro PDCh dlia Ukrainy ta rosiiska zahroza [NATO Summit: Biden, talks on the MAP for Ukraine and the Russian threat] (2021, 14 chervnia). *DV. com*. Retrieved from: <https://www.dw.com/uk/samit-nato-biden-rozmovy-pro-pdch-dlia-ukrainy-ta-rosiiska-zahroza/a-57893970> [in Ukrainian].

Priorytety Polskiej Polityki Zagranicznej 2012–2016. Retrieved from: http://www.msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/priorytety_polityki_zagr_2012_2016/ [in Polish].

Sanger, D. (2020, November, 9). The End of “America First”: How Biden Says He Will Re-engage With the World. *The New York Times*. Retrieved from: <https://www.nytimes.com/2020/11/09/us/politics/biden-foreign-policy.html> [in English].

Smirnov, P.E. (2005). Tsentralnaia i Vostochnaia Evropa mezhdou SSHA i ES. SSHA-Kanada [Central and Eastern Europe between the US and the EU. US-Canada]. *Ekonomika, politika, kultura*, 8, 35-56. [in Russian].

SSHA naroshchuvatymut svoiu viiskovu prysutnist u Polshchi dlia strymuvannia Rosii [The United States will increase its age presence in Poland to deter Russia] (2020, 4 serpnia). Radio Svoboda. Retrieved from: <https://www.radiosvoboda.org/a/amerka-polsha-vijskova-spiivprazia/30765737.html> [in Ukrainian].

U.S. Government Assistance to Eastern Europe under the Support for East European Democracy (SEED) Act Report. Country assessment-Poland. *US Department of State*. Retrieved from: <http://www.state.gov/p/eur/rls/rpt/36998.htm> [in English].

Oleksandr Shevchuk

Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine,
ORCID <https://orcid.org/0000-0003-0335-6873>

American-Polish relations in NATO's strategy

Abstract. *The article focuses on bilateral relations between the United States and Poland in the strategy of the North Atlantic Alliance in the XXI century. Intensification of bilateral US-Polish dialogue occurs after the September 2001 terrorist attack in the United States, which killed many innocent people. With the assistance of the President of Poland O. Kwasniewski, the Central European Conference on Combating Terrorism was organized in September of the same year, within the framework of the Ministry of Finance. During 2002-2005, the United States provided significant financial and military assistance to modernize Poland's economic and military spheres, thus enabling Poland to join military operations in Iraq, the former Yugoslavia, and Afghanistan. The intensification of the strategic partnership between the countries continued under the Obama and Trump administrations. On May 13, 2016, an official ceremony was held in the village of Redzikowo (Pomeranian Voivodeship, Slupsk County) with the participation of the US and Polish Heads of State and Government to deploy CM3 medium-range missiles, radio radars and three hundred US troops. The complex in the village of Redzikove was to be the third final phase of the missile defense shield, as the other two systems are located in Turkey and Romania. In 2020, this system was put into operation and thus effectively completed the construction of NATO's European security architecture. In 2019, Presidents D. Trump and A. Duda signed Joint Declarations, the principles of which are reflected in the Agreement on Enhanced Defense Cooperation. Coming to power in the United States on January 20, 2021, the newly elected 46th President of the United States J. Biden demonstrated the importance of further cooperation between countries, especially in a difficult geopolitical situation caused by aggressive actions of the Russian Federation against Ukraine and is a major destabilizing factor in international security.*

Keywords: USA, Poland, NATO, security factor, strategy.

УДК [327:502/504] (510)

DOI 10.26693/ahpsxxi2021-2022.03.062

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ КНР

Ірина Габро,

e-mail: irngabro@gmail.com,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8215-7615>

Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
Україна, 54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10

Антон Сірий,

e-mail: dalless2008@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8981-9343>

Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
Україна, 54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10

У другій половині ХХ століття світове співтовариство зіткнулося з низкою проблем, серед яких особливе місце посідають екологічні. Сьогодні спостерігається «екологізація» політики, в міжнародних документах простежується пріоритетність «зеленого» зростання економіки, положення про впровадження безпечних технологій виробництва з принципом «нульового скидання». Через швидкі темпи нарощування впливу КНР в економічній, політичній, соціально-екологічній сферах особливої актуальності набуває аналіз і виявлення специфіки курсу китайської «екологічної дипломатії», що виступає інструментом реалізації КНР своїх національних інтересів у сфері охорони навколишнього середовища та природокористування поза межами своєї держави.

У статті розкрито становлення екологічної дипломатії КНР. Висвітлено ключові кроки уряду Китаю в сфері екологізації власної економіки та проаналізовано інструменти, які використовує КНР для реалізації власної екологічної дипломатії (міжнародні угоди, екологічні конференції тощо).

Ключові слова: екологічна дипломатія, КНР, регіональне співробітництво, АСЕАН

Постановка проблеми. В умовах глобальної регіоналізації Китай стрімко нарощує масштаби свого впливу (економічного, політичного, соціально-екологічного) в світі. Тому, особливої актуальності набуває аналіз і виявлення специфіки курсу китайської «екологічної дипломатії», що виступає інструментом реалізації КНР своїх національних інтересів у сфері охорони навколишнього середовища та природокористування поза межами своєї держави.

Аналіз попередніх досліджень та публікацій. Особливості формування та застосування інструментів екологічної дипломатії КНР досліджуються як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями. Серед українських вчених, варто віділити працю Ю. Присяжнюка та А. Трофимчук¹, в якій вчені аналізують поняття «екологічна дипломатія», інструменти, методи її здійснення, визначають основні ознаки еколо-

¹ Присяжнюк, Ю., Трофимчук, А. (2019). Інструменти екологічної дипломатії на прикладі Китаю. *Вісник Львівського університету. Серія «Міжнародні відносини»*, 46, 314-319. Retrieved from: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/intrel/article/view/10397>

гічної дипломатії на підставі аналізу етапів розвитку співпраці Китаю з країнами світу у сфері охорони навколишнього середовища.

На значну увагу заслуговують й роботи російських дослідників Г. Кондратенка² та Е. Фортигіної³, які присвячені висвітленню екологічної дипломатії КНР і країн Північно-Східної Азії, її особливостям та реалізації. Досить цікавою є науковий доробок китайського вченого Ван Гуаньцзюнь⁴, де автор розкриває етапи розвитку екологічної дипломатії Китаю, узагальнює її досягнення у XXI ст., наводить аналіз існуючих проблем в екологічній дипломатії.

Метою дослідження є аналіз особливостей формування та реалізації екологічної дипломатії КНР через призму розгляду еволюції екологічної дипломатії країни та її інструментарію на сучасному етапі.

Методи та прийоми дослідження. Методологічним підґрунтям дослідження стали принципи наукового пізнання – історизму, об'єктивності, системності, багатofакторності та детермінізму. Завдяки принципу історизму було проаналізовано становлення екологічної дипломатії КНР. В ході дослідження було застосовано сукупність загальнотеоретичних і спеціальних методів. До загальнотеоретичних методів, які застосовані авторами, належать методи аналізу і синтезу, індукції та дедукції, узагальнення й абстрагування, а також групування. Для розв'язання визначених наукових завдань і вивчення поставленої проблеми були застосовані системний, синхронний, компаративний методи.

Виклад основного матеріалу. У зв'язку з бурхливим розвитком китайської економіки і стрімким зростанням населення держави за останні кілька десятиліть, у внутрішній і зовнішній політиці держави стали підніматися проблеми, що мають відношення до екології. Спровоковане економічним підйомом зростання населення Китаю також сприяло підвищенню рівня життя людей, що в свою чергу відбилося на прагненні населення жити на екологічно чистій території. В даний час перед Китаєм є чимало екологічних проблем, серед яких забруднення навколишнього середовища, руйнівні природно-антропогенні процеси (прискорена ерозія, дигресія пасовищ), зростання кількості і масштабів стихійних лих⁵.

Після усвідомлення того, що економічного процвітання не можна досягти без вирішення екологічних проблем, влада КНР почала докладати зусилля для розвитку екологічного сектора. Поліпшення екологічної ситуації, в свою чергу, неможливо без міждержавного діалогу, оскільки екологічні проблеми не обмежуються межами однієї країни, вони впливають на стан всієї планети.

Одним з ключових механізмів подолання таких викликів є екологічна дипломатія – сукупність практичних превентивних заходів, прийомів і методів, застосовуваних з урахуванням конкретних умов і характеру вирішуваних завдань, мистецтва ведення переговорів з метою запобігання і врегулювання міжнародних конфліктів, шляхом пошуку компромісів і взаємоприйнятних рішень, а також розширення і поглиблення міжнародного співробітництва. Головною метою дипломатії є захист інтересів держави та її громадян.

² Кондратенко, Г.В. (2016). Экологическая дипломатия стран Северо-Восточной Азии. *Известия Восточного Института*, 2, 47-64.

³ Фортигина, Е. (2008). Экологические проблемы Китая. *Отч. записки*, 3 (42). Retrieved from: <https://strana-oz.ru/content/%D1>

⁴ Ван Гуаньцзюнь (2011). Экологическая дипломатия Китая: история развития и современные проблемы. *Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена*, 131, 331-341.

⁵ Фортигина, Е. (2008). Экологические проблемы Китая. *Отч. Записки*, 3(42). Retrieved from: <https://strana-oz.ru/content/%D1>.

З 1989 року починається активний період розвитку екологічної дипломатії КНР. Саме в цей час країна починає просувати екологічні ініціативи в масштабах регіону і укладає двосторонні угоди у сфері охорони навколишнього середовища⁶.

Перші угоди Китаєм були підписані ще на початку 1980-х рр.. Проте, участь МЗС країни у даній сфері державної діяльності почалася тільки після прийняття Держрадою «Рішення про подальше посилення природоохоронної роботи». У цьому документі говорилося, що за розвиток екологічної дипломатії КНР повинні відповідати МЗС та Управління з охорони навколишнього середовища. Раніше цю функцію виконували Міністерство сільського та лісового господарства, Державне метеоуправління та Управління з охорони навколишнього середовища⁷.

Початок регіональним екологічним відносинам було покладено в 1980 р. після підписання з Японією «Китайсько-японської угоди про співпрацю з охорони навколишнього середовища». Безсумнівно, розвиток екологічних відносин на міжнародному рівні є важливим аспектом політики Китаю. Але в зв'язку з тим, що в даний час КНР приміряє на себе роль лідера в Північно-Східній Азії, можна зробити висновок, що більш пріоритетним для нього є співпраця на регіональному рівні. Китай став ініціатором створення декількох регіональних екологічних організацій: NEASPEC (North-East Subregional program for Environment Cooperation) і NEAC (Northeast Asian conference on Environmental Cooperation).

У 1992 р. Китай провів першу нараду за участю Росії, Кореї, Японії і Монголії щодо екологічного співробітництва в регіоні (NEAC), за результатами якого країни-учасниці домовилися проводити подібні зустрічі раз на рік. Основними формами роботи були визначені проведення форумів та обмін звітами про проведену природоохоронну роботу, спільне обговорення її підсумків. Протягом десяти років після формування NEAC були проведені переговори щодо контролю за піщаними бурями, охорони природних ресурсів на російсько-монгольському кордоні, боротьби з наслідками кислотних дощів і забрудненням Тихого океану в північно-східній зоні тощо.

Вже у 1993 р. КНР провела першу зустріч з охорони навколишнього середовища країн Північно-Східної Азії за участю керівників вищої ланки (Росії, Кореї, КНДР, Японії і Монголії)⁸. На зустрічі була висунута ініціатива щодо екологічної співпраці країн регіону (NEASPEC), координаційним органом мала стати Конференція керівників країн Східної Азії. На першій зустрічі обговорювалися основні проблеми регіону і об'єднання зусиль держав у сфері екології. В цьому ж році три держави регіону - КНР, Японія і Республіка Корея – заснували координаційну раду Екологічної конференції глав міністерств. Це об'єднання отримало назву Теммі (Тристороння зустріч міністрів з охорони навколишнього середовища), а з 1999 р. засідання комісії входять до порядку всіх трьох країн⁹.

Екологічна конференція країн Східної Азії стала каналом взаємодії між міністерствами з охорони навколишнього середовища п'яти держав. З 1996 до 2002 рр. в Китаї пройшли п'яте та одинадцяте засідання даної екологічної конференції.

⁶ Кондратенко, Г.В. (2016). Экологическая дипломатия стран Северо-Восточной Азии. *Известия Восточного Института*, 2, 52.

⁷ Гуаньцзюнь, В. (2011). Экологическая дипломатия Китая: история развития и современные проблемы. *Изв. Рос. гос. пед. ун-та им. А.И. Герцена*, 131. 336.

⁸ Цяньцзюнь, В. (2007). Международное экологическое сотрудничество: анализ проблемы. *Пекин: Эколог. наука КНР*, 142.

⁹ Троценко, Е. Д. (2018). Экологическая дипломатия КНР как инструмент сотрудничества с сопредельными государствами. *Сборник материалов всероссийской молодежной научной конференции «Гуманитарная дипломатия: личность, социум и мир» (Екатеринбург, 20-21 апреля 2018 г.)*. Екатеринбург: Издательство Уральского университета, 357.

Також даний формат конференції передбачає двосторонні договори і консультації для прийняття спільних рішень. На одній з таких зустрічей в 2013 р. був відновлений діалог про прийняття спільних заходів щодо вирішення проблем забруднення повітря. Активні дискусії також велися в секціях «Міжнародне співробітництво з розширення зеленого ринку і просування зеленої економіки» та «Екологічно сталий розвиток наших міст» (ESC)¹⁰. Саме Китай, який проголосив у внутрішніх документах стратегію екологічного розвитку сільських територій, став ініціатором створення в рамках Тристороннього діалогу сільської екологічної політики (Теммі).

Також Китай робить спроби перехопити у Японії лідерство в регіоні Південно-Східної Азії. Країни АСЕАН (куди входять суміжні з Китаєм держави В'єтнам, М'янма і Лаос) зацікавлені в КНР як у впливовому геополітичному партнері з потужним економічним потенціалом¹¹.

У 2009 р. АСЕАН і Китай спільно розробили і прийняли «Стратегію між Китаєм і АСЕАН щодо співробітництва з охорони навколишнього середовища на 2009-2015 рр.», яка забезпечила основу для сприяння конкретного співробітництва в галузі охорони навколишнього середовища. «Стратегія ...» визначила наступні пріоритетні напрями співпраці: 1) інформування громадськості та розробка проектів з екологічної освіти; 2) сприяння впровадженню екологічно безпечних технологій; 3) екологічне маркування та розвиток екологічно чистих виробництв; 4) збереження біорізноманіття; 5) раціональне використання потенціалу навколишнього середовища; 6) співробітництво на глобальному рівні з питань навколишнього середовища; 7) розробка планів щодо подальшої реалізації «Стратегії ...»¹².

У 2010 р. розпочав свою роботу Центр екологічного співробітництва між АСЕАН і Китаєм (САЕС).

В затвердженій 13-тій п'ятирічці (2016-2020 рр.) КНР зобов'язався виконувати зелені зобов'язання. У результаті, КНР щороку почав витрачати близько 300 млрд. доларів на реалізацію екологічних проектів. 14 галузей економіки країни зобов'язані надавати «зелений» звіт, екологічна комісія – регулярно проводити перевірки на цих підприємствах згідно з екологічними стандартами. Також ведеться супутниковий моніторинг шкідливих викидів та запроваджено кримінальну відповідальність за порушення екологічних законів. Держава за такі злочини має право повністю закрити підприємство. Що власне відбувається у найбільшій промисловій провінції КНР Гуандун, де щорічно закривається близько 1000 підприємств через недотримання екологічних стандартів.

У 2016 р. КНР ратифікував Паризькі угоди, ухвалені у 2015 р. в межах Рамкової конвенції ООН про зміну клімату. Можливо, цей процес не був би таким швидким, якби КНР наперед не визначив національну екологічну стратегію, а також ще з 2000-х рр.. - політичний потенціал кліматичного порядку денного.

Слід відзначити, що з 2018 р. в Китаї набув чинності закон, який зобов'язує підприємства сплачувати за забруднення ґрунту, води, повітря, а також за перевищення шумових показників. У 2019 р. суди Китаю розглянули 36 733 кримінальні справи, пов'язані з порушенням екологічних норм, що на 43,3% більше, ніж у 2018 р. При цьому в західних джерелах часто попереджають інвесторів про екологічний

¹⁰ The Tripartite Environment Ministers Meeting among Japan, China and Korea (TEMM). *Ministry of the Environment*. Retrieved from: <https://www.env.go.jp/earth/coop/coop/english/dialogue/temm.html>.

¹¹ Kitaj i ASEAN: integraciya prodolzhaetsya (2007). *Expert.ru*. Retrieved from: http://expert.ru/expert/2007/46/knr_i_asean.

¹² ASEAN – China Environmental Cooperation Action Plan (2011– 2013). To Implement the China – ASEAN Strategy on Environmental Cooperation 2009–2015. Retrieved from: <http://chinaaseanenv.org/upload/Attach/en/276150.pdf>.

податок, і просять промисловців зважити всі «за» та «проти», перш ніж локалізувати виробництво в КНР.

Однак посилення «зелених заходів», що супроводжуються реальними термінами позбавлення волі, та зростання кількості обов'язків з боку підприємців, супроводжується і заходами підтримки «сумлінних» виробників, які дотримуються екологічних розпоряджень. Вони отримують додаткові податкові пільги, знижений відсоток на «екокредит», у разі, якщо власник виробництва вирішить купити обладнання для очищення.

Упродовж січня–березня 2020 р. КНР скоротив обсяг шкідливих викидів в атмосферу на 25%, однак після зняття в країні карантину вироблення двоокису вуглецю повернулося до колишніх показників.

Отже, Китай є країною, яка досить динамічно розвивається, активно бере участь в міжнародному та регіональному співробітництві з проблем екології та природоохористування. КНР грає роль неформального лідера в усьому регіоні АТР, ініціюючи різні заходи з даного питання і розвиваючи роль екологічної дипломатії в організації співпраці з суміжними державами. Сьогодні Китай підписує угоди щодо вирішення екологічних проблем. Разом з сусідніми державами докладають зусилля для перетворення екології в найважливіший напрям зовнішньої політики. Завдяки Китаю створюються стандарти і механізми екологічного співробітництва, які активно використовуються країнами Північно-Східної та Південно-Східної Азії.

References

ASEAN – China Environmental Cooperation Action Plan (2011– 2013). To Implement the China – ASEAN Strategy on Environmental Cooperation 2009–2015. Retrieved from: [http:// chinaaseanenv.org/upload/Attach/en/276150.pdf](http://chinaaseanenv.org/upload/Attach/en/276150.pdf) [in English].

Fortygina, E. (2008). Ekologicheskie problemy Kitaya. *Otech. Zapiski*, 3 (42). Retrieved from: <https://strana-oz.ru/content/%D1> [in Russian].

Guan'czyun', V. (2011). Ekologicheskaya diplomatiya Kitaya: istoriya razvitiya i sovremennye problemy. *Izv. Ros. gos. ped. un-ta im. A.I. Gercena*, 131, 334–341 [in Russian].

Guan'czyun', V. (2007). *Mezhdunarodnoe ekologicheskoe sotrudnichestvo: analiz problemy*. Peking: Ekolog. nauka KNR [in Russian].

Kitaj i ASEAN: integraciya prodolzhaetsya (2007). *Expert.ru*. Retrieved from: http://expert.ru/expert/2007/46/KNR_i_asean [in Russian].

Kondratenko, G.V. (2016). Ekologicheskaya diplomatiya stran Severo-Vostochnoj Azii. *Izvestiya Vostochnogo Instituta*, 2, 47–64. [in Russian].

Prisyazhnyuka, Y., Trofimchuk, A. (2019). Instrumenti ekologichnoï diplomatii na prikladi Kitayu. *Visnik Lviv'skogo universitetu. Seriya «Mizhnarodni vidnosini»*, 46, 314–319. Retrieved from: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/intrel/article/view/10397> [in Ukrainian]

Trocenko, E.D. (2018). Ekologicheskaya diplomatiya KNR kak instrument sotrudnichestva s sopredel'nymi gosudarstvami. *Sbornik materialov userossijskoj molodezhnoj nauchnoj konferencii «Gumanitarnaya diplomatiya: lichnost', socium i mir» (Ekaterinburg, 20-21 aprelya 2018 g.)*. Ekaterinburg: Izdatel'stvo Ural'skogo universiteta, 354–359. [in Russian].

The Tripartite Environment Ministers Meeting among Japan, China and Korea (TEMM). *Ministry of the Environment*. Retrieved from: <https://www.env.go.jp/earth/coop/coop/english/dialogue/temm.html> [in English].

Iryna Habro,
Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8215-7615>

Anton Siryi,
Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8981-9343>

Formation and implementation of environmental diplomacy of the PRC

In the second half of the XX century, the world community faced a number of problems, among which a special place is occupied by environmental. Today there is a «greening» of policy; international documents show the priority of «green» economic growth, the provisions on the introduction of safe technologies in production with the principle of «zero reset». Due to the rapid growth of China's influence in the economic, political, socio-environmental spheres, analysis and identification of the specifics of China's «environmental diplomacy», which serves as a tool for China to pursue its national interests in environmental protection and nature outside its borders. Today, China is signing agreements to address environmental issues, and efforts are being made with neighboring countries to make the environment a major foreign policy direction. Thanks to China, standards and mechanisms of environmental cooperation are being created, which are actively used by the countries of Northeast and Southeast Asia.

The article reveals the formation of environmental diplomacy in China. The key steps of the Chinese government in the field of greening its own economy are highlighted and the tools used by China to implement its own environmental diplomacy (international agreements, environmental conferences, etc.) are analyzed. Since 1989, an active period of development of China's environmental diplomacy has begun. It is at this time that the country begins to promote environmental initiatives in the region and conclude bilateral agreements in the field of environmental protection. In the following years, China signed a number of agreements to address environmental issues. Together with neighboring countries, it is making efforts to make the environment the most important direction of foreign policy.

Key words: *environmental diplomacy, PRC, regional cooperation, ASEAN*

УДК [314.7:327] (497)

DOI 10.26693/ahpsxxi2021-2022.03.068

MIGRATION ALONG THE BALKAN ROUTE

Anatoliy Khudoliy,

e-mail: toliy65@yahoo.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8144-126X>

National University Ostroh Academy,

Ukraine, 35800, Ostrog, Seminarska street, 2

The article examines the issue of the Balkan Migration Corridor, which has been operating on a permanent basis for many years, despite the efforts of the Balkan Peninsula and the European Union. The aim of the article is to analyze the migration processes in the Balkans and its impact on the EU and European countries. The author offered basic terms related to the topic of migration along with definitions. reviewed the literature on this issue and noted the main research of Western scholars related to the topic of the article. The intensity of migration processes in the above-mentioned region is determined by the economic and political situation in migrant donor countries, including Afghanistan, Pakistan, Syria, etc. The article lists the countries that show the greatest and least commitment to migrants. The attitude of EU member states turned out to be more positive towards migrants than the attitude of the Balkan countries.

Key words: migration, Balkans, Balkan migration route, European Union, country of destination.

Introduction. Migration crisis in Europe turned out to be a challenge for the UE and almost each of the European countries. Nobody expected that migration will bring up so many negative consequences that will affect economy, politics, social life and other spheres.

The migration flow to European countries through the Balkans has various names: the Balkan route, the Balkan corridor, the Balkans, but despite the variety of names it is still about the same phenomenon – the way of migration from Syria, Afghanistan, Morocco and Libya up to Germany, Austria, Denmark and Sweden. These countries have a certain tradition of immigration.

Building on the data assessment, this study is an attempt to provide an overview of the Balkan migration route, to identify the factors that push people from other countries to start up their journey to Europe and to provide more granular information about the profile of people who have travelled to Europe through the Western Balkans.

The purpose of the article is to provide a brief analysis of migration along the Balkan route and its influence on the EU. In particular, the study examines the push and pulls factors affecting migrants' decision to travel to Europe; the historical background of migration to Europe; regular and irregular migration as well as pre- and post-pandemic tendencies of migration through the Balkans.

The following tasks are defined for the study: 1) examine the process of migration along the Balkan migration route from, mapping regular and irregular migration flow; 2) distinguish the factors, influencing destination choice of irregular migrants; 3) identify and analyze the time periods of the migration flow into Europe.

The data collected on the topic was retrieved from a variety of open sources. Due to the fact that the topic of the Balkan migration is urgent, in addition to scientific literature and official reports, the study uses newspapers, media and online sources to stay abreast of the

changes. Where relevant, comparisons are made with findings from assessment, conducted by Frontex since 2015 to 2018 and Gallup of 2016 and 2019.

Basic definitions and terms. The meaning of *migrant* remains contested. According to the definition offered by the United Nations (UN), *migrant* is an umbrella term, not defined under international law, reflecting the common lay understanding of a person who moves away from his or her place of usual residence, whether within a country or across an international border, temporarily or permanently, and for a variety of reasons¹. The UN uses the official name of «international migrant» as «any person who changes his or her country of usual residence». Specific definitions have also been developed by UN to identify short-term and long-term migrants.

J. Carling offered two approaches to define the term 'migrant': the inclusivist approach, considers the term 'migrant' as an umbrella term covering all forms of movements; the residua list approach excludes from the term «migrant» those who flee wars or persecution².

The European Union (EU) defines immigration as the action by which a person establishes his or her usual residence in the territory of a Member State for a period of 12 months, having previously been usually resident in another Member State or a third country³. Immigrant is a person undertaking immigration.

The term migrant is used with reference to all those on the Balkan route travelling to Europe, including people who intend to seek asylum and may later gain refugee status.

Regular migration is a process of migration that occurs in compliance with the laws of the country of origin, transit and destination⁴. Irregular migrants are all those outside normal transit procedures, i.e. migrants without documentation. It is worth mentioning that although a universally accepted definition of irregular migration does not exist, the term is generally used to identify people moving outside regular migration channels.

Apart from migrants, few more terms are in use, in particular – a transit country and a destination country. Transit countries are the countries that migrants go through to their final place. Destination country is a final place for migration flows.

Literature review. UNO human rights conventions recognize the right of people to leave their country of origin, but reserve their right to admission to another country. Proponents of open borders for migrants support the idea that states should have no powers to restrict the freedom of migrants. A utilitarian approach presupposes that migration should be governed by the rules.

The number of migration researches undertaken over the last twenty years suggests that it has been one of the most important and popular issues in political science, sociology, economics, anthropology and cultural studies. Numerous studies directly related to the Balkan migration route outline various aspects of the problem.

The researches on the topic of the Balkan route could be grouped accordingly: 1) reasons of migration, needs and vulnerabilities of migrants; 2) legal framework of the EU and the non-EU countries, ethics and politics of migration and border; 3) ways of migration, illegal and irregular migration, refugee smuggling; 4) statistics of regional and world organizations.

¹ Sironi, A. Bauloz, C., Emmanuel, M. (Eds.) (2019). *Glossary on migration*. Geneva: international Organization for Migration, 132.

² Carling, J. (N/A). *What is the meaning of 'migrants'?* Meaningofmigrants.org. Retrieved from: <https://meaningofmigrants.org/>

³ Glossary: Migration (2018, July 4). Eurostat. Retrieved from: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Migration>.

⁴ Sironi, A. Bauloz, C., Emmanuel, M. (Eds.) (2019). *Glossary on migration*, 175.

The first group is represented by works of scholars dedicated to obstacles and barriers on the way to Western and Northern Europe. Among them: Ahmetašević⁵; Prtorić⁶; King and Oruc⁷; Fenton, Borton, Collinson and Foley⁸; Kuschminder et al.⁹; Aslany, Carling, Mjelva & Sommerfelt¹⁰.

Ahmetašević¹¹ outlined the limits to access to asylum along the Balkan route. Prtorić¹² argues that along the Balkan route, refugees and volunteers face growing hostility. The scholar pointed out that in Bosnia resentment was mounting, tension was growing in Serbia, help interrupted in Croatia and fear internalized in Slovenia. In the book «Migration in the Western Balkans»¹³ edited by R. King and N. Oruc, scholars traced trends and challenges of migration in the Western Balkans, analyzed civic initiatives and grassroots responses to the refugee crisis along the Balkans route.

The journal «Refugees and Vulnerable Migrants in Europe» makes observation of the problems that migrants faced while moving through the Balkans¹⁴. Kuschminder et al.¹⁵ studied the Balkan Route and the role of Turkey in the process. Additional accent was made on the Afghans' and Syrians' decision making in Turkey and on the Western Balkans route and the interaction of policies and decision making. J. Carling together with his colleagues analyzed numerous publications on push and pull factors, trying to single out the most significant ones. As a result, they finalized with 49 articles included in a systematic literature review¹⁶.

⁵ Ahmetašević, N. (2021). Limits to Access to Asylum Along the Balkan Route. Retrieved from: https://resourcecentre.savethechildren.net/node/19190/pdf/rrelimi_tedaccesstoasylumalongthebalkan_route.pdf

⁶ Prtorić, J. (2021, February 24). Along the Balkan route, refugees and volunteers face growing hostility. *EQUAL TIMES*. Retrieved from: <https://www.equaltimes.org/along-the-balkan-route-refugees>

⁷ King, R., Oruc, N. (Eds.) (2019 November 19). *Migration in the Western Balkans. What do we know?* N.Y.: Routledge.

⁸ Fenton, W., Borton, J., Collinson, S., Foley, M. (Eds.) (2016, September). *Refugees and Vulnerable Migrants in Europe. Humanitarian Exchange*, 67. Retrieved from: <https://odihpn.org/wp-content/uploads/2016/09/HE-67-FINAL.pdf>

⁹ Kuschminder K., Dubow T., İçduygu A., Üstübcici A., Kirişcioğlu E., Engbersen G., Mitrovic O. (2019, September). *Decision Making on the Balkan Route and the EU-Turkey Statement*. Retrieved from: <file:///D:/Downloads/1575026666.pdf>

¹⁰ Aslany, M., Carling J., Mjelva, M.B., Sommerfelt, T. (2021). *Systematic review of determinants of migration aspirations. QuantMig Project Deliverable D2.2*. Southampton: University of Southampton.

¹¹ Ahmetašević, N. (2021). Limits to Access to Asylum Along the Balkan Route. Retrieved from: https://resourcecentre.savethechildren.net/node/19190/pdf/rrelimi_tedaccesstoasylumalongthebalkan_route.pdf

¹² Prtorić, J. (2021, February 24). Along the Balkan route, refugees and volunteers face growing hostility. *EQUAL TIMES*. Retrieved from: <https://www.equaltimes.org/along-the-balkan-route-refugees>

¹³ King, R., Oruc, N. (Eds.) (2019 November 19). *Migration in the Western Balkans. What do we know?* N.Y.: Routledge.

¹⁴ Fenton, W., Borton, J., Collinson, S., Foley, M. (Eds.) (2016, September). *Refugees and Vulnerable Migrants in Europe. Humanitarian Exchange*, 67. Retrieved from: <https://odihpn.org/wp-content/uploads/2016/09/HE-67-FINAL.pdf>

¹⁵ Kupiszewski, M., Kicinger A., Kupiszewska, D., Fliterman, F.H. (2009, November). *Labour Migration Patterns, Policies and Migration Propensity in the Western Balkans*. IOM. Regional Mission for Central and South-Eastern Europe.

¹⁶ Aslany, M., Carling J., Mjelva, M.B., Sommerfelt, T. (2021). *Systematic review of determinants of migration aspirations. QuantMig Project Deliverable D2.2*. Southampton: University of Southampton.

The works of the second group explained the ethics and politics of migration and border regime. Astuti et al.¹⁷ observed the hardships of migrants en route to Europe. Bezec, Speer, and Mitrović¹⁸ focused on Macedonia, Serbia and the European border regime. Oruc et al.¹⁹ analyzed the time periods and events between 2015 to 2019 related to migration along the route. Among the researchers of the issues we can highlight Greider²⁰, who studied the role of the Western Balkans in the European Refugee Crisis; Bonifazi et al.²¹ and Kupiszewski et al.²², who focused on the labour migration patterns, policies and migration propensity in the Western Balkans boundaries. Bisiaux and Naegeli²³ shifted attention to the rights of migrants and efforts of the EU to connect the Balkan countries' databases to Eurodac.

The third group enlisted works by Mandić²⁴; Cosgrave et al.²⁵; Cvejić and Babović²⁶ who outlined the characteristics of migration in the Western Balkan countries, in particular transit, origin and destination, considering the period of 2009–2013. Abikova and Piotrowicz²⁷ highlighted the issue of development and changes in the migration route 2015–16. The scholars described the changes in the route and provided an analysis of transit via Balkan countries, looking at factors that influenced the shape of the corridor. Kuschminder et al.²⁸ focused on the issue of irregular migration routes to Europe and factors affecting destination choices.

¹⁷ Astuti M., Bove C., Brambilla A., Clementi A., Facchini D., Giordani C., Maraone S., Pignocchi P., Saccora D., Stojanova I. (2020, June). *The Balkan route. Migrants without rights in the heart of Europe*. Retrieved from: <https://www.asgi.it/wp-content/uploads/2020/09/The-Balkan-Route-Report-2020-by--Rivolti-ai-Balceni-italian-network.pdf>

¹⁸ Bezec, B., Speer, M., Mitrović, M.S. (2016). *Governing the Balkan Route: Macedonia, Serbia and the European Border Regime*. Beograd: Rosa Luxemburg Stiftung.

¹⁹ Oruc, N., Raza, S. and D. Santic (2020, March). *The Western Balkan Migration Route (2015-2019)*. Analytical Report. Retrieved from [file:///D:/Downloads/Analytical western balkans ENG.pdf](file:///D:/Downloads/Analytical%20western%20balkans%20ENG.pdf)

²⁰ Greider, A. (2017, August 17). *Outsourcing Migration Management: The Role of the Western Balkans in the European Refugee Crisis*. Migration Information Source. Retrieved from <https://www.migrationpolicy.org/article/outsourcing-migration-management-western-balkans-europes-refugee-crisis>

²¹ Bonifazi, C. (2008). Evolution of regional patterns of international migration in Europe. In C. Bonifazi, M. Okólski, J. Schoorl, & P. Simon (Eds.), *International migration in Europe: New trends and new methods of analysis* (pp. 107–128). Amsterdam: Amsterdam University Press.

²² Kupiszewski, M., Kicinger A., Kupiszewska, D., Fliterman, F.H. (2009, November). *Labour Migration Patterns, Policies and Migration Propensity in the Western Balkans*. IOM. Regional Mission for Central and South-Eastern Europe.

²³ Bisiaux, S.A., Naegeli, L. (2021, June 01). Blackmail in the Balkans: how the EU is externalising its asylum policies. *Statewatch*. Retrieved from: https://www.statewatch.org/analyses/2021/blackmail-in-the-balkans-how-the-eu-is-externalising-its-asylum-policies/#_ftn22

²⁴ Mandić, D. (2017a). Anatomy of a refugee wave: Forced migration on the Balkan route as two processes. *Europe Now*. Retrieved from: <http://www.europe-nowjournal.org/2017/01/04/anatomy-of-a-refugee-wave-forced-migration-on-the-balkan-route-as-two-processes/> [in English]; Mandić, D. (2017b). Trafficking and Syrian refugee smuggling: Evidence from the Balkan route. *Social Inclusion*, 5(2), 28–38.

²⁵ Cosgrave, J., Hargrave, K., Foresti, M., Massa, I., Beresford, J., Dempster, H., Rea, J. (2016, September). *Europe's refugees and migrants: hidden flows, tightened borders and spiralling costs*. Retrieved from: <https://www.academia.edu/35552227/EuropesrefugeesandmigrantsHiddenflowstightenedbordersandspirallingcosts>

²⁶ Cvejić, S., Babović, M. (2014, November 07). *Migration Flows in Western Balkan countries: Transit, Origin and Destination, 2009–2013*. Geneva: IOM.

²⁷ Abikova, J., Piotrowicz W. (2021, February 09). Shaping the Balkan corridor: Development and changes in the migration route 2015–16. Retrieved from: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/imig.12828>

²⁸ Kuschminder, K., Bresser, J. & M. Siegel (2015). Irregular Migration Routes to Europe and Factors Influencing Migrants' Destination Choices. Retrieved from <file:///D:/Downloads/1436958842.pdf>

The fourth group consists of data reports, statistics surveys, borrowed from statistics moguls, such as UNO; Gallup; Erostat; European Commission; Frontex; Global Detention Project; EURACTIV; REACH; MPI (Migration Policy Institute); Migration Data Portal, ICMPD (International Centre for Migration Policy Development). BalkanInsight serves as a platform for the news regarding the Balkan migrant route; Belgian Agency for the Reception of Asylum Seekers (Fedasil)²⁹.

Meanwhile, the Balkan migration route lacks more detailed analysis over the period of 2020-2021.

Europe as migrants' purpose. Many roads of illegal migration lead to Europe. Among them: the Central Mediterranean route, the Western Mediterranean route, the Eastern Mediterranean route, the Western African route and the Balkan route.

The Balkan route entails two major migratory movements: those of migrants who are nationals of the Western Balkan states, and those of predominantly Asian migrants who initially entered the EU through the Greek or Turkish land or sea borders and then progressed through the Western Balkans into Hungary or Romania³⁰.

The Balkan route has been quite intensive from the point of view of migration. 14723 cases of illegal border crossing were registered between January and May 2021. Migrants came from Syria, Afghanistan, Morocco and Libya. In previous years, 2015-2016, the Balkan route was a dominant corridor for migrants heading to the Central and Western Europe. Greece was flooded by waves of migrants who came to the country by sea. More than 850,000 arrived to Greece in 2015, majority of whom moved farther through the Western Balkans to Northern and Western Europe³¹.

The Balkan route goes along the EU eastern external border stretching from Greece to Germany. It borders on Ukraine, Belarus, Moldova, the Russian Federation and Turkey. It crosses the territory of a group of countries of the former Yugoslavia (Macedonia, Serbia, Bosnia and Herzegovina, Croatia and Slovenia). The western Balkan route goes through Hungary, Austria and Germany and farther to the west. With the influx of migrants, it evolved into three streams: the Northern route, the "Balkan route" itself and the Southern route. All of them started in Turkey, but in this case, it was a transit country. The "Balkan route" itself started in Turkey, moved through Greece and North Macedonia or Bulgaria to Serbia, then through Croatia, Slovenia and Austria to Germany. The southern route was leading through Greece over Albania, Montenegro, Bosnia and Herzegovina to Croatia, Slovenia and Austria to the destination country, which was Germany and even farther³².

In 2016, migrants came from Syria (37%), Afghanistan (19%), Iraq (12%), Pakistan (3%), Eritrea (3%), Nigeria (3%), Iran (2%), Gambia (2%) and others (19%). Over the last two years the proportion significantly changed. In 2021 there were Afghans, Pakistanis, Syrians, Bangladeshis, Iranians and Moroccans, while others made up 33,2% (Table 1).

²⁹ Resumption of Applications for International Protection (2020, 04, 03). Belgian Agency for the Reception of Asylum Seekers (Fedasil). Retrieved from: <https://www.fedasil.be/en/news/reception-asylum-seekers/resumption-applications-international-protection>

³⁰ Frontex. (2014). Frontex Risk Analysis Network (FRAN) Quarter 2 April - June 2014. Retrieved from: https://frontex.europa.eu/assets/Publications/RiskAnalysis/FRAN_Q2_2014.pdf

³¹ UNHCR Global Report (2015). Retrieved from https://reporting.unhcr.org/sites/default/files/GR_2015_Eng.pdf

³² EU's Frontex border force deploys teams to Albania to halt migrants (2019, 05, 22). DW. Retrieved from <https://www.infomigrants.net/en/post/17025/eu-s-frontex-border-force-deploys-teams-to-albania-to-halt-migrants>

Table 1. List of migrants' countries of origin³³

Country of origin	Source	Data date		Population
Others	UNHCR	30 Apr 2021	33.2%	4,436
Afghanistan	UNHCR	30 Apr 2021	21.9%	2,921
Pakistan	UNHCR	30 Apr 2021	16.1%	2,153
Syrian Arab Rep.	UNHCR	30 Apr 2021	8.4%	1,126
Bangladesh	UNHCR	30 Apr 2021	7.1%	944
Iran (Islamic Rep.)	UNHCR	30 Apr 2021	6.2%	823
Morocco	UNHCR	30 Apr 2021	3.1%	408
Algeria	UNHCR	30 Apr 2021	1.3%	176
Palestine	UNHCR	30 Apr 2021	1.0%	129
Libya	UNHCR	30 Apr 2021	0.8%	107
India	UNHCR	30 Apr 2021	0.6%	83
Tunisia	UNHCR	30 Apr 2021	0.3%	45

Data in Table 1 shows that people are fleeing their countries of origin just to escape active conflict, violence and insecurity, so they are migrating to Europe seeking safety and opportunities. Even in the cases where active conflict, as a matter of fact, is not the primary reason for leaving home (Afghanistan, Pakistan, Iran, Bangladesh), the number of migrants in Europe come from major refugee-producing countries with low access to services, low income and lack of jobs.

Intended destination. Despite all the obstacles, Germany still remains the preferred destination. Analysis over time shows several trends regarding intended destination. On the one hand, the proportion of people reporting the intention to travel to Germany compared to other destinations increased consistently between December and March (from 60% in December to 80% in March), while on the other, the list of alternative destinations became increasingly diverse. Germany hosted 1.2 mln. international migrants³⁴. Today, the majority of foreign workers in Austria, Germany and other countries of destination have become permanent residents; many have become naturalized and are an integral part of the European population.

In 2016 a small minority of migrants include the UK, France, and Italy to their wish list of final destinations because of language and cultural ties. At the same time, the proportions reporting the intention to travel destinations in Northern Europe such as Holland and

³³ Operational Data Portal (2021). Refugee Situations. South Eastern Europe. Retrieved from: <https://data.unhcr.org/en/situations/southeasterneurope>

³⁴ Figures at a glance (June 2021). UNHCR. Retrieved from: <https://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html>

Sweden had decreased compared to earlier months, reflecting the introduction of stricter asylum policies in these countries compared to 2015³⁵.

The reasons that affect the destination countries choices. Europe, especially Western Europe, is desirable for migrants due the number of reasons. McAuliffe³⁶ argues that enabling factors also impact the decision to migrate of both regular and irregular migrants. Such enabling factors can include geography and the ease of movement to a certain destination; migration policies, such as asylum regulations; and online communications technology³⁷.

First and foremost, this region has an easy access to the European Union. Slovenia joined the EU in 2004 and Croatia in 2013. Both of them joined the European Union as independent states while the North Macedonia, Serbia and Montenegro are in the process of negotiating their status and access to the EU. It is important, because if succeed migrants find their shelter and jobs.

The second factor is not less important. Due to the EU neighborhood policy former Yugoslavia republics had an easy access to visas and work permits. For example, the introduction of visa-free travel in the Western Balkans and stabilization of the area led to the Western Balkans becoming a region of transit migration for irregular migrants coming from Greece³⁸.

The third, irregular migrant routes consider the safety of the route and conflicts that may occur along the route. For instance, irregular migrants moving through Sudan changed their routes to avoid the Darfur conflicts in 2003. At the same time, conflict within a country can also lead to increased irregular migration flows. For example, the Libyan war led to increased numbers of irregular migrants leaving the country³⁹. At the same time, the Balkan route, in comparison with the Mediterranean route, is much safer, because of the short distance by sea while travelling from Turkey to the Greek islands⁴⁰.

The fourth factor considers surveillance, patrolling and push-back policies that influence migrants' routes. It can be observed at the Turkey-Greece border where increased surveillance led to a change from land to sea routes, and more recently, to irregular migrants going to Bulgaria instead of Greece⁴¹.

The fifth, standards of life are in priority. For instance, in 2015, among all the EU country-members, only Germany and Sweden received close to 50 percent of asylum

³⁵ Migration to Europe through the Western Balkans. Report. December 2015 - May 2016 (July 2016). REACH. Retrieved from: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/reach_report_consolidated_report_on_migration_to_europe_through_the_western_balkans_2015-2016_july_2016.pdf

³⁶ McAuliffe, M. (2013, November). Seeking the views of irregular migrants: Decision making, drivers and migration journeys. Irregular Migration Research Programme Occasional Paper Series. Retrieved from <https://www.home-affairs.gov.au/research-and-stats/files/views-irregular-migrant-decision-drivers-journey.pdf>

³⁷ Dekker, R., & Engbersen, G. (2014). How Social Media Transform Migrant Networks and Facilitate Migration. *Global Networks*, 14(4), 401-418.

³⁸ Molodikova, I. (2014). Hungary and the System of European Transit Migration. In F.C. Düvell, *Transit Migration in Europe* (pp. 153-184). Amsterdam: Amsterdam University Press.

³⁹ Kuschminder, K., Bresser, J. & M. Siegel (2015). Irregular Migration Routes to Europe and Factors Influencing Migrants' Destination Choices, 51-52. Retrieved from: <file:///D:/Downloads/1436958842.pdf>

⁴⁰ Jungwirth, T. (2017). *Balkánská trasa*. Retrieved from: <https://www.Encyclopediaofmigration.org/balkanska-trasa/>

⁴¹ Düvell, F. (2014). Transit Migration in the European Migration Spaces: Politics, Determinants and Dynamics. In F.C. Düvell, *Transit Migration in Europe* (pp. 209-236). Amsterdam: Amsterdam University Press - IMISCOE Research.

applications launched in the EU⁴². It proves the idea that comfortable conditions of life and high payment jobs are preferred by migrants. Throughout many years, Germany remains the preferred destination of asylum-seekers and refugees. The decision to travel to Germany and other destinations in northern and central Europe was influenced by the perception that refugees were welcome there, jobs were available, and often because their friends or family members were already living there⁴³. In addition, consequences of climate change – such as a lack of food and water – are forcing people to leave their homes.

The sixth reason can be explained by the social factors. The majority of migrants to Central and Western Europe originate from countries affected by conflict. Syrians still make up the majority of new asylum-seekers, though their overall proportion has decreased. People have been travelling to Europe to flee conflict and insecurity in order to find safety and opportunities. In Germany, more than 70 percent of registered asylum seekers have fled from war or violent crises, according to the German Federal Office for Migration and Refugees⁴⁴. Active conflict, violence and insecurity were the primary reported «push factors» leading people to leave their place of origin, while reported «pull factors» for travelling to Europe included safety and security, the possibility of employment, and access to services such as education and healthcare⁴⁵.

The seventh reason is family reunion. Migrants are on the move because their friends or family members were already living there (in European countries).

A lot of migrants perceive Europe, especially Western, as more welcoming to new people. The Gallup's new Migrant Acceptance Index data list shows the least- and the most-accepting countries for migrants. According to the data provided, Macedonia is listed with the worst result while Sweden has the highest ranking among the countries of destination for migrants (see Table 2). All in all, 138 world countries were selected for the study (in 2016). In 2019 the index was based on three questions asked in 145 countries. Respondents were asked whether they think migrants living in their country, becoming their neighbors or marrying into their families are good or bad things. The index is a sum of the points across the three questions, with a maximum possible score of 9.0 and a minimum possible score of zero. The higher the score, the more accepting the population is of migrants

It is worth mention that the worst results were in the countries of Central and Eastern Europe and the Balkans, that is, the part of Europe, which was particularly affected by the migration crisis.

⁴² UNHCR Global Report (2015). Retrieved from: https://reporting.unhcr.org/sites/default/files/GR_2015_Eng.pdf

⁴³ Migration to Europe through the Western Balkans. Report. December 2015 - May 2016 (July 2016). REACH. Retrieved from: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/reach_report_consolidated_report_on_migration_to_europe_through_the_western_balkans_2015-2016_july_2016.pdf

⁴⁴ Marten, S., Volkenborn, L. (2019, 04, 02). Fliehen nach Europa. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. Retrieved from <https://www.faz.net/aktuell/politik/ausland/migration-flucht-der-fluechtlinge-nach-europa-16018868.html>

⁴⁵ Migration to Europe through the Western Balkans. Report. December 2015 - May 2016 (July 2016). REACH. Retrieved from: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/reach_report_consolidated_report_on_migration_to_europe_through_the_western_balkans_2015-2016_july_2016.pdf

Table 2. New Index Shows the Least and the Most-Accepting Countries for Migrants⁴⁶

The Least-Accepting Countries	Index 2016	Index 2019	The Most-Accepting Countries	Index 2016	Index 2019
Slovenia	4,42	N/A	Sweden	7,92	7,92
Greece	3,34	N/A	Albania	7,22	N/A
Turkey	3,27	2,53	Germany	7,09	N/A
Romania	2,93	N/A	Denmark	7,09	N/A
Bosnia and Herzegovina	2,71	1,85	Austria	6,06	N/A
Bulgaria	2,42	N/A			
Croatia	2,39	1,81			
Serbia	1,8	1,79			
Hungary	1,69	1,64			
Montenegro	1,63	1,87			
Macedonia	1,47	1,49			

Migrant Acceptance Index scores range from 7.92 to 1.69. A lot of countries with the lowest scores on the Migrant Acceptance Index in 2019 were also on the list in 2016. As a matter of fact, only Thailand, Bosnia and Herzegovina and Turkey were added to the list in 2019. According to the poll 2016, migrant acceptance index in Central and Eastern European countries was not higher than 2.77 while the same index among Western European member-states was 6.73⁴⁷. EU most divided in World on Acceptance of Migrants. Non-EU Europe migrant acceptance index was 4.89 in 2019 while for the European Union it was 5.92 [ibid].

Historical background. Migrants had and have various reasons for their intentions to get to the destination place. From the historic point of view, there were five time periods of migration in Europe: 1) 1950-1974; 2) 1974-1980; 3) 1990-2012; 4) 2013-2018; 5) 2019-2021.

The first period of migration to Europe (1950s-1974) was connected with Guest Worker Schemes. After the Second World War Western Europe was economically thriving. Nevertheless, local workers were not willing to do unhealthy and poorly paid jobs, so European governments initiated the process of recruiting laborers from other countries. The migrant workers were granted few rights and almost no welfare support. At that time, international migration was positively viewed due to its economic benefits⁴⁸.

The second period of migration flow (1974-1980s) coincided with the oil crisis (1973-1974) and increase of the migration control. As a result, it reduced the need for labor. European migration population significantly changed and grew during the second period of

⁴⁶ Esipova, N., Fleming, J., Ray, J. (2017, August 23). *New Index Shows Least-, Most-Accepting Countries for Migrants*. Retrieved from <https://news.gallup.com/poll/216377/new-index-shows-least-accepting-countries-migrants.aspx>; Esipova, N., Ray, J., Pugliese, A., (2020, September 23). *World Grows Less Accepting of Migrants*. Retrieved from: <https://news.gallup.com/poll/320678/world-grows-less-accepting-migrants.aspx>

⁴⁷ Ray, J., Pugliese, A., Esipova, N. (2017, September 6). *EU most divided in World on Acceptance of Migrants*. Gallup. URL: <https://news.gallup.com/poll/217841/divided-world-acceptance-migrants.aspx>

⁴⁸ Bonifazi, C. (2008). Evolution of regional patterns of international migration in Europe. In C. Bonifazi, M. Okólski, J. Schoorl, & P. Simon (Eds.). *International migration in Europe: New trends and new methods of analysis* (pp. 107–128). Amsterdam: Amsterdam University Press.

migration⁴⁹. Migrant workers who came under labor recruitment schemes brought their families to the country of location.

The third period (1990s-2012) was connected with the collapse of the USSR. It stimulated migration to Europe. The fourth period lasted from 2013 till 2018. Economic crisis of 2008 affected migration to European countries.

The Balkan migration route had already become popular with migrants in 2012⁵⁰. The Balkan migration route was the only viable pathway for the massive influx of migrants from the Middle East and Africa. According to the United Nations, 80% of the almost one million refugees that found shelter in Germany in 2015 passed through this route by either registering at the Presevo centre in Serbia (600,000) or bypassing it and moving on⁵¹.

The fifth migration period (the post-pandemic migration landscape) started in 2021 after the beginning of vaccination.

The Balkan countries faced a significant increase of newly registered migrants and refugees in particular in 2019 compared to 2018. During 2020 the number of registered migrants and refugees was considerably high while other countries reported a decrease in the numbers in comparison to 2019, most likely due to measures against Covid-19 and change of migration routes within the Balkans. In the first four months of 2021, 11,600 migrants were detected at the EU's border with the Western Balkan countries, nearly double the total from the same period of 2020. The two main detected nationalities were Syrians and Afghans⁵².

Conclusion. Migration by the Balkan route still remains very dynamic, despite all the drawbacks, so it is vitally important that the route to be monitored. Migration to Europe turned out to be more complicated than it was expected. Policy of the EU signifies that this issue was underestimated by the EU experts. The Balkan migration route has a tendency to become a constant source of migrants due to the war in Syria, Afghanistan and other hot spots.

Analysis of the Balkan migration route during 2001-2021 proved that in many cases Europe remains migrants' priority due to numerous reasons. The attitude of the EU member-states citizens (destination spots) is much more positive than the attitude of in the Balkan countries (transit ones).

Taking into consideration the tendency of migration increasing in the near future it is urgent to implement new programs for migrants in the destination and the transit countries. Transit countries and countries of destination should apply new approaches in order to improve the governance of migrant integration into community life and activities. It will help local authorities better coordinate their efforts, policy areas (housing, education, employment, health care) as well as activities of migrants and locals.

Migration is an indispensable part of the modern world, so it deserves serious analysis and attitude.

⁴⁹ Van Mol, C., de Valk, H. (2016). Migration and Immigrants in Europe: A Historical and Demographic Perspective. In B. Garcés-Masareñas, R. Penninx (Eds.), *Integration Processes and Policies in Europe*. N.Y.: Springer Cham, 35.

⁵⁰ Vathi, Z. (2015). Addressing migration of unaccompanied minors from and through the Western Balkans. International Organisation for Migration, Regional Report 2015. Retrieved from: <http://www.albania.iom.int/publications/reports/IOM%20Regional%20Report%20on%20UAMs%20in%20Western%20Balkans.pdf>

⁵¹ Mandić, D. (2017a). Anatomy of a refugee wave: Forced migration on the Balkan route as two processes. *Europe Now*. Retrieved from <http://www.europe-nowjournal.org/2017/01/04/anatomy-of-a-refugee-wave-forced-migration-on-the-balkan-route-as-two-processes/>.

⁵² Fourfold Increase in Illegal Border Crossings at EU External Borders in April (2021, May 19). Schengenvisainfo News. Retrieved from <https://www.schengenvisainfo.com/news/fourfold-increase-in-illegal-border-crossings-at-eu-external-borders-in-april/>

Future research directions. This article offers a preliminary sketch of the migration via the Balkan route with perspective of further research of migration into the EU considering the activity of the international, national, European and local organizations.

References

Abikova, J., Piotrowicz W. (2021, February 09). Shaping the Balkan corridor: Development and changes in the migration route 2015–16. Retrieved from: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/imig.12828> [in English].

Ahmetašević, N. (2021). Limits to Access to Asylum along the Balkan Route. Retrieved from <https://resourcecentre.savethechildren.net/node/19190/pdf/rrelimitedaccesstoasylumalongthebalkanroute.pdf> [in English].

Aslany, M., Carling J., Mjelva, B., Sommerfelt, T. (2021). *Systematic review of determinants of migration aspirations. QuantMig Project Deliverable D2.2.* Southampton: University of Southampton. [in English].

Astuti, M., Bove, C., Brambilla, A., Clementi, A., Facchini, D., Giordani, C., Maraone, S., Pignocchi, P., Saccora, D., Stojanova, I. (2020, June). *The Balkan route. Migrants without rights in the heart of Europe.* Retrieved from: <https://www.asgi.it/wp-content/uploads/2020/09/The-Balkan-Route-Report-2020-by--Rivolti-ai-Balcani-italian-network.pdf> [in English].

Beznec, B., Speer, M., Mitrović, S. (2016). *Governing the Balkan Route: Macedonia, Serbia and the European Border Regime.* Beograd: Rosa Luxemburg Stiftung. [in English].

Bisiaux, S.A., Naegeli, L. (2021, June 01). Blackmail in the Balkans: how the EU is externalising its asylum policies. *Statewatch.* Retrieved from: https://www.statewatch.org/analyses/2021/blackmail-in-the-balkans-how-the-eu-is-externalising-its-asylum-policies/#_ftn22 [in English].

Bonifazi, C. (2008). Evolution of regional patterns of international migration in Europe. In C. Bonifazi, M. Okólski, J. School, & P. Simon (Eds.), *International migration in Europe: New trends and new methods of analysis* (pp. 107–128). Amsterdam: Amsterdam University Press. [in English].

Carling, J. (N/A). *What is the meaning of ‘migrants’?* Meaningofmigrants.org. Retrieved from: <https://meaningofmigrants.org/>

Cosgrave, J., Hargrave, K., Foresti, M., Massa, I., Beresford, J., Dempster, H., Rea, J. (2016, September). *Europe’s refugees and migrants: hidden flows, tightened borders and spiraling costs.* Retrieved from: <https://www.academia.edu/35552227/EuropesrefugeesandmigrantsHiddenflowstightenedbordersandspirallingcosts> [in English].

Cvejić, S., Babović, M. (2014, November 07). *Migration Flows in Western Balkan countries: Transit, Origin and Destination, 2009–2013.* Geneva: IOM.

Dekker, R., Engbersen, G. (2014). How Social Media Transform Migrant Networks and Facilitate Migration. *Global Networks*, 401-418. [in English].

Düvell, F. (2014). Transit Migration in the European Migration Spaces: Politics, Determinants and Dynamics. In F. C. Düvell, *Transit Migration in Europe* (pp. 209-236). Amsterdam: Amsterdam University Press - IMISCOE Research. [in English].

Esipova, N., Fleming, J., Ray, J. (2017, August 23). *New Index Shows Least-, Most-Accepting Countries for Migrants.* Retrieved from: <https://news.gallup.com/poll/216377/new-index-shows-least-accepting-countries-migrants.aspx> [in English].

Esipova, N., Ray, J., Pugliese, A. (2020, September 23). *World Grows Less Accepting of Migrants.* Retrieved from: <https://news.gallup.com/poll/320678/world-grows-less-accepting-migrants.aspx> [in English].

EU's Frontex border force deploys teams to Albania to halt migrants (2019, 05, 22). DW. Retrieved from: <https://www.infomigrants.net/en/post/17025/eu-s-frontex-border-force-deploys-teams-to-albania-to-halt-migrants> [in English].

Eurostat (2021). Retrieved from: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/migrant-integration/background> [in English].

Fenton, W., Borton, J., Collinson, S., Foley, M. (Eds.) (2016, September). Refugees and Vulnerable Migrants in Europe. *Humanitarian Exchange*. 67. Retrieved from: <https://odihpn.org/wp-content/uploads/2016/09/HE-67-FINAL.pdf> [in English].

Figures at a glance (June 2021). UNHCR. Retrieved from: <https://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html> [in English].

Fourfold Increase in Illegal Border Crossings at EU External Borders in April (2021, May 19). Schengenvisainfo News. Retrieved from: <https://www.schengenvisainfo.com/news/fourfold-increase-in-illegal-border-crossings-at-eu-external-borders-in-april/> [in English].

Frontex. (2014). Frontex Risk Analysis Network (FRAN) Quarter 2 April - June 2014. Retrieved from: https://frontex.europa.eu/assets/Publications/RiskAnalysis/FRAN_Q2_2014.pdf [in English].

Glossary: Migration (2018, July 4). Eurostat. Retrieved from: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Migration> [in English].

Greider, A. (2017, August 17). *Outsourcing Migration Management: The Role of the Western Balkans in the European Refugee Crisis*. Migration Information Source. Retrieved from: <https://www.migrationpolicy.org/article/outsourcing-migration-management-western-balkans-europes-refugee-crisis> [in English].

Jungwirth, T. (2017). *Balkánská trasa*. Retrieved from: <https://www.Encyclopediaofmigration.org/balkanska-trasa/> [in English].

King, R., Oruc, N. (Eds.) (2019 November 19). *Migration in the Western Balkans. What do we know?* N.Y.: Routledge. [in English].

Kupiszewski, M., Kicinger A., Kupiszewska, D., Fliterman, F.H. (2009, November). *Labour Migration Patterns, Policies and Migration Propensity in the Western Balkans*. IOM. Regional Mission for Central and South-Eastern Europe. [in English].

Kuschminder K., Dubow T., İçduygu A., Üstübcici A., Kirişçiöglü E., Engbersen G., Mitrovic O. (2019, September). Decision Making on the Balkan Route and the EU-Turkey Statement. Retrieved from: file:///D:/Downloads/1575026_666.pdf [in English].

Kuschminder, K., Bresser, J., Siegel, M. (2015). Irregular Migration Routes to Europe and Factors Influencing Migrants' Destination Choices. Retrieved from: <file:///D:/Downloads/1436958842.pdf> [in English].

Mandić, D. (2017a). Anatomy of a refugee wave: Forced migration on the Balkan route as two processes. *Europe Now*. Retrieved from: <http://www.europe-nowjournal.org/2017/01/04/anatomy-of-a-refugee-wave-forced-migration-on-the-balkan-route-as-two-processes/>. [in English].

Mandić, D. (2017b). Trafficking and Syrian refugee smuggling: Evidence from the Balkan route. *Social Inclusion*, 5(2), 28–38. [in English].

Marten, S., Volkenborn, L. (2019, 04, 02). Fliehen nach Europa. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. Retrieved from: <https://www.faz.net/aktuell/politik/ausland/migration-flucht-der-fluechtlinge-nach-europa-16018868.html> [in German].

McAuliffe, M. (2013, November). Seeking the views of irregular migrants: Decision making, drivers and migration journeys. Irregular Migration Research Programme Occasional Paper Series. Retrieved from <https://www.homeaffairs.gov.au/research-and-stats/files/views-irregular-migrant-decision-drivers-journey.pdf> [in English].

Migrant crossings down 13% in 2020 due to Covid (2021, January 8). EUrACTIV. Retrieved from: <https://www.euractiv.com/section/justice-home-affairs/news/migrant-crossings-down-13-in-2020-due-to-covid/> [in English].

Migration and migrant population statistics. Eurostat (March 2021). Retrieved from: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migration and migrant population statistics](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migration_and_migrant_population_statistics) [in English].

Migration to Europe through the Western Balkans. Report. December 2015 - May 2016 (July 2016). REACH. Retrieved from: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/reach_report_consolidated_report_on_migration_to_europe_through_the_western_balkans_2015-2016_july_2016.pdf [in English].

Molodikova, I. (2014). Hungary and the System of European Transit Migration. In F.C. Düvell, *Transit Migration in Europe* (pp. 153-184). Amsterdam: Amsterdam University Press. [in English].

Operational Data Portal (2021). Refugee Situations. South Eastern Europe. Retrieved from <https://data.unhcr.org/en/situations/southeasterneurope> [in English].

Oruc, N., Raza, S., Santic, D. (2020, March). *The Western Balkan Migration Route (2015-2019)*. Analytical Report. Retrieved from [file:///D:/Downloads /Analytical western balkans ENG.pdf](file:///D:/Downloads/Analytical%20western%20balkans%20ENG.pdf) [in English].

Prtorić, J. (2021, February 24). Along the Balkan route, refugees and volunteers face growing hostility. *EQUAL TIMES*. Retrieved from: <https://www.equaltimes.org/along-the-balkan-route-refugees> [in English].

Ray, J., Pugliese, A., Esipova, N. (2017, September 6). EU most divided in World on Acceptance of Migrants. Gallup. Retrieved from: <https://news.gallup.com/poll/217841/divided-world-acceptance-migrants.aspx> [in English].

Resumption of Applications for International Protection (2020, 04, 03). Belgian Agency for the Reception of Asylum Seekers (Fedasil). Retrieved from: <https://www.fedasil.be/en/news/reception-asylum-seekers/resumption-applications-international-protection> [in English].

Sironi, A. Bauloz, C., Emmanuel, M. (Eds.) (2019). *Glossary on migration*. Geneva: international Organization for Migration. [in English].

UNHCR Global Report (2015). Retrieved from: https://reporting.unhcr.org/sites/default/files/GR_2015_Eng.pdf [in English].

Van Mol, C., de Valk, H. (2016). Migration and Immigrants in Europe: A Historical and Demographic Perspective. In B. Garcés-Mascareñas, R. Penninx (Eds.), *Integration Processes and Policies in Europe* (pp. 31-55). N.Y.: Springer Cham. [in English].

Vathi, Z. (2015). Addressing migration of unaccompanied minors from and through the Western Balkans. International Organisation for Migration, Regional Report 2015. Retrieved from: <http://www.albania.iom.int/publications/reports/IOM%20Regional%20Report%20on%20UAMs%20in%20Western%20Balkans.pdf>

Анатолій Худолій
Національний університет «Острозька академія»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8144-126X>

Міграція уздовж Балканського коридору

У статті висвітлюються міграційні потоки вздовж Балканського маршруту, які залишалися активними протягом десятиліть, незважаючи на зусилля європейських країн контролювати цей процес. Міграція, на відміну від очікувань, виявилася набагато складнішим явищем, ніж передбачалося. Це спричинило численні проблеми в економічному, політичному, соціальному житті країн, розташованих уздовж Балканського міграційного шляху. Це негативно вплинуло на Європейський Союз, який, незважаючи на всі зусилля, продемонстрував нездатність взяти під контроль своє функціонування.

Метою статті є короткий аналіз міграції вздовж Балканського маршруту та її впливу на ЄС. Зокрема, у статті досліджуються чинники, що впливають на рішення мігрантів поїхати до Європи; історичні передумови міграції до Європи; регулярна та нерегулярна міграція, а також тенденції міграції через Балкани до та після пандемії. Для дослідження визначено такі завдання: 1) дослідити процес міграції вздовж Балканського міграційного шляху, скласти карту регулярних і нерегулярних міграційних потоків; 2) виділити фактори, що впливають на вибір місця призначення нелегальних мігрантів; 3) визначити та проаналізувати періоди міграційних потоків до Європи. Балканський шлях був досить інтенсивним з точки зору міграції. З січня по травень 2021 року було зареєстровано 14723 випадки незаконного перетину кордону. Мігранти прибули з Сирії, Афганістану, Марокко та Лівії. Саме ці країни «постачають» найбільшу частину мігрантів, які рухаються по Балканському маршруту. У попередні роки, 2015-2016, балканський маршрут був домінуючим коридором для мігрантів, які прямували до Центральної та Західної Європи. Загалом мігранти досить обдуманно вибирали країну призначення в Європі. У статті наведено індекс, який демонструє найменші та найбільш прийнятні країни для мігрантів. Автор приходять до висновку, що балканський міграційний шлях протягом 2001-2021 років довів, що в багатьох випадках Європа залишається пріоритетом мігрантів з багатьох причин. Ставлення громадян країн-членів ЄС (місця призначення) набагато позитивніше, ніж ставлення балканських країн (транзитні).

Ключові слова: міграція, Балкани, Балканський міграційний шлях, Європейський Союз, країна призначення.

УДК 327.5:327.8:004

DOI 10.26693/ahpsxxi2021-2022.03.082

СТРАТЕГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ В ГІБРИДНІЙ ВІЙНІ

Олеся Звездова,

e-mail: zvezdova-ir@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9664-5257>

*Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
Україна, 54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10*

Олександр Вакалюк,

e-mail: ov.marine.ukr@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4712-6025>

*Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
Україна, 54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10*

Стаття присвячена розгляду суті проблеми кібербезпеки виявлення загроз сьогодення, викликів та небезпеки високотехнологічної кіберзлочинності і кібертероризму у сучасних умовах гібридної війни. Висвітлюються пріоритети удосконалення кібербезпеки України на основі аналізу внутрішніх та зовнішніх чинників, європейських тенденцій та реакції в країнах світу на основні виклики в кіберпросторі. Розглянуті основні аспекти кібервійни та кібербезпеки. Було проаналізовано досвід США, Німеччини, Великобританії, Китаю та РФ у сфері боротьби із кіберзлочинністю.

Ключові слова: кіберпростір, кібербезпека, інформаційна безпека, кібертероризм, кібервійна.

Постановка проблеми. Одним з основних наслідків інформатизації, що виник у період формування сучасної інформаційної епохи, стало виникнення і швидкий розвиток нової сфери конфронтації між державами – конфронтації в кіберпросторі. Якщо на сьогодні між найбільш розвиненими у військовому та економічному відношенні державами до деякої міри склався стратегічний паритет у зброї масового знищення та звичайному озброєнні, то питання про паритет у кіберпросторі залишається відкритим. І, як наслідок, для будь-якої держави безпека в кіберпросторі (кібербезпека) стала найгострішою проблемою забезпечення національної безпеки.

Питання забезпечення кібербезпеки є вкрай важливими і для української держави на сучасному етапі, що, насамперед, обумовлено необхідністю протистояти проти-правним посяганням на інформаційний простір України, збереження інформаційних ресурсів, захисту населення від негативного інформаційного впливу тощо. Окрім цього, стратегічно визнаним пріоритетом зовнішньої політики України є європейська інтеграція, що вимагає удосконалення нормативно-правової бази забезпечення інформаційної безпеки України, яке б відповідало не лише міжнародним стандартам, а передусім українським національним інтересам в інформаційній сфері.

Тому шляхи забезпечення захисту даних в інформаційно-обчислювальних та телекомунікаційних мережах, розробка стратегії комплексного аналізу стану національної телекомунікаційної мережі для забезпечення пропорційності та адекватності заходів кіберзахисту реальним і потенційним загрозам є на сьогодні надзвичайно актуальними.

Аналіз попередніх досліджень. На сьогодні наявні значні напрацювання в галузі інформаційної безпеки. Проблематикою походження поняття кібербезпеки, кіберпростору, «гібридної війни», національної безпеки, інформаційних атак у державних і недержавних структурах займалися такі провідні українські вчені, як В. Хорошко, Р. Гришук¹, А. Худавердова², В. Бурячок³. Відомий український політолог Є. Магда⁴ акцентує увагу на феномені гібридної війни, яку Російська Федерація розпочала на Сході України. Автор визначає сутність гібридної війни, її характерні риси і складові. Серед західних дослідників слід виділити Дж. Ная⁵, який розглядає кібербезпеку у межах своєї концепції м'якої сили.

Методи та прийоми дослідження. Дослідження ґрунтується на принципах наукової об'єктивності та достовірності. Автори використовували системний підхід для того, щоб розглядати проблему забезпечення кібербезпеки як невід'ємний елемент системи міжнародної безпеки. При аналізі документів і законодавчих актів різних держав у цій сфері у нагоді став метод контент-аналізу. Порівняльний метод надав можливість авторам виділити найбільш ефективні шляхи боротьби із кіберзлочинністю.

Викладення основного матеріалу. Протягом останньої чверті століття у світі відбувся глобальний сплеск розвитку інформаційних мереж, який можна вважати унікальним поєднанням комп'ютерів і комунікацій соціуму. Цивілізація вступила в еру інформаційного суспільства, в якому інформація стає вирішальним чинником у багатьох сферах життєдіяльності. Сьогодні практично неможливо знайти площину соціальної активності, яка б не зазнала впливу інформаційних технологій: політика, право, економіка, медицина, освіта, культура, релігія, сфера послуг і розваги. Потреба у засобах накопичення, систематизації, зберігання, пошуку, передачі інформації, забезпечення безпеки зростає.

На думку дослідників, наразі значну загрозу для всієї міжнародної спільноти становить саме кібертероризм. Це жахливе явище має два крила — кіберзлочинність та тероризм. Виходячи з цього проблема інформаційних загроз кіберпростору є наднаціональною. Свідченням цього є декларація, що була прийнята на саміті НАТО в Уельсі у 2014 р. (п.п. 72-73), згідно з якою «кібератаки можуть досягати такого рівня результатів, що загрожують євроатлантичному добробуту, безпеці і стабільності... Рішення про те, коли кібератаки потребують використати статтю 5, буде прийматися Північноатлантичною радою на індивідуальній основі»⁶.

Гостроти проблематиці додає також те, що інформаційна складова є безумовним об'єктом маніпулювання в умовах гібридної війни, адже складна політична ситуація, в якій перебуває Україна останні шість років, постійне погіршення іміджу держави на міжнародній арені зумовлені низкою чинників, серед яких важливим фактором є неналежний стан системи інформаційної безпеки.

¹ Хорошко, В.О., Гришук, Р.В. (2016). Кібернетична зброя: класифікація, базові принципи побудови, методи та засоби застосування й захисту від неї. *Сучасна спеціальна техніка*, 4, 30-36.

² Худавердова, А.О. (2018). Кібербезпека як захист від інформаційної війни. *Інформаційна агресія Російської Федерації проти України*, 103-107.

³ Бурячок, В. Л. (2015). Інформаційна та кібербезпека: соціотехнічний аспект: підручник. Київ: ДУТ.

⁴ Магда, Є. В. (2014). Гібридна війна: сутність та структура феномену. *Міжнародні відносини. Політичні науки*, 4, 14-22.

⁵ Nye, J. (2010). *Cyber Power. Center for Science and International Affairs*. Retrieved from: <http://belfercenter.ksg.harvard.edu/files/cyber-power.pdf>

⁶ Wales Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Wales on 05 Sep. 2014. *NATO*. Retrieved from: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_112964.htm

Дехто з фахівців навіть вважає, що в Україні фактично відсутня система інформаційної безпеки, яка б могла забезпечити виявлення, аналіз інформаційних загроз національній безпеці, а також протидію цим загрозам.

Розглянемо основні аспекти кібервійни та кібербезпеки. Кібервійна – це військові дії, що здійснюються в електронному просторі в електронному вигляді. Зброя в кібервійні – це інформація, інструменти – комп'ютери, театр військових дій – Інтернет. Мережа Інтернет стає потужною зброєю, яка суттєво підсилюється технологіями штучного інтелекту. Кіберзброя представляє собою широкий спектр технічних і програмних інструментів, які найчастіше спрямовані саме на використання вразливих місць у системах передачі даних⁷. Механізм дії кіберзброї може бути абсолютно різним. Наприклад, вірусні програми можуть заважати іншим програмам різними способами: відміняти команди або задавати свої, видаляти всі дані або змінювати їх. Однак у більшості випадків достатньо проникнути в чужу програму для того аби отримати необхідні дані. Інструментами кібератак є шкідливі програми і віруси, тому для того, щоб протистояти кібератакам, необхідно використовувати високоякісний захист і, безумовно, залучати компетентних фахівців.

Досліджуваний вид протистояння складається з двох етапів: шпівонажу та атак. Перший етап включає збір даних шляхом злому комп'ютерних систем інших держав. Атаки можуть бути розділені у відповідності з цілями і завданнями військових дій: вандалізм, пропаганда, збір інформації, порушення роботи комп'ютерного обладнання, атака інфраструктури і критичних об'єктів.

Завдання кібервійни полягає в досягненні певної мети в економічній, політичній, військовій та інших галузях. При цьому ставиться додаткове завдання щодо здійснення цілеспрямованого впливу на соціум і владу заздалегідь підготовленою інформацією. Тому кібервійна є ще й психологічною та одним із видів інформаційної війни в кібернетичному просторі. Адже комп'ютерні технології та Інтернет використовуються в усьому світі не лише в повсякденному житті людей, а й на підприємствах і державних установах. Маніпулювання даними, що отримуються із зазначених вище установ, створюють загрозу національній безпеці держави. Отже, кібербезпека є невід'ємною частиною захисту національної безпеки при даному протистоянні⁸.

Мета кібервійни – порушення функціонування комп'ютерних систем, які відповідають за роботу ділових і фінансових центрів, державних установ, створення хаосу в житті держави. Тому перш за все страждають найбільш життєво важливі і функціональні системи. До них відносяться системи водо- і енергозабезпечення, транспорту, комунікаційні мережі тощо. Відзначимо, що найбільша кількість атак в Україні упродовж 2016-2017 рр. у критичній інфраструктурі прийшлася на енергетичний сектор та урядові установи.

Таким чином, у зв'язку з глобальним розповсюдженням інформаційних технологій у всі сфери нашого життя, аналогічна підривна діяльність, якщо вона успішна, може нанести збитки, які порівняльні з вибухом декількох атомних бомб. Це може деморалізувати й дезорганізувати противника, не застосовуючи при цьому звичайних озброєнь і жодного солдата.

Як засвідчили проведені дослідження, більшу частину кіберзлочинів здійснюють так звані хактевісти (37 %). Це хакери, що здійснюють атаки на сайти урядів держав, сервери великих компаній, використовуючи при цьому таємні бази даних. На думку

⁷ Хорошко, В.О., Гришук, Р.В. (2016). Кібернетична зброя: класифікація, базові принципи побудови, методи та засоби застосування й захисту від неї. *Сучасна спеціальна техніка*, 4, 31.

⁸ Указ Президента України №392/2020 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>

економістів, збитки світової економіки від такої діяльності кіберзлочинців становлять орієнтовно 114 млрд. доларів.

Забезпечення безпеки критичної інфраструктури (Critical Infrastructure Protection, CIP) – це концепція готовності протистояти серйозним загрозам роботи важливих об'єктів інфраструктури та об'єктів підвищеної загрози в регіоні чи державі, особливо в умовах розповсюдження інформаційних технологій.

Історично першим кроком у цьому напрямі було створення в 1996 р. Комісії по захисту життєво важливої інфраструктури при Президенті США – було поставлене завдання розробити всеохоплюючу національну стратегію по захисту інфраструктури від фізичних і кібернетичних загроз. Подібна директива видана в ЄС у 2008 р. в Україні рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 р. «Про Стратегію кібербезпеки України» введено Указом Президента 15 березня 2016 року. Основні ж напрями державної політики по захисту критично важливих об'єктів інфраструктури прийняті Верховною Радою в Законі 5.10.2017 р. № 2997-VIII «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України»⁹. Головною метою якого є сприяння безпеки об'єктів кібербезпеки та кіберзахисту. До таких об'єктів віднесено: комунікаційні системи всіх форм власності, в яких обробляються національні інформаційні ресурси; об'єкти критичної інформаційної інфраструктури (перелік затверджується КМУ); комунікаційні системи, які використовуються для задоволення суспільних потреб та/або реалізації правовідносин у сферах електронного урядування, електронних державних послуг, електронної комерції, електронного документообігу.

Відзначимо, що основна роль у забезпеченні кіберзахисту критичної інфраструктури належить телекомунікаціям – як у забезпеченні власної безпеки, так і всіх важливих об'єктів. На жаль, варто зазначити, що українські мережі зв'язку (глобальні, регіональні й локальні) побудовані в основному на базі іноземного обладнання (маршрутизатори, телекомунікаційні процесори, роутери, їх програмне забезпечення тощо).

Основними суб'єктами національної системи кібербезпеки є Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації, Національна поліція України, СБУ, Міністерство оборони України та Генеральний штаб ЗСУ, розвідувальні органи, Національний банк України, Державний комітет фінансового моніторингу України, ФАТФ (FATF)¹⁰.

Розглянемо досвід США у сфері кібербезпеки. Загроза кібервійни привела до вражаючого факту: в США урядовий зв'язок відмовився від IP-телефонії. Поворотним моментом послужив теракт 11 вересня 2001 р. в Нью-Йорку, і як міра протидії була сформована надпотужна структура – Міністерство внутрішньої безпеки, хоча боротьба з тероризмом розпочалася значно раніше. Було поставлено завдання розробити всеохоплюючу національну стратегію по захисту інфраструктури від фізичних і кіберзагроз. Спеціальна комісія із п'яти команд, що представляли 9 інфраструктур, виділила п'ять напрямів захисту: телекомунікації, ПЕОМ і програмне забезпечення, інтернет, супутники і оптоволокну; залізниця, повітряний і морський транспорт, трубопроводи; електроенергія, газ, нафта, виробництво, зберігання і транспортування; фінансові операції, фондові і ринки облігацій; вода, аварійні служби, державна служба.

У відповідності до вказаних напрямів був розроблений стандартизований опис критичної інфраструктури для полегшення контролю й підготовки до ліквідації надзвичайних ситуацій. Відпрацьована рамочна концепція, яка складається з п'яти функцій кіберзахисту: виявити – відпрацювати ризики й управління ними; захистити – розробити заходи по кіберзахисту об'єктів; виявити – впровадити відповідні заходи;

⁹ Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» (2017). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>

¹⁰ Худавердова, А.О. (2018). Кібербезпека як захист від інформаційної війни. *Інформаційна агресія Російської Федерації проти України*, 103.

відповіді – здійснити заходи кіберзахисту; відновити порушені функції і забезпечити стійкість роботи системи.

Ці 5 функцій складаються з 22 заходів та включають множину стандартів, методик, процедур і процесів, що детально описані й підлягають виконанню операторами критичної інфраструктури. Крім того, вони зобов'язані повідомляти про інциденти IT-безпеки. Невиконання приписів передбачає досить строгі покарання: до 20 років позбавлення волі – за розкрадання інтелектуальної власності американських компаній з використанням інформаційних технологій; до 30 років позбавлення волі без права дострокового звільнення – за проникнення в державні мережі, енергомережі, транспортні канали зв'язку або системи управління водоспоживанням; до 100 років позбавлення волі – за кіберзлочини¹¹.

Окрім того, Президент США Барак Обама в 2015 р. затвердив нову Стратегію національної безпеки держави і політику в інформаційній сфері, згідно якої військоове керівництво США розглядає кіберпростір як одну зі сфер проведення військових операцій поряд із наземною, морською, повітряною і космічною операціями. В даному випадку потенційними противниками називають Росію, Китай, Північну Корею та Іран.

У Китаї, для прикладу, політика в кіберпросторі визначається з 2005 р. Стратегією розвитку інформатизації, яка просуває Інтернет у народне господарство з метою розвитку економіки. При цьому китайці застосовують обмежувальні заходи в кіберпросторі. Так, наприклад, користувачі не мають права реєструватися в соціальних мережах, використовуючи псевдонім. Окрім того, в рамках фільтрації інтернет-контенту «Вогняна стіна» в Китаї офіційно заборонені найбільша в світі соціальна мережа Facebook, відеохостингова компанія YouTube та соціальна мережа мікроблогів Twitter¹².

Великобританія прийняла Стратегію у сфері кібербезпеки в 2011 р. й реалізує інформаційну політику з метою виводу країни на перше місце по інноваціям, інвестиціям і якості сервісів у сфері IT-технологій¹³.

У Німеччині відповідний документ по кібербезпеці був прийнятий у 2011 р. й передбачає створення внутрішньої системи звітності про інциденти IT-безпеки. Не виконання вимог про вказану звітність підлягає штрафу в розмірі 100 тис. євро, які можуть бути накладені на оператора критичної інфраструктури, який не зміг реалізувати вказані заходи IT- безпеки¹⁴.

У Росії Доктрина інформаційної безпеки РФ була затверджена в 2016 р. До основних її положень належить стратегічне стримування і відвертання військових конфліктів, які можуть виникнути в результаті застосування інформаційних технологій. Росія відноситься до п'ятірки країн, що володіють потужними кібервійськами (в 2014 р. були створені війська інформаційних операцій РФ). До таких країн відносяться США, Китай, Росія, Велика Британія і Південна Корея¹⁵.

Таким чином, розвиток інформаційних технологій обумовлює появу нових видів кібератак. Відповідно, однією з основних складових національної безпеки держави

¹¹ National cybersecurity strategy of the USA. President D.J. Trump, Washington (September 2018). Retrieved from: <https://d-russia.ru/wp-content/uploads/2019/01/National-Cyber-Strategy_USA_2018.pdf

¹² О современной политике Китая в киберпространстве (2021). *Отдел аналитики*. Retrieved from: <https://d-russia.ru/o-sovremennoj-politike-kitaja-v-kiberprostranstve.html>

¹³ National strategy cyber security 2016-2021. Retrieved from: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/643426/Russian_translation_-_National_Cyber_Security_Strategy_2016.pdf

¹⁴ Кибербезопасность инфраструктуры Германии (2020). *Zarubezhnoe voennoe obozrenye*, 9. 10-16. Retrieved from: http://factmil.com/publ/strana/germanija/kiberbezopasnost_infrastruktury_germanii_2020/41-1-0-1789

¹⁵ Указ Президента Российской Федерации об утверждении Доктрины информационной безопасности Российской Федерации (2016). Retrieved from: <http://kremlin.ru/acts/bank/41460>

стає забезпечення інформаційної безпеки. В Україні почалася активна робота в цьому напрямі. Для реалізації інформаційної безпеки необхідно застосовувати не лише інфраструктуру, стійку до кібератак (квантові комп'ютери можуть стати одним із компонентів вирішення цього завдання), водночас і забезпечувати цифровий суверенітет (розвивати українське програмне й апаратне забезпечення). Крім того, необхідно прискорити міжнародне співробітництво по напрямках протидії кібератакам з боку терористичних організацій і країн та застосування кіберзброї для боротьби з ними. Але на сучасному етапі найбільш перспективним напрямом вдосконалення інформаційної безпеки об'єктів управління і зв'язку та інформації в рамках існуючих технологій є багаторівневий багатопозиційний захист (ББЗ) з використанням апаратно-програмних засобів і способів захисту об'єктів та інформації.

Звичайно, що технічна основа ББЗ повинна базуватися на наступних основних принципах: 1) незалежно від фізичної природи потенційних загроз система захисту повинна протидіяти їх реалізації з певною (необхідною) мірою надійності; 2) в системі повинен здійснюватися моніторинг стану захищеності об'єкта захисту, основна функція якого своєчасне й достовірне виявлення небезпечних подій; 3) в системі повинна здійснюватися ідентифікація виявленої небезпечної події та прийняття заходів по її нейтралізації; 4) система в будь-якому випадку завжди реалізує умови припинення (нейтралізації) загрози; 5) система повинна забезпечувати припинення дій дестабілізуючих факторів із заданою мірою надійності.

У відповідності з розглянутими принципами ББЗ має містити наступні рівні: рівень безпосереднього захисту, що забезпечує відвертання фізичних чи логічних атак; рівень виявлення, що забезпечує своєчасне й достовірне виявлення небезпечної події і передачі інформації органу, який приймає рішення про її нейтралізацію; рівень збору й обробки інформації; рівень оперативного реагування системи захисту, що забезпечує створення своєчасних умов для нейтралізації небезпечної події; рівень нейтралізації небезпечної події.

Кожен із вказаних рівнів захисту може бути реалізований із використанням різних технічних і програмних засобів, які забезпечують високу логічну, технічну й оперативну стійкість роботи системи захисту. При цьому можливі наступні підходи для вирішення завдання ідентифікації. Перший заснований на використанні додаткових спеціальних засобів, таких, як засоби відеоконтролю для систем фізичного захисту, вимірювальні прилади й апаратура для засобів захисту інформації від витоку та спеціальні програмні продукти для верифікації й ідентифікації комп'ютерних програм. Другий підхід базується на застосуванні шаблону ситуацій. Ці шаблони повинні містити параметри, які описують стан системи та об'єкта захисту, поведінку порушників, зовнішні фактори. Співпадіння ситуацій із заданим в одному із шаблонів вказує на наявність небезпечної події.

Далі здійснюється вироблення варіанта реагування на небезпечну подію. Його реалізація полягає в синтезі можливих варіантів, що задовольняють критерій виконання вимог до ефективності нейтралізації небезпечної події й процесів, які її реалізують. Завдання синтезу може формуватися як оптимізаційне. У цьому випадку відшукується єдине найкраще рішення.

На четвертому рівні здійснюється оперативне реагування на небезпечну подію з метою її нейтралізації (видалення). Реалізація процедур даного рівня залежить від організації управління захистом і від просторово-технологічних можливостей системи захисту по припиненню небезпечних подій. Заходи, які реалізуються на даному рівні, є обов'язковими лише для систем захисту інформації.

Останній п'ятий рівень захисту передбачає безпосередню нейтралізацію небезпечних подій. Складність заходів даного рівня полягає у вирішенні конфліктної

ситуації, яка вимагає використання спеціальних ресурсів. Завершує дану послідовність контроль результатів нейтралізації небезпечної події й оцінка по заданому критерію.

Основними складовими елементами інформаційної безпеки є як забезпечення якісного інформування громадян і вільного доступу до різних джерел інформації, так і захист від негативних інформаційних впливів, що у сукупності мають сприяти цілісності суспільства. Першочерговим завданням соціальних і державних інститутів має бути розробка термінових ефективних заходів щодо нейтралізації інформаційно-диверсійної діяльності РФ проти України та запобігання її подальшому розгортанню¹⁶.

Вирішення цієї комплексної проблеми дозволить захистити інтереси суспільства і держави, сприяти реалізації права громадян на отримання всебічної та якісної інформації.

В умовах гібридної війни держава, що стала об'єктом агресії, неминуче наражається на широкий спектр інформаційних загроз, нейтралізація яких, з одного боку, вимагає вжиття надзвичайних правових і адміністративних заходів, а з іншого – може супроводжуватися істотним згортанням демократичних прав і свобод. Пошук балансу між інтересами національної безпеки й ідеями верховенства права – це стратегічно важливе завдання держави.

Мас-медіа є чи не найефективнішою зброєю, яка використовується в сучасних гібридних війнах. Зважаючи на це, державна політика в галузі інформаційного права має орієнтуватися на вибіркове застосування обмежень щодо конкретних ЗМІ, які зарекомендували себе недружніми, заангажованими та маніпулятивними. Такий підхід вимагає максимальної правової визначеності обмежувальних критеріїв, оскільки за їх відсутності існує ризик потрапляння під заборону незаангажованих і політично нейтральних мас-медіа (наприклад, у разі нецілеспрямованого поширення недостовірної інформації). Водночас широке коло громадських діячів та організацій наголошують, що встановлені заборони позбавлені фактичних підстав, не мають правового обґрунтування, суперечать Конституції, утискають демократичні права і свободи. Тому, будь-які обмеження в інформаційному середовищі повинні мати точковий характер і стосуватися лише тих ресурсів, які скомпрометували себе конкретними діями або є джерелом загроз для держави та суспільства.

В умовах проведення країною-агресором РФ деструктивного інформаційного впливу на цільову аудиторію України та інших держав світу можна визначити такі основні напрями вжиття заходів щодо захисту національного інформаційного простору і забезпечення національної системи інформаційної безпеки України: по-перше, удосконалити нормативно-правову базу у сфері інформаційної політики держави, яка б визначала взаємодію силових структур України з органами місцевого самоврядування, державними органами та громадськими інституціями; по-друге, створити єдиний міжвідомчий координаційний орган, який би здійснював керівництво, координацію та контроль заходів інформаційної безпеки, (його, наприклад, можна створити у вигляді міжвідомчої комісії при РНБО); по-третє, створити систему комплексного моніторингу популярних аудіовізуальних і друкованих ЗМІ, а також популярних Інтернет ресурсів; по-четверте, заохочувати подальші комплексні наукові дослідження у сфері інформаційної безпеки.

Отже, з наведеного вище можна зробити висновок, що кіберпростір має стати інструментом нашої асиметричної відповіді на агресію. Основними завданнями в цій сфері повинно стати: добиватися управління не лише своїми засобами, але й супротивником; створювати й удосконалювати інтелектуальний потенціал (де чільне місце займає підготовка кадрів), мислити по-новому; всі органи і системи управління

¹⁶ Худавердова, А.О. (2018). Кібербезпека як захист від інформаційної війни. *Інформаційна агресія Російської Федерації проти України*, 107.

«тримати у формі» шляхом проведення впорядкованих тренувань з управління в кризових ситуаціях з охопленням усіх можливих варіантів розвитку подій; багаторівневий захист може використовуватися для вирішення завдань забезпечення інформаційної безпеки об'єктів різного призначення як для захисту самого об'єкта, так і для захисту інформації, яка в ньому циркулює.

Кібербезпека сьогодні набуває значення нової галузі в нашому ВПК і призначена забезпечити національну безпеку держави. Тому, своєчасне планування й реалізація заходів забезпечення кібербезпеки та інформаційного протидіювання на глобальному й регіональному рівнях стає одним із пріоритетних завдань держави. Україна не просто може, а вимушена перестати концентруватися виключно на оборонних заходах. Маючи один із найкращих у світі людських потенціалів, фахівців з IT, здатність працювати швидко та ефективно, високу мотивацію до протистояння зовнішній агресії, держава повинна робити ставку не лише на оборонні технології, а й на наступальні, в тому числі кіберозброєння.

References

Buriachok, V.L. (2015). *Informatsiina ta kiberbezpeka: sotsiotekhnichniy aspekt*. [Information and cybersecurity: socio-technical aspect]. Kyiv [in Ukrainian].

Khoroshko, V.O., Hryshchuk, R.V. (2016). Kibernetichna zbroia: Klyasifikatsiia, bazovi pryntsyipy pobudovy, metody ta zasoby zastosuvannia i zakhystu vid nei [Cyber weapons: classification, basic principles of construction, methods and means of application and protection against it]. *Suchasna opertiina tekhnika*, 4, 30-36. [in Ukrainian].

Khudaverdova, A.O. (2018). Kiberbezpeka yak zakhyst vid informatsiinoi viiny [Cybersecurity as protection against information warfare]. *Informatsiina ahresiia Rosiiskoi Federatsii proty Ukrainy*, 103-107. [in Ukrainian].

Kiberbezopasnost infrastrukturyi Germanii [Cybersecurity of Germany's infrastructure] (2020). *Zarubezhnoe voennoe obozrenye*, 9, 10-16. Retrieved from: http://factmil.com/publ/strana/germanija/kiberbezopasnost_infrastruktury_germanii_2020/41-1-0-1789 [in Russian].

Mahda, Ye.V. (2014). Hibrydna viina: sutnist ta struktura fenomenu [Hybrid war: the essence and structure of the phenomenon]. *Mizhnarodni vidnosyny. Politychni nauky*, 4, 14-22. [in Ukrainian].

National cybersecurity strategy of the USA. President D.J. Trump, Washington (September 2018). Retrieved from: https://d-russia.ru/wp-content/uploads/2019/01/National-Cyber-Strategy_USA_2018.pdf [in English].

National strategy cyber security 2016-2021. Retrieved from: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/643426/Russian_translation_National_Cyber_Security_Strategy_2016.pdf [in English].

Nye, J. (2010). Cyber Power. *Center for Science and International Affairs*. Retrieved from: <http://belfercenter.ksg.harvard.edu/files/cyber-power.pdf> [in English].

O sovremennoy politike Kitaya v kiberprostranstve [China's current cyberspace policy] (2021). *Otdel analitiki*. Retrieved from: <https://d-russia.ru/o-sovremennoj-politike-kitaja-v-kiberprostranstve.html> [in Russian].

Ukaz Prezydenta Ukrainy № 392/2020 Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 14 veresnia 2020 roku «Pro Stratehiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy» [Decree of the President of Ukraine №392 / 2020 On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of September 14, 2020 «On the National Security Strategy of Ukraine»]. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> [in Ukrainian].

Ukaz Prezidenta Rossiyskoy Federatsii Ob utverzhdenii Doktrinyi informatsionnoy bezopasnosti Rossiyskoy Federatsii [Decree of the President of the Russian Federation on Approval of the Doctrine of Information Security of the Russian Federation] (2016). Retrieved from: <http://kremlin.ru/acts/bank/41460> [in Russian].

Wales Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Wales on 05 Sep. 2014. NATO. Retrieved from: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_112964.htm [in English].

Zakon Ukrainy Pro osnovni zasady zabezpechennia kiberbezpeky Ukrainy. [Law of Ukraine On Basic Principles of Cyber Security of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> [in Ukrainian].

Olesia Zvezdova,

Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9664-5257>

Alexander Vakalyuk,

Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4712-6025>

Cyber security strategy in hybrid war

This article deals with the essence of today's cybersecurity problem by identifying threats, challenges and dangers of high-tech cybercrime and cyberterrorism in the current conditions of hybrid warfare and priorities of improving Ukraine's cybersecurity based on analysis of internal and external factors, European trends. The response to major challenges of different countries is considered.

The main aspects of cyber warfare and cybersecurity are underlined. The experience of the USA, Germany, Great Britain, China and Russia in the fight against cybercrime was analyzed. The main actors of the national cybersecurity system are the State Service for Special Communications and Information Protection, the National Police of Ukraine, the Security Service of Ukraine, the Ministry of Defense of Ukraine and the General Staff of the Armed Forces, intelligence agencies, the National Bank of Ukraine, the State Financial Monitoring Committee, and the FATF.

The author concludes that cyberspace should become a tool of our asymmetric response to aggression. The main tasks in this area should be: to manage not only our own means, but also the enemy's ones; to create and improve intellectual potential (where training is paramount); to conduct orderly trainings on management in crisis situations with coverage of all possible variants of development of events for all bodies and systems of management. Multilevel protection can be used to solve the problems of information security of objects for various purposes, both to protect the object itself and to protect the information circulating in it.

Key words: *cyberspace, cybersecurity, information security, cyberterrorism, cyberwar.*

УДК 327.5+327.88-025.26](4-6ЄС)
DOI 10.26693/ahpsxxi2021-2022.03.091

БОРОТЬБА ІЗ ГІБРИДНИМИ ЗАГРОЗАМИ В ЄС (ЗА НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЮ БАЗОЮ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ)

Анастасія Хмель,

e-mail: hmelnastia@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4881-7859>

Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
Україна, 54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10

Враховуючи актуальність теми протидії гібридним загрозам для України, автор звертає увагу на нормативно-правову базу Європейського Союзу, яка визначає гібридні загрози та передбачає дії та заходи щодо протидії їм. З 2016 року розробляється та поглиблюється нормативно-правова база, яка безпосередньо призначена для боротьби з гібридними загрозами, окремих розділ Стратегії безпеки ЄС 2020 присвячений боротьбі з гібридними загрозами, а також можливість застосування окремих статей Договору про ЄС. Основна відповідальність за боротьбу з гібридними загрозами лежить на державах-членах, але у випадках, коли загрози виходять за межі їхніх кордонів і стосуються організації, відповідальність несуть Комісія, Високий представник та новостворені органи: HFC, East Stratcom, Horizontal Working Group, Center досконалості у боротьбі з гібридними загрозами. Проаналізовані документи демонструють важливість координації всіх інституцій ЄС у боротьбі з гібридними загрозами. Якщо в документі 2016 року йдеться здебільшого про Комісію, Верховного представника, HFC, INTCEN, EEAS, то в наступних документах кількість інституцій, які беруть участь у такій протидії, розширюються завдання для Ради ЄС, Європарламенту та різних ЄС оборонні та розвідувальні органи.

Ключові слова: ЄС, Європейська Комісія, Верховний представник, гібридні загрози, дезінформація, «Hybrid Fusion Cell».

Постановка проблеми. Актуальність теми дослідження підвищується для України з кожним роком, адже держава з початку становлення своєї незалежності (1991 р.) постійно потерпає від гібридної загрози з боку Російської Федерації (далі – РФ). Всі дії, якими послуговується РФ щодо України: енергетичний тиск (в першу чергу, газовий шантаж), торгівельні війни, спотворення фактів української історії, дезінформація, з 2014 р. – анексія Криму та війна на Сході України, мають за мету унеможливити її самостійне існування, реалізацію її європейського та євроатлантичного курсу, процвітання та розвитку. Тому, такі дії Російської Федерації щодо нашої держави інтерпретуємо як гібридну загрозу. Схожі дії РФ спостерігаються й щодо Європейського Союзу (далі – ЄС), результатом яких має стати: зниження авторитету до ЄС та його інституцій як в середині організації, так і за її межами, дестабілізація ситуації в середині об'єднання. Відчувши та проаналізувавши перші результати гібридних дій з боку РФ (втручання у виборчий процес, інформаційний вплив, збільшення євроскептичних настроїв), ЄС розробив правову базу для більш зручного та адекватного захисту населення та самих інституцій. Тож ми ставимо

собі за *мету* проаналізувати наявну нормативно-правову базу щодо захисту ЄС від гібридних загроз, визначивши органи та інституції, які відповідають за захист від гібридних загроз та окреслити самі ці функції.

Таких документів розроблено чимало, які містять комплекс заходів для захисту інформаційної, економічної сфер ЄС, його космічного та кібернетичного просторів: «Спільна структура протидії гібридним загрозам – відповідь Європейського Союзу» (2016 р.), «Підвищення стійкості та посилення можливостей для подолання гібридних загроз» (2018 р.), «Звіт про впровадження Спільної програми протидії гібридним загрозам 2016 р. та Спільного повідомлення 2018 р. щодо підвищення стійкості та зміцнення можливостей для подолання гібридних загроз» (2020 р.), «Картографування заходів, пов'язаних із підвищенням стійкості та протидією гібридним загрозам» (2020 р.), «Операційний протокол ЄС для протидії гібридним загрозам (EU Playbook)» (2016 р.), Стратегія безпеки ЄС 2020, щодо якої Європейська Рада прийняла не законодавчу Резолюцію. Особливої уваги заслуговують перші три документи зі списку та останній, оскільки саме в них визначені центри та інституції ЄС, що беруть участь у боротьбі із гібридними загрозами, їх функції. Щодо документу «EU Playbook» (2016 р.), то він не опублікований ЄС і потребує окремого доступу.

Якщо звернути увагу на *ступінь розробки теми*, то зазначимо, що дана тематика серед українського наукового загалу не є досить популярною. Більшою мірою вітчизняні науковці досліджують гібридні загрози з боку РФ щодо України тільки побіжно, вказуючи на ту ж небезпеку для ЄС. Цьому присвячені не просто окремі статті, а цілі конференції. Зокрема така була ініційована Центром Разумкова в грудні 2016 р. і була присвячена висвітленню думки експертів щодо змісту і значення гібридної війни РФ проти України та ЄС¹. 8 липня 2021 р. в м. Києві відбулася ще одна важлива конференція, яка стосувалася розгляду сутності гібридної війни з боку РФ як елемента цивілізаційного протистояння, її політико-ідеологічного підґрунтя, інформаційної складової, економічного та військового компонентів, що застосовує РФ².

Серед українських дослідників, які найбільш активно останніми роками досліджують питання «гібридної війни» як такої, варто назвати Є. Магду³ та В. Фесенку⁴. Окрім того, потрібно виокремити Аналітичну доповідь Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році» під редакцією В. Горбуліна, О. Власюка і О. Ляшенка, де наголошується на важливості врахування гібридних загроз під час планування і реалізації внутрішньої і зовнішньої політики України⁵.

У свою чергу висвітленням європейської практики боротьби із гібридними загрозами займаються А. Місюра та В. Паливода⁶, які у своїх наукових доробках звертають увагу на важливості таких організацій як НАТО та ЄС бути готовими дати

¹ «Гібридна» війна Росії – виклик і загроза для Європи. (2016, грудень). Київ. Retrieved from: <https://cutt.ly/QUY2bTV>

² Гібридна війна: сутність, виклики та загрози: зб. матер. круглого столу (2021, 8 липня). Київ: НА СБУ, 189. Retrieved from: https://academy.ssu.gov.ua/uploads/p_57_28744724.pdf

³ Магда, Є. В. (2015) Гібридна війна: вижити і перемогти. Харків: «Віват», 304.

⁴ Фесенко, В. (2016, грудень) Спиратися винятково на власні сили і взяти відповідальність за розвиток України на себе «Гібридна» війна Росії – виклик і загроза для Європи. Київ, 24–25.

⁵ Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році» (2017). Київ: НІСД, 928.

⁶ Місюра, А., Паливода, В. (2018). Концептуальні підходи НАТО та ЄС до забезпечення стійкості держави і суспільства у сфері національної безпеки. Retrieved from: <https://cutt.ly/fUY2Ian>; Паливода, В. (2020). Центр протидії тероризму та гібридним загрозам при МВС Чеської Республіки. Retrieved from: <https://cutt.ly/jUY2PEP>

вчасну відсіч гібридним загрозам. Окрім того, розглядають досвід Республіки Словаччина та Чехії в цьому напрямку⁷. У 2018 р. вийшов Аналітичний документ в рамках проєктів «Сприяння розбудові можливостей України гарантувати безпеку суспільства в умовах гібридних загроз» (за підтримки ЄС та Міжнародного фонду «Відродження»), «Громадська синергія» (під егідою Української національної платформи Форуму громадянського суспільства Східного партнерства), де один з розділів присвячено підходам ЄС щодо гібридних загроз⁸. Варто зазначити, що українські дослідники, при висвітленні даної проблематики, застосовують термін «гібридна війна» або «гібридна агресія», у той час як європейські науковці – «гібридна загроза».

Серед дослідників ЄС, які активно займаються дослідженням гібридних загроз даного об'єднання, потрібно виокремити праці Ф. Хоффмана «Гібридні загрози: переосмислення еволюційного характеру сучасного конфлікту» (2009 р.), Е. Монагана «Війна» в російській «гібридній війні» та Р. Вілкі «Гібридна війна: щось старе, а не щось нове»⁹. В цих роботах автори надають описові визначення гібридним загрозам, їх основні характеристики, зазначаючи, що гібридні війни – не нове явище для міжнародних відносин.

Литовський політик, колишній посол Литви в РФ та Швеції Ейтвидас Баярунас присвятив кілька статей гібридним загрозам¹⁰, де висвітлюються безпосередньо гібридні загрози та кроки Європи щодо їх подолання протягом останніх років, шляхом застосування різних національних та міжнародних ініціатив. Він зазначає, що подолання гібридних загроз є постійним, нескінченним процесом, який вимагає підвищення стійкості суспільства та уряду. Автор надає деякі рекомендації для європейських політиків щодо наступних кроків, які ЄС має зробити при подоланні гібридних загроз¹¹.

Грунтовною є й праця Родеріка Паркеса¹², спеціаліста з євроінтеграційної політики, керівника Центру європейських політичних досліджень імені Альфреда фон Оппенгейма, де наявне важливе зауваження щодо розуміння гібридної війни. Автор зазначає, що «гібридна загроза» не нове явище, воно було ще за часів «холодної війни», просто у з часом змінилася назва і визначення. І наголошує на тому, що «гібридна загроза» – це не просто сукупність нетрадиційних загроз. «Недостатньо об'єднати тероризм, громадянську непокору, кібератаки, злочинну діяльність, кампанії дезінформації, втручання у вибори, конфлікти проксі, бійців без знаків розрізнення і назвати це гібридною кампанією»¹³. Паркс наполягає – важливим є те, яким чином такі виклики збігаються і чи дійсно вони використовуються для ескалації

⁷ Паливода, В. (2020). Підходи Словаччини до боротьби з гібридними загрозами: аналітика від експерта НІСД. Retrieved from: <https://niss.gov.ua/en/node/3492>

⁸ Гібридні загрози Україні і суспільна безпека. досвід ЄС і Східного Партнерства. Аналітичний документ \ За загальною редакцією В. Мартинюка. (2018). Київ. Retrieved from <https://cutt.ly/gUY2GYR>

⁹ Fiott, D, Parkes, R. (2019). Protecting Europe: The EU's response to hybrid threats. *European Union Institute for Security Studies (EUISS)*. Retrieved from: <http://www.jstor.com/stable/resrep21143.4>

¹⁰ Bajarūnas, E. (2020, March 22). Addressing Hybrid Threats: Priorities for the EU in 2020 and Beyond. *European View*. Retrieved from: <https://doi.org/10.1177/1781685820912041>; Bajarūnas, E., Keršanskas, V. (2019). Hybrid threats: Analysis of their content, challenges posed and measures to overcome. *Lithuanian Annual Strategic Review*, 16(1), 123–170. Retrieved from: <https://cutt.ly/IUY2Zn3>

¹¹ Bajarūnas, E. (2020, March 22). Addressing Hybrid Threats: Priorities for the EU in 2020 and Beyond. *European View*. Retrieved from <https://doi.org/10.1177/1781685820912041>

¹² Fiott, D, Parkes, R. (2019). Protecting Europe: The EU's response to hybrid threats. *European Union Institute for Security Studies (EUISS)*. Retrieved from: <http://www.jstor.com/stable/resrep21143.4>

¹³ Ibidem.

нестабільності. Він зауважує, що боротьбою із гібридними загрозами мають опікуватися всі дотичні до безпеки та спільної зовнішньої політики ЄС інституції.

Італійський науковець Луіджи Лонардо підкреслює, що багато правових профілів гібридних загроз розглядалися в літературі, але всеосяжного підходу до регуляторної реакції ЄС досі бракує, тому його дослідження було спрямоване навколо п'яти гібридних загроз: дезінформація, ворожі іноземні субсидії та інвестиції, кібератаки, тиск на кордони і законність, правова база ЄС для можливості їх подолання¹⁴. Окрім того, дослідник у своїй праці розглянув документи ЄС щодо можливості відповідати на данні загрози.

Викладення основного матеріалу. Перш за все звернемо увагу на документ: *Спільне повідомлення до Європейського парламенту та Ради «Спільна структура протидії гібридним загрозам – відповідь Європейського Союзу»* (2016 р.), де зазначається, що у червні 2015 р. Європейська Рада звернула увагу на необхідності мобілізації інструментів ЄС для протистояння гібридним загрозам¹⁵, визначення яких має залишатися гнучким, щоб реагувати на їх еволюційну природу. У свою чергу концепція боротьби із гібридними загрозами повинна охопити поєднання примусової і підривної діяльності, звичайні та нетрадиційні методи (дипломатичні, військові, економічні, технологічні), які можна використовувати у скоординований спосіб державними або недержавними суб'єктами для досягнення конкретних цілей, не оголошуючи при цьому війни»¹⁶.

В цьому документі, як і у всіх наступних, визначено, що оскільки протидія гібридним загрозам пов'язана з національною безпекою та обороною, підтриманням законності і правопорядку, то головна відповідальність лежить на державах-членах, крім тих випадків, коли вони стикаються зі спільними загрозами, які також можуть бути спрямовані на транскордонні мережі або інфраструктури. Такі загрози можна більш ефективно подолати за допомогою скоординованої реакції на рівні ЄС, використовуючи політику та інструменти ЄС, щоб активізувати європейську солідарність, взаємодопомогу та повний потенціал Лісабонського договору¹⁷. Зовнішні дії ЄС, запропоновані в рамках цієї структури, керуються принципами, викладеними у статті 21 Договору про Європейський Союз (далі – ДЕС), які включають демократію, верховенство права, універсальність і неподільність прав людини, повагу до принципів Статуту Організації Об'єднаних Націй та міжнародне право.

Крім іншого, «Спільна структура протидії гібридним загрозам – відповідь Європейського Союзу» 2016 року наголошує на тому, що дії ЄС базуються на існуючих стратегіях та галузевій політиці, які сприяють досягненню безпеки, передбачена співпраця з НАТО у протидії гібридним загрозам. Запропонована відповідь гібридним загрозам зосереджена на таких елементах як: підвищення обізнаності, підвищення стійкості, запобігання, реагування на кризу та відновлення¹⁸.

¹⁴ Lonardo, L. (2021) EU Law Against Hybrid Threats: A First Assessment. *European Papers*, 6 (2), 1075-1096. Retrieved from: <https://cutt.ly/WUY2V2h>

¹⁵ Joint Communication to the European Parliament and the Council. Joint Framework on countering hybrid threats a European Union response. JOIN/2016/018 final. Document 52016JC0018. Retrieved from: <https://cutt.ly/OUY9H0d>

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007. OJ C 306. 17.12.2007. Retrieved from: <https://cutt.ly/7UPnX12>

¹⁸ Joint Communication to the European Parliament and the Council. Joint Framework on countering hybrid threats a European Union response. JOIN/2016/018 final. Document 52016JC0018. Retrieved from: <https://cutt.ly/oUY9H0d>

Першим кроком документ передбачає, що Високий представник ЄС із зовнішніх справ (далі – Високий представник) і Європейська Комісія (далі – Комісія) працюватимуть разом з державами-членами, щоб підвищити обізнаність щодо ситуації шляхом моніторингу та оцінки ризиків, які можуть бути спрямовані на вразливі місця ЄС. Комісія розробляє методику оцінки ризиків безпеки для інформування осіб, що приймають рішення, та сприяє формуванню політики, яка ґрунтується на ризиках в різних сферах від авіаційної безпеки до фінансування тероризму і відмивання грошей.

Загалом у Стратегії визначена 21 дія у боротьбі ЄС із гібридними загрозами. Більшість обов'язків у цій ситуації покладені на Комісію, Верховного представника, Центр для аналізу гібридних загроз «Hybrid Fusion Cell» ЄС (далі – HFC), який був створений в рамках Центру розвідки та ситуації ЄС (далі – EU INTCEN) і Європейської служби зовнішніх дій (далі – EEAS).

HFC має отримувати, аналізувати та обмінюватися секретною інформацією, інформацію з відкритим вихідним кодом, що стосується індикаторів та попереджень щодо гібридних загроз від різних зацікавлених сторін у EEAS (включаючи представництва ЄС), Комісії (з агенціями ЄС) та держав-членів. У свою чергу Європейська Комісія повинна підтримувати зв'язок з існуючими органами на національному та європейському рівнях. Даним документом державам-членам ЄС було запропоновано створити національні контактні пункти щодо оцінки гібридних загроз для забезпечення співпраці та безпечного зв'язку з HFC ЄС¹⁹.

Якщо проаналізувати 21 захід, що запропонований документом, у боротьбі із гібридними загрозами та систематизувати функції, що покладені на Комісію, Верховного представника, HFC та держав-членів, отримаємо наступну схему.

Високий представник разом з державами-членами досліджуватиме шляхи оновлення та координації потенціалу для забезпечення активних стратегічних комунікацій та оптимізації використання засобів моніторингу ЗМІ та спеціалістів із лінгвістики. За необхідності вони повинні запропонувати проекти щодо адаптації обороноздатності та розвитку, протидії гібридним загрозам в державах-членах, а також здійснювати розвідувальну діяльність, долучивши до цього Європейське оборонне агентство²⁰.

Державам-членам було запропоновано розглянути можливість створення Центру передового досвіду для «протидії гібридним загрозам». Власне, такі Центри були створені майже у всіх державах-членах, як зазначено у «Звіті про реалізацію Спільної платформи протидії гібридним загрозам 2016 року та Спільного повідомлення 2018 року щодо підвищення стійкості та зміцнення можливостей для подолання гібридних загроз» 2020 року²¹⁻²².

Виконавчий орган ЄС *Комісія* має співпрацюючи із державами-членами та зацікавленими сторонами; визначати загальні інструменти, включаючи індикатори, з метою покращення захисту та стійкості критичної інфраструктури до гібридних загроз у відповідних секторах; підтримувати зусилля з диверсифікації джерел енергії та просування стандартів безпеки, стійкості ядерних інфраструктур; відстежувати загрози, що виникають у транспортному секторі; за необхідності оновлювати законодавство.

¹⁹ Ibid.

²⁰ Ibid.

²¹ Report on the implementation of the 2016 Joint Framework on countering hybrid threats and the 2018 Joint Communication on increasing resilience and bolstering capabilities to address hybrid threats. Joint Staff working document. SWD (2020)153. 24/07/2020. Retrieved from: <https://cutt.ly/oUUC527>

²² Паливода, В. (2020). Retrieved from: <https://cutt.ly/jUY2PEP>

Комісія та Високий представник (у межах своїх повноважень) у координації з державами-членами вивчатимуть як реагувати на гібридні загрози, зокрема ті, що стосуються транспортної критичної інфраструктури; стійкість космічної інфраструктури до гібридних загроз, зокрема, шляхом можливого розширення сфери космічного спостереження та відстеження на гібридні загрози. Комісія у співпраці з державами-членами має покращити обізнаність та стійкість до гібридних загроз у рамках існуючих механізмів готовності та координації, зокрема Комітету з безпеки здоров'я, створивши Групи реагування на інциденти з комп'ютерної безпеки (Computer Security Incidents Response Teams, далі – CSIRT) та CERT (Computer Emergency Response Team, далі – CERT), а також структуру для стратегічного співробітництва²³.

Крім іншого, передбачені функції Комісії у галузі кібербезпеки: у координації з державами-членами вона повинна забезпечити, щоб галузеві ініціативи щодо кіберзагроз (авіація, енергетика, морське транспортування) відповідали міжгалузевим можливостям у рамках Директиви щодо мережевої та інформаційної безпеки (далі – NIS). Комісія має розробити та видати рекомендації власникам інтелектуальних мереж для покращення кібербезпеки їхніх установок.

У контексті ініціативи з розробки ринку електроенергії Комісія розгляне пропозицію «планів готовності до ризиків» і процедурних правил для обміну інформацією та забезпечення солідарності між державами-членами під час кризи, включаючи правила щодо запобігання та пом'якшення кібератак. Окрім того, Комісія у співпраці з ENISA, державами-членами, відповідними міжнародними, європейськими, національними органами влади і фінансовими установами сприятиме розвитку платформ та мереж обміну інформацією про загрози, а також усуне фактори, які перешкоджають обміну такою інформацією. Комісія разом з Європейським агентством з авіаційної безпеки (далі – EASA) мають розробити Дорожню карту з кібербезпеки для авіації у співпраці²⁴.

Високий представник у координації з Комісією продовжить неформальний діалог та посилить співпрацю та координацію з НАТО щодо ситуаційної обізнаності, стратегічних комунікацій, кібербезпеки та «попередження криз та реагування» для протидії гібридним загрозам, дотримуючись принципів інклюзивності та автономності процесу прийняття рішень кожною організацією. Документ визначає, що співпраця може включати військову підготовку, наставницькі та консультативні місії для покращення безпеки та обороноздатності держави, що перебуває під загрозою, планування дій у надзвичайних ситуаціях для виявлення сигналів гібридних загроз та посилення можливостей раннього попередження, підтримка управління прикордонним контролем у разі надзвичайних ситуацій, підтримка управління прикордонних областях, таких як зниження ризику CSDP та евакуація некомпатантів.

Тож в Спільному повідомленні до Європейського парламенту та Ради «Спільна структура протидії гібридним загрозам – відповідь Європейського Союзу» 2016 р. були намічені дії для підвищення стійкості в таких сферах як кібербезпека, критична інфраструктура, захист фінансової системи від незаконного використання та зусилля з протидії насильницькому екстремізму та радикалізації. Для реалізації яких заплановано виконання державами-членами узгоджених стратегій ЄС, імплементацію існуючого законодавства.

Атака нервово-паралітичною речовиною в Солсбері (Велика Британія) 1 березня 2017 р. ще більше підкреслила небезпеку гібридних загроз для ЄС, тому документ

²³ Joint Communication to the European Parliament and the Council. Joint Framework on countering hybrid threats a European Union response. JOIN/2016/018 final. Document 52016JCO018. Retrieved from: <https://cutt.ly/oUYoHod>

²⁴ Ibid.

«Підвищення стійкості та посилення можливостей для подолання гібридних загроз» 2018 року був більшою мірою спрямований на протидію гібридним загрозам, пов'язаним із небезпекою хімічної або бактеріологічної зброї²⁵. В повідомленні наголошувалося, що ЄС досяг відчутних результатів в таких сферах, як стратегічні комунікації, ситуаційна обізнаність, посилення готовності та стійкості, спроможності реагувати на кризи.

Оперативна група East Stratcom (про яку лише раз згадано в документі 2016 р.), очолила роботу з прогнозування, відстеження та боротьби з дезінформацією, що надходить з іноземних джерел. Її експертний аналіз та публічна продукція значно підвищили обізнаність щодо впливу російської дезінформації (упродовж 2016-18 рр. було виявлено понад 4000 таких випадків). Завдяки такому результату було створено дві оперативні групи з різним географічним фокусом – оперативна група для Західних Балкан і спеціальна оперативна група на південь для арабомовного світу.

Створений у квітні 2017 р. для заохочення стратегічного діалогу та проведення досліджень та аналізу гібридних загроз, Центр передового досвіду (НФС) розширив своє членство до 16 країн, заручившись при цьому підтримкою ЄС. У своїй роботі робить акцент на боротьбі з дезінформацією, шляхом підвищення прозорості, надійності та підзвітності онлайн-платформ; забезпечення стійкості виборчих процесів; сприяння медіаграмотності; підтримки якісної журналістики; допомоги стратегічним комунікаціям²⁶.

Щодо хімічних, біологічних, радіологічних та ядерних ризиків, план дій Комісії від жовтня 2017 р. запропонував практичні дії та заходи, спрямовані на кращий захист громадян та інфраструктури від цих загроз: зменшення доступності хімічних, біологічних, радіологічних та ядерних матеріалів; забезпечення більш надійної готовності та реагування на інциденти хімічної, біологічної, радіологічної та ядерної безпеки; налагодження міцніших внутрішніх і зовнішніх зв'язків у сфері хімічної, біологічної, радіологічної та ядерної безпеки з ключовими регіональними та міжнародними партнерами ЄС; поглиблення знань про хімічні, біологічні, радіологічні та ядерні ризики. Співробітництво проти гібридних загроз визначено як ключову сферу співпраці ЄС-НАТО (відповідно до Варшавської спільної декларації 2016 р.)²⁷.

Як і в попередньому документі передбачено функції для Високого представника і Комісії, які перш за все мали завершити роботу над індикаторами вразливості, щоб дозволити державам-членам краще оцінити потенціал гібридних загроз у різних секторах.

В документі зазначалося що до кінця 2018 р. Комісія повинна була розробити перелік небезпечних хімічних речовин; налагодити діалог з приватними виробниками щодо поставок прекурсорів для ліквідації хімічних речовин; прискорити перегляд сценаріїв загроз та аналіз існуючих методів виявлення таких загроз з метою розробки оперативних вказівок по виявленню хімічних загроз для держав-членів. Комісія мала провести заходи на високому рівні з державами-членами та іншими зацікавленими сторонами щодо вироблення рекомендацій по реакції на загрози кібернетики та дезінформації.

²⁵ Joint Communication to the European Parliament, the European Council and the Council. Increasing resilience and bolstering capabilities to address hybrid threats. European Commission. Brussels, 13.6.2018. JOIN (2018) 16 final. Document 52018JCO016. Retrieved from: <https://cutt.ly/qUUqv4y>

²⁶ Ibid.

²⁷ Joint Communication to the European Parliament, the European Council and the Council. Increasing resilience and bolstering capabilities to address hybrid threats. European Commission. Brussels, 13.6.2018. JOIN (2018) 16 final. Document 52018JCO016. Retrieved from: <https://cutt.ly/qUUqv4y>

Держави-члени зі свого боку мали провести інвентаризацію запасів основних медичних контрзаходів, лабораторного, лікувального та іншого потенціалу і продовжити роботу з визначення кібератак і практичного використання інструментарію кібердипломатії для посилення політичної реакції на кібератаки²⁸.

ЕЕАС і Комісія повинні сприяти співпраці усіх представників у сфері стратегічних комунікацій, для боротьби з дезінформацією, що надходить з ЄС та з-за його меж; запровадити практичні заходи для підтримки та розвитку здатності ЄС взаємодіяти з державами-членами для протидії ворожій розвідувальній діяльності, спрямованій на їх установи.

Європейський парламент і Рада мали прискорити роботу для завершення переговорів щодо пропозицій по кібербезпеці шляхом узгодження законодавства щодо збору електронних доказів та для завершення переговорів щодо пропозиції перевірки інвестицій²⁹.

Документ 2018 р. закріпив більш поглиблені функції HFC, East Stratcom, подальші дії Європейського Парламенту, Ради ЄС та ЕЕАС у протидії гібридним загрозам.

Також варто зупинитися на *Стратегії безпеки ЄС 2020 року*³⁰, в якій на відміну від двох попередніх стратегій «Безпечна Європа в кращому світі» (2003 р.) і «Сильніша Європа. Глобальна стратегія зовнішньої політики та політики безпеки Європейського Союзу» (2016 р.), гібридним загрозам приділено більше уваги. Так, з 4-х розділів Стратегії саме частина 2-го – «Боротьба з загрозам, що розвиваються» була присвячена гібридним загрозам. Якщо документ 2018 р. був своєрідною відповіддю на події в Солсбері, то Стратегія 2020 р. – відповіддю на поширення дезінформації під час пандемії COVID-19, коли кілька державних і недержавних акторів намагалися інструменталізувати пандемію, зокрема, маніпулюючи інформаційним середовищем та кидаючи виклик основним інфраструктурам.

В Стратегії 2020 визначено, що такі дії послабили соціальну згуртованість і підірвали довіру до інституцій ЄС та урядів держав-членів. Комісія та Високий представник виклали в цій Стратегії підхід ЄС до гібридних загроз, який об'єднує зовнішній та внутрішній вимір у безперервний потік. Підхід охопив весь спектр дій - від раннього виявлення, аналізу, поінформованості, підвищення стійкості та запобігання до кризового реагування та управління наслідками. Передбачено і подальше посилення розвідувальної співпраці з компетентними службами держав-членів через EU INTCEN; оптимізацію інформаційних потоків з різних джерел країн-членів та агенцій ЄС (ENISA, Європол, Frontex, Комісія, HFC); забезпечення безперервної співпраці ЄС з НАТО³¹. Таким чином, Стратегія 2020 р. лише зафіксувала ті положення, які були розроблені у документах 2016 та 2018 р.

Згідно із Стратегією 2020 *HFC* і надалі виконує центральну координуючу роль у попередженні гібридних загроз; проводить аналіз гібридних та кіберзагроз з усіх джерел на основі розвідки у тісній співпраці з Управлінням розвідки Військового штабу ЄС (EUMSINT; надає письмові оцінки та організовує брифінги; продовжує організовувати два рази на рік зустрічі своєї мережі національних контактних пунктів для протидії гібридним загрозам; підтримує тісну співпрацю з Відділом аналізу

²⁸ Ibid.

²⁹ Ibid.

³⁰ Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on the EU Security Union Strategy COM/2020/605 final. Document 52020DC0605. Retrieved from: <https://cutt.ly/7UUC4ao>

³¹ Ibid.

гібридних загроз НАТО та Центром передового досвіду з протидії гібридним загрозам³².

Функції Комісії включають зміцнення співпраці з державами-членами, зокрема з Бельгією, у сфері контррозвідки та кібернетики; розповсюдження повідомлень про загрози між інституціями, органами та агентствами ЄС (упродовж червня 2019-квітня 2020 р. було 110 записок із загрозами)³³ щодо хакерства виборів, зловмисних дій у соціальних медіа, можливостей ведення кібервійни, спонсорованої державними суб'єктами, кібершпиунства, дезінформації тощо.

Європейський центр передового досвіду з протидії гібридним загрозам, який розташований у Гельсінкі і налічує 27 членів, продовжує надавати активну підтримку в ключових сферах за допомогою спеціальних освітніх заходів, таких як: семінари і конференції, співпрацюючи при цьому з усіма державами-членами ЄС, EEAS, Комісією, Генеральним секретаріатом Ради, Європейським оборонним агентством, Європейським коледжем безпеки та оборони та Європейським парламентом³⁴.

Тож, звіт демонструє поступ у плані координації на рівні ЄС та підтримки зусиль держав-членів щодо протидії гібридним загрозам та розширення співпраці між різними агенціями та інституціями ЄС й державами-членами ЄС, підтверджує особливість та багатогранність співробітництва з НАТО та з однодумцями в багатонаціональних форматах, таких як G7.

Результати дослідження. 1) Основними документами ЄС, в яких розглянуто визначення гібридних загроз, зазначено сфери, де вони можуть бути реалізовані та визначено заходи боротьби із ними є: «Спільна структура протидії гібридним загрозам – відповідь Європейського Союзу» (2016), «Підвищення стійкості та посилення можливостей для подолання гібридних загроз» (2018), «Звіт про впровадження Спільної програми протидії гібридним загрозам 2016 року та Спільного повідомлення 2018 року щодо підвищення стійкості та зміцнення можливостей для подолання гібридних загроз» (2020), Стратегія безпеки ЄС 2020. 2) Протягом створення нормативної бази ЄС у боротьбі із гібридними загрозами значно розвинулося загальне розуміння термінології, визначено сфери можливих гібридних загроз: кібербезпека, критична інфраструктура, захист фінансової системи від незаконного використання та зусилля з протидії насильницькому екстремізму та радикалізації, сфера охорони здоров'я, космічний та морський простори. 3) Основна відповідальність у боротьбі із гібридними загрозами була покладена на держави-члени, але в тих випадках, коли загрози виходять за їх кордони та стосуються організації – відповідальність покладена на Комісію, Верховного представника і новостворені органи: HFC, East Stratcom, Горизонтальна робоча група, Центр передового досвіду для протидії гібридним загрозам. 4) Всі зазначені документи були відповідями ЄС, зокрема Комісії на зовнішні загрози: хімічні, біологічні, радіологічні та ядерні, кібербезпеку (Документ 2018 р.), дезінформацію під час пандемії COVID-19 (Стратегія 2020 р.). 5) У всіх проаналізованих документах була підтверджена важливість, особливість та багатогранність співробітництва з НАТО і розширення взаємодії з однодумцями в багатонаціональних форматах, таких як G7.

³² Ibid.

³³ Ibid.

³⁴ Ibid.

References

Analitychna dopovid' do Shchorichnoho Poslannya Prezydenta Ukrainy do Verkhovnoyi Rady Ukrainy «Pro vnutrishnye ta zovnishnye stanovyshe Ukrainy v 2017 rotsi» [Analytical report to the Annual Address of the President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine "On the Internal and External Situation of Ukraine in 2017"]. (2017). Kyiv: NISD. Retrieved from: <https://cutt.ly/GUY2Tof> [in Ukrainian].

Bajarūnas, E. Keršanskas, V. (2019). Hybrid threats: Analysis of their content, challenges posed and measures to overcome. *Lithuanian Annual Strategic Review*, 16 (1), 123–170. Retrieved from: <https://cutt.ly/IUY2Zn3> [in English].

Bajarūnas, E. (2020, March 22). Addressing Hybrid Threats: Priorities for the EU in 2020 and Beyond. *European View*. DOI: <https://doi.org/10.1177/1781685820912041> [in English].

Fesenko, V. (2016, Hruden'). Spyrat'sya vynyatkovo na vlasni syly i vzyaty vidpovidal'nist' za rozvytok Ukrainy na sebe [Rely solely on their own strength and take responsibility for the development of Ukraine]. «*Hibrydna*» viyna Rosiyi – vyklyk i zahroza dlya Yevropy. Kyiv, 24-25. [in Ukrainian].

Fiott, D. Parkes, R. (2019). Protecting Europe: The EU's response to hybrid threats. *European Union Institute for Security Studies (EUISS)*. Retrieved from: <http://www.jstor.com/stable/resrep21143.4> [in English].

Hibrydna viyna: sutnist', vyklyky ta zahrozy: zbirnyk materialiv kruhloho stolu [Hybrid War: Essence, Challenges and Threats: Proceedings of the Round Table] (2021, 8 Lypnya). Kyiv: NA SBU. Retrieved from: https://academy.ssu.gov.ua/uploads/p_57_28744724.pdf [in Ukrainian].

Hibrydni zahrozy Ukrainy i suspil'na bezpeka. Dosvid YES i Skhidnoho Partnerstva. Analitychnyy dokument [Hybrid threats to Ukraine and public safety. Experience of the EU and the Eastern Partnership. Analytical document] (2018). Za zahal'noyu redaktsiyeyu V.V. Martynyuka. Kyiv. Retrieved from: <https://cutt.ly/gUY2GYR> [in Ukrainian].

«*Hibrydna*» viyna Rosiyi – vyklyk i zahroza dlya Yevropy [Russia's "hybrid" war is a challenge and a threat to Europe]. (2016, Hruden'). Kyiv. Retrieved from: <https://cutt.ly/QUY2bTV> [in Ukrainian].

Lonardo, L. (2021). EU Law Against Hybrid Threats: A First Assessment. *European Papers*, 6 (2), 1075-1096. Retrieved from: <https://cutt.ly/WUY2V2h> [in English].

Mahda, E.V. (2015). *Hibrydna viyna: vyzhyty i peremohty* [Hybrid war: survive and win]. Kharkiv: «Vivat». [in Ukrainian].

Misyura, A., Palyvoda, V. (2018). *Kontseptual'ni pidkhody NATO ta ES do zabezpechennya stiykosti derzhavy i suspil'stva u sferi natsional'noyi bezpeky* [NATO and EU Conceptual Approaches to Ensuring the Sustainability of the State and Society in the Sphere of National Security]. Retrieved from: <https://cutt.ly/fUY2Ian> [in Ukrainian].

Palyvoda, V. (2020). *Pidkhody Slovachchyny do borot'by z hibrydnymy zahrozamy: analityka vid eksperta NISD* [Slovakia's approaches to combating hybrid threats: analyst from NISS expert]. Retrieved from: <https://niss.gov.ua/en/node/3492> [in Ukrainian].

Palyvoda, V. (2020). *Tsentr protydyiyi teroryzmu ta hibrydnym zahrozam pry MVS Ches'koyi Respubliky* [Center for Countering Terrorism and Hybrid Threats at the Ministry of Internal Affairs of the Czech Republic]. Retrieved from: <https://cutt.ly/jUY2PEP> [in Ukrainian].

Anastasiia Khmel,
Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4881-7859>

**Combating hybrid threats in the EU
(by the European Union regulation and legal framework)**

Given the relevance of the topic of combating hybrid threats to Ukraine, the author draws attention to the regulatory framework of the European Union, which identifies hybrid threats and provides actions and measures to combat them. During 2016-2020, the main EU documents were adopted, which consider the definition of hybrid threats, identify areas where they can be implemented and identify measures to combat them: «Joint structure to combat hybrid threats – the response of the European Union» (2016), «Improving resilience and Strengthening Capabilities to Overcome Hybrid Threats» (2018), «Report on the Implementation of the Joint Program on Countering Hybrid Threats 2016 and the Joint Communication 2018 on Enhancing Sustainability and Strengthening Capabilities to Overcome Hybrid Threats »(2020), EU Security Strategy 2020. Hybrid threats include cybersecurity, critical infrastructure, protection of the financial system from illicit use and efforts to combat violent extremism and radicalization, health care, outer space and maritime space. The primary responsibility for combating hybrid threats lies with Member States, but in cases where threats go beyond their borders and affect the organization, the Commission, the High Representative and the newly established bodies are responsible: HFC, East Stratcom, Horizontal Working Group, Center for Excellence in combating hybrid threats. The analyzed documents demonstrate the importance of coordination of all EU institutions in the fight against hybrid threats. If the 2016 document is mostly about the Commission, the High Representative, HFC, INTCEN, EEAS, then the number of institutions involved in such countermeasures will expand the tasks for the Council of the EU, the European Parliament and various EU defense and intelligence agencies.

Key words: EU, European Commission, High Representative, hybrid threats, disinformation, Hybrid Fusion Cell.

Наукове періодичне видання

Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI

2021-2022

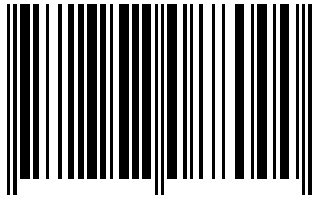
Volume III

Здано до набору 06.05.2022 р. Підписано до друку 08.07.2022 р.
Папір офсетний. Формат 70x1081/16. Гарнітура «Georgia».
Друк лазерний. Ум.-друк. арк. 6,5.

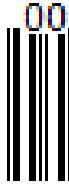
Друк видавництво Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
58012, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №891 від 08.04.2002 р.

ISSN 2708-0889

9 772708 088000

ISSN 2708-0889

ACTA DE HISTORIA & POLITICA: SAECULUM XXI

